

از انتشارات یونسکو

آموزش جغرافیا

حق چاپ محفوظ

اسفند ماه ۱۳۳۴

بها : سی ریال

نشریه شماره ۱۳۰ کمیسیون ملی یونسکو در ایران

چاپخانه ده دانشگاه

L'ENSEIGNEMENT DE LA GÉOGRAPHIE

VERS LA COMPRÉHENSION INTERNATIONALE

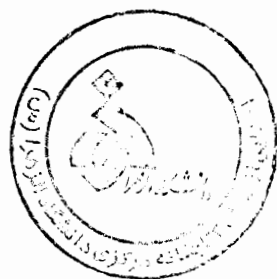

اسکن شد

از انتشارات یونسکو

کتابخانه مرکزی دانشگاه آذربایجان

آموزش جغرافیا

حق چاپ محفوظ

اسفند ماه ۱۳۳۴

بها: چهل ریال

چاپخانه دانشگاه

سازمان فرهنگی و تربیتی و علمی ملل متحد (یونسکو) طبق تصمیم سی و پنجمین جلسه شورای اجرایی یونسکو بمنظور اشاعه علوم و فرهنگ و توسعه معلومات مردمان جهان و تزئین مناسبات فرهنگی و کمک بحسن تفاهم بین المللی با کمیسیونهای ملی در کشورهای خاورمیانه از جمله کمیسیون ملی یونسکو در ایران قرار گذاشته است که منتخبی از انتشارات سودمند این سازمان فرهنگی جهانی را بزبانهای محلی اقتباس و ترجمه کرده با طبع و نشر آنها در معرض مطالعه مردم بگذارند.

کمیسیون ملی یونسکو در ایران برای اجرای این تصمیم یونسکو بترجمه و طبع و نشرش کتاب ذیل :

۱ - حق تعلیم و تربیت .

۲ - آموزش تاریخ .

۳ - آموزش جغرافیا .

۴ - تربیت معلمان روستائی .

۵ - توسعه کتابخانههای عمومی .

۶ - تأثیر خانواده و اجتماع در کودکان .

مبادرت ورزیده و اینک انتشارات مزبور در دبیرخانه کمیسیون ملی یونسکو در ایران (خیابان موزه - اداره کل باستانشناسی) موجود است و امید میرود این کتابها که حاوی تجارب گرانبها و اطلاعات و راهنمایی های سودمند است و توسط دانشمندان و محققان نامدار جهانی نوشته و تألیف شده مورد استفاده عموم واقع شود ..

کتاب حاضر یعنی آموزش جغرافیا توسط دانشمند محترم آقای محمد آشنا ترجمه شده و کمیسیون ملی یونسکو در ایران از همکاری ذیقیمت ایشان در نشر این کتاب سودمند سپاسگزار است .

فهرست

صفحه	
۱	مقدمه مترجم
۵	مقدمه
	فصل اول
۹	جغرافیا و تفاهم بین المللی
	فصل دوم
۱۷	تلقیناتی چند در باره برنامه ها و روش های آموزش جغرافیا
	فصل سوم
۷۰	اسباب و وسائل تعلیم جغرافیائی
	ضمیمه الف
۱۲۲	امتحانات
	ضمیمه ب
۱۳۳	تربیت معلمان جغرافیا
	ضمیمه ج
۱۳۷	تالار جغرافیا
	ضمیمه د
۱۴۳	تهیه مدارك و منابع برای استفاده کارمندان آموزشی
	فهرست کتابها
	تصاویر
۷۳	نقشه شماره ۱ قسمتی از شهر لندن
۸۹ و ۸۸	بازار شهر برکن
» »	علوفه در زورق
۹۳ و ۹۲	زمین خشکیده تشنه آب است
» »	یک مزرعه برنج
» »	شتر در شهر بکن
» »	یک رودخانه خشکیده در افریقا غربی
۹۷ و ۹۶	نقشه شماره ۲ : آفریقا - گیاهان

مقدمه مترجم

این رساله از بهترین مظاهر کوشش نمربخش یونسکو است .
در ارزش و اهمیت آن همینقدر بس که محصول تجارب ورزیده ترین
مربیان بزرگ عالم در فن جغرافیاست . باید متوجه بود که این کتاب ،
صورت مجلس مذاکرات و مباحثات ورزیده ترین معلمان جغرافیای همه عالم
است . نویسندگان کتاب بمجموع این جلسات با کمال تواضع نام و استاز،
یعنی دوره کارآموزی داده اند ولی میدانیم که بزرگترین و مهمترین
معلمان که غالباً استادان دانشگاه و بازرسان فنی و مربیان ، این دوره
استاز را بوجود آورده اند .

این رساله اگر برای معلمان جغرافیا، بهترین راهنمای ممکن نباشد
بهترین راهنمای موجود است . چند نکته هست که موجب امتیاز این
رساله است نسبت بتمام رساله هایی که در باره تعلیم جغرافیا انتشار
یافته است :

یکی اینکه نویسندگان کوشیده اند که تعلیم جغرافیا را منطبق
سازند بنوترین روش های آموزش که آنرا «روش عملی» نام نهاده اند .
اصل این روش بر آن است که ذهن دانش آموز را بجای آنکه بمنزله
يك لوح سفید که مثلاً وظیفه مربی پر کردن آن است ، فرض کنند
دانش آموز را يك وجود فعالی ، که خود بخود پرورش پیدا میکند ،
چنانکه درختان . آموزش و پرورش كودك يك امر انفعالی نیست ، بلکه
يك نوع فعالیت طبیعی و خود بخود است ، بنابراین کار معلم سخنرانی و بحث
نیست ؛ بلکه وظیفه او فراهم آوردن وسائل این رشد طبیعی است . در این

روش، شاگردان بدرس گوش نمیدهند تا آن را بیاموزند - بلکه در تدریس، همکار و شریک کوشش معلم میشوند. شاگرد و معلم، بمنظور کشف حقیقت باهم تحقیق و تتبع میکنند. هیچ فرقی میان تحقیق علمی یک دانشمند بزرگ و تحقیق و تجربه ای که شاگرد برای آموختن میکند، وجود ندارد. جز آنکه دامنه این محدود تر است. وظیفه معلم این است که مقدمات چنین تحقیقی را فراهم میکند. چنانکه راهنما راه صعود بقله را بکوهنوردان نشان میدهد، اما هرگز معقول نیست که راهنما، بقصد راهنمایی، بجای کوهنوردان خودش بقله صعود کند. این است فرق روش نو باروش قدیمی. نباید پنداشت که در این روش کار معلم سهل تر است. بلکه کار او دشوار تر و وظیفه او گران تر.

اکنون این سؤال پیش میآید: جغرافیا را چگونه تدریس کنند که مطابق باشد با اصل روش نو در آموزش؟ بچنین سؤالی است که در مرحله اول این کتاب پاسخ داده است.

مطالبی که در زمینه روانشناسی، درباره خصوصیات روحی کودکان در هر سن و سال بیان شده باهمه اختصارشان بسیار باریک و گرانبهاست. اما مطلب دوم که اهمیتش از آن یکی کمتر نیست، موضوع نقش جغرافیاست در ایجاد تفاهم بین المللی. باید گفت که این هدف تازه ایست که بر غرض های درس جغرافیا افزوده اند - با اینهمه باید گفت، که شایسته ترین و بزرگترین غرضی است که جغرافیا، ممکن است داشته باشد، تعریفی از محتوی لفظ تفاهم بین المللی آورده اند. نمیتوان گفت که محتوی این لفظ، معانی تازه ایست. در فرهنگ همه ملت های جهان، میتوان سخنان بسیار لطیف در این معانی یافت؛ مخصوصاً در فرهنگ ایران که یک جنبه انسانی کلی دارد و مزیت آن این است که بر اصل تصور مزیت

هیچ ملتی بناننده بلکه موضوع اصلی آن کوشش در جستجوی جوهر انسانی است. پس محتوی این لفظ که شامل يك رشته سجایای بزرگ اخلاقی و عواطف عالی بشری است، چنانکه مثلاً پرهیز از تعصب حس غمخواری، حرمت حق دیگری، احتمال عقاید دیگران، حرفهای تازه ای نیستند. اما آنچه تازه است پیشنهاد يك برنامه معین و تلقین يك رشته دستور ها و روشهای عملی است برای ایجاد این معانی. همه مواد درسی و حتی زندگی تحصیلی میتوانند در ایجاد تفاهم بین المللی مساعد آیند. اما جغرافیا در این میانه نقش خاصی بعهده دارد. بهمین سبب است که آنچه در این جا بعنوان موضوع اصلی درس جغرافیا پیشنهاد شده است، زمین نیست؛ بلکه انسان است. زمین از آن جهت موضوع درس جغرافیا است که مسکن انسانها است. پس غرض از درس جغرافیا شناختن اقالیم مختلف زمین نیست، بلکه شناختن اقوام مختلف و انسانهای دیگری است که در آن اقالیم زندگی میکنند. بدین ترتیب يك نوع هدف اخلاقی در تدریس جغرافیا منظور کرده اند.

نکته دیگر که از نتایج انطباق روشهای عملی است بر تدریس جغرافیا، موضوع و مسائل تدریس جغرافیا است. يك فصل بسیار مهم و نسبتاً طولانی صرف بیان ارزش این و مسائل گردیده است. مهمترین و کم بهاترین این و مسائل عکس ها و تصویرها است، نویسندگان این رساله معتقدند با عکسهایی که از مناطق مختلف زمین و از زندگی انسانها در آن مناطق با آسانی ممکن است بدست آورد، هم عواطف عالی انسانی را میتوان در کودکان پرورش داد و هم فهم و هوش آنان را نیرومند گردانید.

آنچه در باره امتحانات گفته شده بسیار سودمند است و اگر بتدریج بدانها عمل شود تحولی در تعلیم جغرافیا پیش خواهد آمد .
معانی دقیقی که در ضمن مطالعه و ترجمه این رساله برای خود نویسنده این سطور حاصل شده بسیار گرانها و عزیز است و این حداقل پاداشی است که از این کار گرفته ام . اما اگر این رساله موجب شود که بهبودی، حتی فقط در یک کلاس درس جغرافیا حاصل شود و برخی از آمال نویسندگان اصلی آن صورت حقیقت یابد ، موجب کمال خوشوقتی و آرامش خاطر خواهد گشت .

م - آشنا

پاریس . ۴ آبان ماه ۱۳۳۴

مقدمه

در جریان تابستان سال ۱۹۵۰ یونسکو یک دوره استاز بین‌المللی تحقیقات در شهر «مون‌رآل» برپا ساخت که موضوع آن عبارت بود از «مطالعاتی درباره آموزش جغرافیا و تفاهم بین‌المللی». شرکت کنندگان که متعلق به بیست و سه کشور و همگی متخصص در آموزش جغرافیا بودند، در مدت شش هفته، همه هم خود را وقف تحقیق عمیقی در باره مسأله مورد بحث نمودند. بدین ترتیب که هر کسی حاصل تجربیات خود یا مدارکی را که بمناسبت وقوع این دوره کارآموزی گرد آورده بود مطرح مینمود تا مورد بحث و تحلیل همگان قرار گیرد.

با وجود همه اختلافی که از جهت زبان و فرهنگ - و مهم‌تر از ایندو، با وجود اختلافاتی که از جهت اصطلاحات علمی میان شرکت کنندگان وجود داشت، حسن تفاهمی تمام بوجود آمد. و این خود حجتی آشکار است بر آنکه جغرافیدان را بر اثر پرورش مخصوصش، روح سازشی حاصل میگردد. و این حسن تفاهم گواه است بر ارزش شیوه عملی که در استازها و در میان گروه‌های مطالعه دنبال میشد.

یونسکو برای موضوع مطالعه استاز این مطلب را اختیار کرده بود: «آموزش جغرافیا و تأثیر آن در توسعه تفاهم بین‌المللی» - زیرا درس جغرافیا، درسی است مخصوص برای آماده ساختن کودکان جهت زندگی در جهان امروز - یعنی جهانی که وجه تمایز آن عبارتست از همکاری نزدیک و روزافزونی میان کشورهای مختلف. تردیدی نیست که بسیاری

از خیالات واهی که مانع حسن تفاهم بین المللی است، ناشی میگردد از عدم معرفت نسبت بمسائلی مربوط بآموزش جغرافیا.

از جمله مدارك کار این استاژ رساله ای بود بعنوان «آموزش جغرافیا: چند توصیه و تلقین» که یونسکو آن را در سال ۱۹۵۰ منتشر ساخته بود (۱) این رساله که در آغاز مدرك مطالعات کشورهای عضو یونسکو بود، بعداً در تمام دوره استاژ پایه اصلی بحث و تحقیق شرکت کنندگان قرار گرفت.

رساله حاضر، متمم رساله ایست که پیش از این منتشر شده. اما ادعای آنکه جای آنرا بگیرد، بهیچ روی در میان نیست. این را آقای ن. و. سکارف، رئیس بخش جغرافیا در انستیتوی تربیتی دانشگاه لندن تصنیف کرده است. آقای سکارف در دوره استاژ شرکت کرد: آراء همکاران خود را جمع آوری و تحلیل نمود و نتایج مطالعات ایشان را با هم ترکیب کرده، باضافه آنچه را که خود لازم میشده بیفزود تا مطالعه انجام شده را حتی الامکان مکمل ساخته باشد.

از آنجا که این رساله باید، نه ممین نظر شخصی، بلکه معرف نظر عمومی و بین المللی باشد طرح قبلی آنرا برای ملاحظه شش تن متخصص فن؛ متعلق بکشورهای مختلف فرستاده شد. متن فعلی همه آراء و تلقینات

1 - L. enseignement de la geographie : quillques conseils et suggestions

این رساله را آقای پرفسور روبرفیو Prof. Robert Ficheux دبیر جغرافیای دبیرستان کلانو دوباریس (Carnot) بهیئت سه تن دیگر از سرآمدان فرانسوی این فن، یعنی آقایان: ژرژ شابو (Georges chabot) استاد جغرافیا در سوربن (Sorbonne) و لویی فرانسوا (Louis François) با درس کل تعلیم جغرافیا در وزارت فرهنگ و آندره مینییر Anaré Meynier استاد جغرافیا در دانشگاه رن Rennes.

ایشان را که فراوان و گران بها بوده است دربردارد. (۱)
موضوع این رساله نشان دادن این مطلب است که چگونه يك
تعلیم خوب جغرافیا میتواند موجب شود که در ذهن کودکان بطور طبیعی
اندیشه‌های مناسب با تفاهم بین‌المللی پرورش یابد.

این رساله دارای چهار بخش است :

- ۱ - جغرافیا و تفاهم بین‌المللی.
- ۲ - تلقیناتی چند مربوط ببرنامه‌ها و روش‌های تعلیم.
- ۳ - لوازم تعلیم جغرافیا.
- ۴ - نتیجه.

در پایان این رساله نتیجه‌ای نیز در باب پرورش کارمندان آموزشی
اضافه شده است. زیرا چنین می‌نماید : دیرانی که خود صاحب ذوق و فهم
جنبه بین‌المللی امور هستند بهتر می‌توانند هم با طرز رفتار و روش تعلیم خود
بتوسعه تفاهم بین‌المللی موفق گردند.

کار این رساله محدود است بنمایش اهمیت که جغرافیا در ایجاد
تفاهم بین‌المللی دارد و این در صورتی است که بعنوان درس مخصوصی
تدریس شود. اما بنای این نظر خاص بر این نیست که بخواهیم جغرافیای را
از مجموعه مساعی تربیتی جدا سازیم یا آنکه ارتباط آن را با سایر مواد
درسی انکار کنیم.

۱- این آقایان عبارتند از: آقای جمال عارف آلاکوز: Cemal Aref Alagöz استاد
جغرافیا در دانشگاه آنکارا. - آقای توماس فرانک بارتو Thomas Frank Barton
دانشیار جغرافیا در دانشگاه ایندیانا (کشورهای متحده آمریکا شمالی) - آقای
کلوس دل گادودو کاروالو، استاد تاریخ معاصر در دانشگاه برزیل (ریودوژانیرو)
Zosé, T. Cortes de Carvalho - آقای زوزه ت. کورتس. - آقای روبرفیشو، دبیر جغرافیا در دبیرستان
کانون در پاریس. - آقای فریتز جان کویک Fritz Jean Quicke استاد دانشگاه
کان، (بلژیک) Gand.

روی سخن در این رساله با آموزگاران و دبیرانی است که کارشان آموزش جغرافیاست و نیز تمام کسانی که در هر جای دنیا، در عالم آموزش و پرورش صاحب مقامی هستند. استادان علم تربیت، متعلق به بسیاری از کشورهای جهان، از همه تجارب گذشته خود مدد گرفته اند، تاروشهائی را که این رساله توصیه مینماید، تعریف و تبیین کنند. امیدواریم که این روشها با توجه به مقتضیات محلی و تا آنجا که مقدور است در تعلیم جغرافیا بکار خواهند رفت. و نیز آرزو مندیم تجربه هائی که از این راه بدست خواهد آمد، از جمله فواید فراوانی که از تعاطی نظر و تبادل آراء و اطلاعاتی که در دوره استازین المللی «مون رآل» حاصل شد بشمار خواهد آمد.

فصل اول

جغرافیا و تفاهم بین المللی

سروکار جغرافیا با مکانها است. سروکار تاریخ با زمان است. جغرافیا وصف صحنه ای را میکند که درام زندگی آدمی در آن بازی میشود. تاریخ عین آن درام را نقل میکند گرچه از این هر دو تعریف، هیچکدام بتمامی درست نیست. باری توجه ذهن جلب میشود بارتباطی نزدیک که میان تاریخ و جغرافیا برقرار است؛ چنانکه مهمترین امور فارق میان آن دو نیز از این تعریف آشکار میگردد. با تبجر در ایام گذشته و در عین حال با تتبع در روی زمین بهتر میتوان مسائلی را که بر اثر زندگی در روی این کره برای آدمی پیش آمده، بانسانها فهماند. - آنان را بهتر میتوان در زندگانی براهی درست تر هدایت نمود.

اولین چیزی که مورد مطالعه جغرافیا است عبارت است از آنچه در روی زمین ثابت و یا بالنسبه ثابت است و نیز از آن خصوصیات که دائمی یا تقریباً دائمی است. با اینهمه باید دانست که انسان و طبیعت، اوضاع طبیعی زمین را دائماً دگرگون میسازند.

يك امر بظاهری اهمیت، چنانکه مثلاً ورود يك گیاه تازه در کشوری، ممکن است نتایج پراهمیتی ببار آورد. بهره برداری از منابع طبیعی با تبدیل امکنه خالی از آثار حیات بمرکز تلاش و کوشش آدمیان، صنایع نو و شهرهای تازه ای حادث میتواند کرد باز آنجا که دست آدمی در کار نیست، زمین لرزه و آتش فشانیه و خشکی یا طغیانهای دریاها و رودخانه ها میتوانند اوضاع طبیعی زمین را که از هزارها سال بريك قرار بوده بکلی

دگرگون سازند .

اهمیت جغرافیا در برنامه مدارس يك اندازه بستگی دارد باین که محیط طبیعی در نوع زندگی ، در چگونگی اخلاق و آداب و رفتار نیز در عقل و فهم آدمیان تأثیری بس شگرف دارد - و این تأثیر نیز بسیار آشکار است .

یکی از وظائف استاد تاریخ کوشش در نشان دادن این مطلب است که اوضاع اجتماعی و سیاسی و اقتصادی اجتماعات مختلف امروزی ما ، تا چه اندازه محصول تحولات اوضاع گذشته میباشد . اما کار معلم جغرافیا نشان دادن این معنی است که زندگی انسانی تا چه اندازه همین محیط طبیعی بر اثر دخالت آدمی تغییر پذیرفته است . اگر چه جغرافیا را بمنظور شناختن چگونگی جامعه های انسانی نمیخوانند ، اما موضوع تحقیق این علم در درجه اول اقلیم گوناگون کره زمین است نه اجتماعات انسانی در این اقلیم . غفلت از جغرافیای طبیعی موجب آن میشود که صورت این توحید و ترکیب دو جنبه اصلی جغرافیا را درهم بشکنند و انسان را بدون توجه باعتیادش بمحیط و اوضاع طبیعی بنمایانند .

اما باید دانست که تمام جزئیات امور طبیعی يك منطقه نمیتواند موضوع جغرافیا قرار گیرد . جغرافیا مطالعه خاصی است در روابطی بسیار مهم که میان قوای طبیعی از يك طرف و اصول و مبادی اقتصادی و انسانی از طرف دیگر برقرار است و بهر ناحیه و شخصیت خاصی داده است برای تحقیق و مطالعه در منطقه های مختلف ، طریقه های گوناگون موجود است ، گاهی مناطقی را که دارای خصوصیات مشابهی هستند ، اما متعلق اند بکشورهای مختلف یا بقاره های مختلف در جمله يك گروه واحد قرار میدهند ؛ چنانکه مثلا میگویند : مناطق قطبی - یا اقلیم

مدیترانه‌ای. گاهی تمام خصوصیات مناطق مختلف را در يك کشور یا قاره معینی يك بیک مورد مطالعه قرار میدهند چنانکه مثلاً دلتای گنگ و گاتهای غربی را . - و بدین ترتیب معلوم میدارند که هر يك از آن تا چه اندازه مکمل دیگری است و تا چه اندازه در ایجاد وحدت آن مجموعه که کشور یا قاره‌ای است دخیل است. روش نخستین ، روش جغرافیائی انتخابی (۱) است که روش مخصوص تعلیم جغرافیا است در مدارس ابتدائی بسیاری از کشورها . روش دوم ، روش جغرافیای اصولی است (۲) که روش تعلیم جغرافیا است در مدارس متوسطه . در این هر دو حال میتوان تحقیق را با توجه بطرز زندگی و چگونگی فعالیت‌های اعضای يك جامعه کوچک که مشخص و نمونه نوع زندگی همه اجتماع انسانی در آن منطقه است آغاز نمود سپس بمطالعه خصوصیات و ممیزات مجموعه آن منطقه پرداخت. درباره آموزش جغرافیا در مدرسه گفته اند: « غرض از درس جغرافیا، پرورش افراد آینده است باینکه شرائطی را که حاکم بر صحنه عظیم جهان است درست دریابند تا بتوانند نسبت باوضاع و احوال سیاسی و اجتماعی دنیائی که در آن زندگی میکنند ، درست تر بیندیشند . » (۳) . الفاظ: « درست دریابند » تصور کوشش و تلاش بسیار عمیق و دشواری را در خاطر ایجاد میکنند که عقل و ذهن باید بکار برند . کلمات: « صحنه جهانی » ، تصویر يك نمایش نامه درام را در ذهن بیدار میکند که همه مردم جهان در آن شرکت دارند - و این نه تنها از جهت آنکه ، همه مردمان در این صحنه بسبب ارتباطشان باهم ، هر کدام نقشی معین بعهده دارند- بلکه از جهت آنکه

1 - Meth. de la Geog. Selective

2 - Meth. de la Geog. Systematique

۳- جیمز فیر کریو ؛ Games Fairgrieue - کتاب جغرافیا در مدرسه .-

لندن . سال ۱۹۴۹ .

صحنه نمایش و دکورها و اسباب و لوازم نمایش را نیز خودشان دائماً دگرگون میسارند. فهم زندگی انسان‌ها، بدون فهم شرایط زندگی‌شان ناممکن است. درک مسائل زمان حاضر نیز بدون معرفت باحوال جغرافیای عمومی عالم، مقدور نیست.

اگر امروز ضرورت یافته که در هر کشوری نه تنها در اوضاع و احوال حیات ملی، بلکه در اوضاع و احوال عمومی عالم، مطالعه کنند، این بسبب همبستگی روز افزونی است که در میان همه ملل و همه کشورهای جهان برقرار گردیده است. بنابراین مسأله‌ای که شرکت کنندگان در استاز بین‌المللی یونسکو در قدم اول میبایست طرح کنند این بود که در اوضاع و احوال کنونی درس جغرافیا را چگونه تدریس باید کرد تا این مقصود بمؤثرترین وجه حاصل شود.

و عاقبت باین نتیجه رسیدند که در تعلیم جغرافیا میتوان چهار نکته را منظور نمود:

اول آنکه دانش آموزان را بمشاهده و استنباط و تأمل واداشت. دوم آنکه آنان را برای یکی از رشته‌های تخصصی که هر يك مستلزم دانستن جغرافیا است برانگیخت. سوم آنکه ذوقشان را برای سرگرمی ببعض امور تفریحی از قبیل مطالعه یا مسافرت پرورش داد. چهارم آنکه باید بایشان يك تربیت بدنی بین‌المللی داد، و عبارت دیگر باید در ایشان حس خیرخواهی و تفاهم بین‌المللی ایجاد کرد.

شرکت کنندگان در استاز (۱)، برای ایجاد تسهیلی در بحث لازم دانستند که نخست معنی اصطلاح: «تفاهم بین‌المللی» را روشن سازند - همگی در این رای همداستان شدند که جمله آن کردارهایی نيك که مشخص

این صفت معنوی هستند، چنانکه غمخواری و همکاری و حرمت و احتمال اعتقاد دیگران، باسانی در افراد حاصل نمیگردند و تنها از راه تلقین و پند و اندرز نیز در جان مردم رسوخ نمیابند. گذشته از این تفاهم در امور عقلی ما، برای خود جایی و مقامی دارند. و بالاخره باین نتیجه رسیدند که نیت و اراده ایجاد این معانی و این کردارها خود یکی از عوامل اصلی و ضروری است.

چنانکه آقای لوئی فرانسوا متذکر شده اند (۱)، برای آنکه درس جغرافیا بایجاد حسن تفاهم میان ملتها کمک کند، بهیچ روی لازم نیست، که چنین غرضی را، بطور تصنعی از تعلیم آن در نظر بگیرند و آموزش آنرا بصورت مخصوصی در آورند؛ بلکه اگر آنرا درست و تمام بیاموزند و در آموزش آن طریق عقل و هوشمندی و امانت در پیش گیرند و اگر این درس را، چنانکه اقتضای آن است، بصورت کلی و عمومی تدریس کنند تا نقسی از مجموعه همه جهان در ذهن شاگردان بجا بماند، اینان خود بخود خواهند آموخت که مردمانی را که متعلق بکشورهای دیگرند و برورده تمدنها و فرهنگهای ملی دیگری هستند، بجای افراد آدمی و بدیده حرمت و احترام بنگرند. اما بجاست که در عین حال خاطر نشان کنیم که نتایجی را که از تعلیم جغرافیا باید انتظار داشت، خود بخود و آنچنان آسان بدست نمیآید. بلکه در تحصیل این نتایج معلم را کوششی مردانه و آزاده وار مییابد. و این چنین کوشش او نه تنها در پرورش قوای داوری شاگردان که درس جغرافیا کسب آنرا تسهیل میکند، لازم است، بلکه برای درک اوضاع و احوال عمومی عالم، که هدف این تعلیم مییابد، نیز ضروری است.

۱ - کتاب :

L. enseignement de la géographie : quelques conseils et suggestion. - Louis Francois ۱۹۵۹ پاریس

یونسکو پیشنهاد نمود که معلمان مخصوصاً بنکات مشروحه زیر توجه نمایند :

۱- در ذهن شاگردان حالت قبولی و پذیرشی برای تفاهم بین المللی ایجاد کنند و از این راه آنان را بدرك رشته‌هایی که همه ملل عالم را بهم پیوند میدهد هدایت کنند و نیز بوظایفی که جهت وحدت عمومی عالم ضروری است آگاه سازند .

۲ - نشر اخبار و اطلاعاتی مربوط بسایر ملتها و سایر کشورها :
در باره سهمی که همه نژادها و همه مذاهب و همه ملل برای ایجاد فرهنگ انسانی داشته‌اند - و نیز در باره لزوم برقراری يك جامعه دنیائی - و نیز در باره وقایع عصر حاضر و مسائل جاری روز - و بالاخره در باره سازمان ملل متفق و سازمان‌های تخصصی . (۱)

همه مواردی که در برنامه تحصیلی گنجانیده شده و همه اصول زندگی تحصیلی و نیز همه عوامل محیط خانوادگی و اجتماعی میتوانند در عملی ساختن این روش تربیت تفاهم بین المللی دخیل گردند - اما در این میانه نقشی که جغرافیا بعهده دارد ، امری دیگر است و آن را باین تغییر میتوان بیان کرد که وظیفه جغرافیا عبارت است از آماده نمودن کودکان برای زندگی در دنیای نو .

بكمك تعليم جغرافيا شاگردان میتوانند بعضی معلومات دقیق ، بعضی احوال و قابلیت‌های معنوی و برخی اندیشه‌های کلی اکتساب کنند که اهم آنها بعقیده ما بدین قرار است :

۱ - نقل از کتاب :

Quelques suggestion concernant l'enseignement
relatif aux Nations unies et aux institutions specialisetes
چاپ پاریس سال ۱۹۴۹ . صفحه ۳

۱ - علم ببعضی امور و مفاهیم جغرافیائی و نیز معرفت بروابطی که بکمال آنها میتوان پی برد بنوع خاصی از استفاده‌ای که انسان در محیط زندگی خود در اقالیم مهم عالم کرده است .

۲ - ایجاد قابلیت برای بکار بردن اسبابها و وسائل مخصوصی که بوسیله آنها میتوان دانستنیهای سودمندی در موضوع جغرافیا تحصیل نمود . چنانکه مثلاً : عکسها - نقشه‌های جغرافیائی - نقشه‌های نیمکره‌های زمین - سنگها و محصولات نمونه - ماکتها - گرافیک‌ها نقشه‌های آماری - کتابهای درسی - گزارشهای تحقیقات و کشفیات .

۳ - درک رابطه میان مشکلات ملل مختلف و میان محیط‌هایی که در آن زندگی میکنند و بالنتیجه تحصیل قوه قضاوتی از روی بزرگواری و سعه صدر در باره مسائل و مشکلات ملل دیگر و در باره پیشرفت‌ها و امکان تحول و تکامل آنان .

۴ - حصول یقین نسبت باین معنی که مطالب و مفاهیم و روابط جغرافیائی میتوانند هر فردی را قابل سازند که مشکلات و مسائل زمان حاضر را از سه جنبه مختلف محلی و ملی و بین‌المللی ، از روی بصیرت بنگرد .

۵ - ایجاد قابلیت روز افزون برای فهم و درک ارتباط و بهم پیوستگی اقتصادی و فرهنگی اقالیم مختلف و ملل گوناگون جهان .

۶ - فهم ارزش منابع طبیعی زمین و حکم باینکه این منابع باید عادلانه استخراج شوند .

درس جغرافیا نیز مانند همه مواد برنامه تحصیلی باید وسیله پرورش قوای قضاوت شاگردان گردد و آنان را عادت دهد باینکه در میان اندیشه‌های خود، نظمی روشن برقرار کنند . باید آنان را بکسب بعضی فضائل اخلاقی از قبیل احتمال عقاید دیگران ، حس همکاری ، حس حرمت دیگران و حس

مسئولیت هدایت کند .

شرکت کنندگان در استاز بعد از آنکه در موضوع و ماهیت جغرافیا و درباره تأثیری که این درس در ایجاد تفاهم بین المللی میتواند داشت، اتفاق رأی حاصل کردند، در جنبه های عملی تر کار خود پرداختند - باین معنی که جزئیات برنامه ها و روشهای آموزش جغرافیا را مورد مطالعه قرار دادند، نسبت باین مسائل توجه و اشتیاق خاصی مبذول گردید و درباره آنها بحثهای طولانی پرداختند . در فصل دوم اشاره خواهد شد بنکاتی از این معانی که بنظر اکثریت شرکت کنندگان بسیار مهم تشخیص گردید و ایشان عملی ساختن آنها را در کشورهای خود ، خواه در همین زمان حاضر و خواه در آینده ، ممکن شمردند .

فصل دوم

تلقیناتی چند دربارهٔ برنامه‌ها و روش‌های

آموزش جغرافیا

منظور اصلی از این فصل تعریف مناسب‌ترین نوع معلومات و قابلیت‌هایی است در زمینه جغرافیا که مساعد بپرورش تفاهم بین‌المللی میباشند و نیز باشناساندن مؤثرترین وسائلی که معلمان برای مساعدت شاگردان در آموختن جغرافیا در مراحل مختلف رشدشان، در اختیار دارند. اما بظنر آمد که قبل از شرح این معانی تذکار نکاتی چند بآختصار دربارهٔ هم‌آهنگی تعلیمات گوناگون مفید خواهد بود.

هم‌آهنگی تعلیمات گوناگون

موضوع مطالعه در استاز «مون‌رآل» تعلیم جغرافیا بود بعنوان يك ماده خاص آموزشی شرکت کنندگان در استاز از بحث در ارزشی که درسهای علوم اجتماعی نیز در بردارند، از آن جهت که پایه اصلی برای هم‌آهنگی معلومات کودک قرار میتوانند گرفت؛ غفلت نکردند. عقیدهٔ عموم بر آن بود که در زندگی تحصیلی دو مرحله وجود دارد که میتوان تعلیم نوعی از علوم اجتماعی را در این دو مرحله توصیه نمود. از این دو مرحله یکی زمانی است که شاگردان میپردازند بمسائل کوچکی در حدود آنچه در محیط زندگی محلی پیش میآید. و دیگر موقعی است که میپردازند بمسائل بزرگ سیاسی و اقتصادی دنیای حاضر. در چنین موقعی است که مربوط ساختن درس تاریخ و جغرافیا بیکدیگر اهمیت پیدا میکند. بنابراین برای شاگردانی که سنشان از يك طرف میان شش و نه یاده سال

و از طرف دیگر میان پانزده و هجده سال است، توأم گردانیدن تعلیم تاریخ و جغرافیا را سودمند تشخیص نمودند.

اینکه برای تدریس جغرافیا و تاریخ، ساعات جداگانه‌ای مقرر شده، معنیش البته این نیست که این مواد یکی از دیگری و یا هر دو از سایر مواد آموزشی مجزا است.

هر معلمی باید بداند که سایر همکارانش چه میکنند؟ فایدهٔ بزرگ رابطه میان معلمان که موجب آگاهی هریک بچگونگی آموزش دیگرانست امری است ثابت و مسلم. نوعی از این همکاری، بصورتی مطلوب و نمر بخش در بعض سازمانهای آموزشی کشور بلژیک برقرار گردیده، در این سازمانها، هر سه هفته یکبار معلمان درسهای مختلف، در جلسه شورای، در تحت ریاست مدیر مدرسه، دور هم جمع میشوند.

تعلیم جغرافیا و دوره‌های مختلف رشد کودک چون الفاظه ابتدائی، و متوسطه، در همه کشورها مفهوم واحدی ندارد، توصیه‌های مربوط ببرنامجها و روشهای تعلیم که در اینجا ملاحظه میشود بر حسب سن تقریبی کودکان آورده شده است.

مسلماً غیر ممکن است که بتوان ممیز و مشخص خیلی دقیق در چنین زمینه‌ای معین نمود نظریات معرفه النفسی که ذیلاً در مورد دسته‌ای از کودکان بیان میشود ای بسا که در مورد کودکان خرد سالتر یا بزرگتر نیز صدق کند. معلوم است که رشد روحی کودک، نه خیلی منظم است و نه مداوم. میتوان ملاحظه نمود که دوره کوتاه تحول، دوره‌های بلندتری از ثبات و توقع بدنبال دارند. همه کودکان در حال عادی مراحل یکسان در رشد خود مییمایند - جز آنکه طول مدت این مراحل و سنی که در آن باین مراحل میرسند، بر حسب افراد معین، بر حسب جنس آنان، بر حسب محیط و اقلیم زندگانی و اوضاع و احوال اجتماعی ایشان فرق میکند. بطور

کلی رشد کودکان در اقالیم گرمسیر، سریع تر است تا در اقالیم معتدل، و نیز در شهرها سریعتر است تا در دهات.

از تحقیقاتی که در آموزش و پرورش انجام گرفته میتوان این نتیجه را گرفت که در انتخاب مواد برنامه و روشهای تدریس باختلاف سن چندان اهمیتی نباید داد. اما باید دانست توجه به مراحل مختلف رشد کودک دارای اهمیت شایانی است. باین جهت ما لازم شدیم که قبل از همه پیردازیم بایراد ملاحظاتی چند در باره هر یک از چهار گروه نسبی اصلی - ضمناً توجه معلمان را بتوصیههایی که ممکن است ایشان را مفید افتد، معطوف نمائیم.

در هر موردی، ضمن آنکه بتعریف موضوع تعلیم و مهمترین روشهای تربیتی میپردازیم در عین حال، بنوعی از صفت و خصلت یایک خصوصیت ذهنی که معلمان ممکن است بایجاد آن در کودک علاقه مند باشند اشاره میکنیم.

در زمان گذشته غالباً چنین مینداشتند که وظیفه معلم جغرافیا فقط منحصر باین است که بشاگردان خود یک رشته معلومات عقلی در باب اشیاء و امور جغرافیائی بدهد و بس. اما اگر جغرافیا را از آن نظر ملاحظه کنند که یکی از بهترین وسائلی است در دست مربیان برای پرورش دانش آموزان باین که طرز زندگی دیگران را بدیده قبول و خالی از شوائب تعصب بنگرند، پس باید کودکان را یاری کرد تا این درس را بامعنویت که شایسته آن است بیاموزند. بعبارت دیگر باید نه تنها ذهنشان بلکه عواطف و اراده شان را نیز در تعلیم این درس بکار آورد.

در همه کودکان سوابق ذهنی غلطی وجود دارد که از خانواده یا از محیط زندگی شان کسب کرده اند از تأثیر مصاحبت دوستان و همبازیها

ورفیقان سینما و مدرسه و نیز بر اثر عوامل اجتماعی دیدر چنانکه وضع زندگی مادی ممکن است بعضی احوال و عواطف اجتماعی یا ضد اجتماعی در کودک در هر سنی که باشد پدید آید این نکته بسیار مهم است که معلمان و همه کسانی که پرورش جوانان میپردازند بوجود چنین سوابق ذهنی غلط آگاه شوند و در موقع مناسب باین شواذب ذهنی مبارزه کنند و در عین حال، صفات شایسته ای بجای آنها پدید آورند یا اگر چنین صفات نیک در آنها وجود دارد تقویت کنند. اگر سرو کار مر بیان با کودک کان خرد سال باشد. بهتر آن خواهد بود که با اشاراتی اکتفا نمایند بذکر مثالها و نمونه های موجود بس کنند. در مورد کودک کان بزرگتر میتوان از رشد عقلی و از خردشان برای مبارزه باین شواذب ذهنی کمک گرفت.

باتوجه باین نوع ملاحظات، میتوان با آسانی دریافت که چرا تنظیم یک برنامه نظری برای تعلیم جغرافیای واحدی در همه مدارس عالم، نه ممکن است و نه مقبول و نیز در این نکته بیش از این اصرار نمیورزیم که منظور از بیان تلقینانی که ذیلا مذکور میگردد این است که موضوع و بهانه ای برای گرم کردن مباحثات و مذاکرات در این مبانی بدست داده شود. و یا احياناً تحولات و پیشرفتهائی را که در این زمینه بعمل آمده باشد تأیید و تشویق و تسریع نماید. بسا برنامه های دیگری که تأثیرشان در خدمت بتفاهم بین المللی، کمتر از این که مادر اینجا مطرح میکنیم نباشد

آموزش جغرافیا از سن شش تا نه سالگی

چند نکته روانشناسی:
کودک تا سن هفت سالگی، تقریباً از راه مشاهده میآموزد. هر چیزی که میبیند یا لمس میکند، حس کنجکاویش را بر میانگیزد. کودک دوست میدارد که اشیاء را برایش از روی شکل ظاهرشان تعریف و توصیف کنند. هر چند غریزه زندگی از جمع را داراست. اما بیشتر ترجیح میدهد

که در کنار کودک دیگر بابازیچه های خودش بازی کند تا آنکه در بازی با اسباب بازیهای همبازیها شریک گردد. از یک چیز خیلی زود خسته میشود و هر لحظه خوابی سرگرمی دیگری است.

کودک از سن هفت و هشت که گذشت، سرگرمیهایش واقعیتها و عملیتر میگردد. رشد قوای مشاهده اش افزایش مییابد. چابکی عضلاتش وی را آماده کشفهای تازه ای میگرداند و از این راه بر تجربیاتش فراوان میافزاید. همه وقت و نظرش معطوف دنیای خارجی میگردد. از این پس داستانهای پهلوانی و سرگذشت های جهانگردان را با فسانه های پریان و حکایات خیالی ترجیح میدهد. بطور کلی کودک نه یاده ساله دارای حافظه ای نیرومند و خود کار است. قادر بدرك معانی عقلی و دارای قابلیت دقت ارادی نیز میباشد.

برنامه ها و روشهای تعلیم

اکثریت نزدیک بتمام شرکت کنندگان این نکته را خاطر نشان کردند که اولین سال تحصیلی یا دو ساله اول تحصیلی مناسب آن نیست که درس جغرافیا طبق برنامه معینی تدریس شود. آموزگار شاگردان خود را فقط وادار میکند باینکه محیط خود را و اواوسی کنند و بدین ترتیب چند مفهوم اصلی جغرافیا را که بعدها برایشان سودمند خواهند افتاد در یابند. آزمایشها و مشغولیت های روزانه کودک خردسال، چه در خارج از مدرسه و چه در داخل مدرسه موارد مناسبی جهت استفاده برای این نوع آموزش بدست میدهد. بر اثر همین نوع آموزش است که عاقبت کودک بشناخت و فهم جغرافیا هدایت خواهد شد. بهمین ترتیب است که کودک از روزی که بتواند، در ضمن بازی، مکان هر شیئی را نسبت بسایر اشیاء و موقعیت خود را نسبت بموجودات دیگر بسنجد، از همین زمان نیز، بتدریس

و بخواندن نقشه جغرافیائی آغاز خواهد کرد

آموزگار باید متوجه باشد که کودک کان در این سن و سال بخصوص از يك نیروی سرشار بدنی برخوردارند باید آنان را چنان هدایت کند که چنین نیروئی صرف شناخت دنیای خارج گردد در محیط مدرسه باید آنان را طوری بکار وادارد که خود بخود و از روی میل و شوق بموضوعات و مطالبی سودمند کشیده شوند که نیروی خود را در آن بکار اندازند، بعضی مفاهیم را از قبیل تغییرات و تحولات هوائی و نیز مفاهیمی را در باب گیاهان و حیوانات و کوهها و درهها و سنگها و معدنیات و درباره کسب و کار مردم میتوان حتی بکودکانی که سنشان از شش و هفت تجاوز نمیکند آموخت، آموزش چنین مطالبی را میتوان از مشاهده در اطراف و حدود خود مدرسه آغاز نمود واضح است که مفهوم ساختن جزئیات این معانی بستگی دارد باحوال و بمنابع طبیعی محیطی که مدرسه در آن واقع شده است

این نکته که کودک را در چه سنی باید بتأمل در مفاهیم جغرافیائی خارج از محیط زندگی واداشت جای بحث است اما این نظر بطور کلی مورد قبول است که حکایات مربوط بزندگان کوی کودک کان سایر کشورها نباید قبل از هفت سالگی آغاز شود. و پیش از نه سالگی نیز نباید هیچ نوع آموزش منظم درباره احوال کلی عالم شروع گردد. از نظر تفاهم بین المللی؛ ضرورت این معنی مورد قبول همگان واقع شده است که نوآموزان را حتی قبل از نه سالگی میتوان در نقاط مجاور بگردش برد. دلایل بسیاری هست که ثابت مینماید که کودکان بشنیدن حکایاتی درباره کشورهای دور دست دلبستگی فراوان دارند. اما بشرط آنکه این حکایات را بصورتی دل انگیز نقل کنند.

يك روش سودمند دیگر جهت بسط فهم کودک کان این است که

اسباب و لوازمی را که در مغازه ها و بازارهای محل به معرض فروش گذاشته شده یا مواد خوراکی کودکان یا مواد پوشاکی معمول کودکان در محل در موضوع بحث و صحبت قرار دهند.

نوآموزان خردسال هنوز قابل آن هستند که بنظم و ترتیبی در مطالب آموزشی علاقه داشته باشند. هرگاه چند مطلب مهم بعنوان موضوعات اصلی مطالعه تجربی انتخاب گردد و هرگاه این مطالب که بهیچ وجه لازم نیست میانشان رابطه دقیق معینی برقرار باشد، باروش عملی آموخته شوند، رفع احتیاج این سن و سال کودک را بخوبی خواهد نمود و تعلیم منظم و تدریجی خواندن و نوشتن را تکمیل خواهد کرد.

در بسیاری از کشورها سن هشت سالگی، برای کودک سال تحولی است جهت تعلیم منظم و مرتب جغرافیا هر چند که قاعده تعلیم این ماده بعنوان یک درس مجزی آغاز نمیشود مگر از نه سالگی. در این مرحله میتوان نخستین مشاهدات در امور محلی را بمطالعه در کارهای عمرانی که بدست انسان یافته توسعه داد مخصوصاً در آنچه در مجاورت مدرسه واقع شده است. در صورت امکان میتوان دامنه این مشاهده را بامور عمرانی و کارهای انجام شده در سایر کشورها کشانید. باین ترتیب کودک خود بخود متوجه خواهد گشت که مردم همه دنیا نیازمندی های مشابهی دارند و بتدایر مشابهی جهت ارضاء این نیازمندیها دست میزنند.

صورت مطالبی که در زیر شرح داده میشود، نمونه ایست برای نشان دادن این که چگونه میتوان برنامه ای از این جنس برای کودکان در این سن ترتیب داد واضح است که این مطالب بر حسب کشوری که کودک بآن متعلق است، ممکن است تفاوت کند:

کشاورزی و دامپروری: زندگی کشاورز دریگی از مؤسسات کشاورزی مجاور مدرسه و ضمناً توصیفی در باره زندگی کشاورزان در ساسکاچوان (۱) و در بنگال (۲) زندگی دامپروران یا گوسفنداران در کشور داتش آموز - ضمناً توضیحاتی در باره زندگی مرتع داران در نبراسکا (۳) و در باره چوپانان آرژانتینی در مراتع آن کشور.

خیمه کاری و نانوایی: تماشای يك دكان نانوائی و سپس شرحی در باره تهیه سایر خوراکی ها که از حبوبات ساخته میشود (مانند نان یرنجی نان چاودار و نان توریتای مکزیکي (۴).

مجارى آب: چگونه آبگیری از رود خانه ها - ضمناً وصفی در باره چگونه آبیاری از رود خانه در مصر - و در باره مبارزه با طغیان آب در دره می سی سی پی (۵)

استخراج زغال سنگ: وصف يك معدن زغال سنگ، ضمناً توضیحاتی در باره چایهای نفت و استفاده از نیروی جریان آب.

ذوب آهن: چگونه يك کارخانه بزرگ ذوب آهن و ضمناً شرحی در باره تهیه سایر فلزات. چگونه يك کار در يك کارخانه قند سازی. زندگی يك کارگر در کارخانه قند سازی در فیلیپین و در کوبا.

تهیه لباس: پارچه بافی، وصف هائی در باره کشت پنبه

1 - Saskatchewan

2 - Bengale

3 - Nebraska

4 - Tortilla mexicana .

5 - Missisipi

در امریکا و نیز در باره تهیه پشم در استرالیا و پرورش کرم ابریشم در ژاپون و در باره تهیه کتان و سایر گیاهان بافتنی .

کار در کارخانه : توصیف‌هایی ساده در بارهٔ تهیه کنسرو میوه و در باره کاغذسازی و غیره .

ساختمان خانه: آجرسازی- کاشی کاری- چوب‌بری - سنک تراشی
حمل و نقل : وصف‌هایی در باره استفاده از کانال‌ها - جاده‌ها -
راه آهن - کشتی‌ها ، هواپیماها در نقاط مختلف عالم .

چگونگی کار در يك بندر : باراندازی- تحویل بار و نیز توصیفاتی
در باره تغییرات کشتی و غیره که در بندر انجام میگیرد .

باید در باره آنکه مردمان چگونه کار میکنند بحث بیشتری، بصورت
مثال و توصیف بیان شود . - بدون آنکه احتیاج باشد که خیال انگیز
یا هیجان آور باشد بهترین نوع وصف و شرح در چنین موردی آن است
که با کلمات خیلی ساده احوال و واقعیات زندگی روز مره را باز گو کند.
تا آنجا که ممکن است باید بحث در موضوعی را با تماشائی در
محل‌های کار مربوط بآن موضوع آغاز نمود . هنگام گردش و تماشا بهتر
آن است که در درجه اول خود کودک را تشویق کنند و بمشاهده و دقت
و باز گوئی آنچه بنظرش جالب و مهم مینماید . باین ترتیب کودک قابلیت
فهم و ذوق خود را نشان خواهد داد- و نیز نقص‌هایی را که در قوه
مشاهده‌اش موجود است آشکار خواهد ساخت . فقط در چنین موقعی
است که معلم میتواند دانش آموز را در کشف مسائل مهم و احیاناً ترتیب
و تنظیم مشاهداتش یاری کند . بعد از چند نوبت گردش ، دانش آموز
خود بخود میتواند تغییراتی را که در مناظر طبیعت از فصلی بفصلی دیگر

حادث گردیده، ملاحظه نمایند و نیز احوال و اشکال گوناگون دهستان را بر حسب نوع کارهای مزارع و تغییراتی را در جریان آب در يك رودخانه مشاهده کنند.

کودکان بزرگتر میتوانند رابطه میان جریان آب و فرورفتگی ساحل رودخانه یا رابطه میان جریان يك رودخانه، انباشته شدن گل ولای را در سواحل آن درك کنند.

آنچه باید بدنبال این گونه مشاهدات خارج شهر افزوده شود، رسم و نقاشی آن مناظر مشاهده است و نیز ساختن نمونه کوچکی از آنها با گل.

خمیر کاغذ: پلاستی سین (۱) - گل و خاک نمناک موادی هستند که میتوان منظره اشیاء واقعی را بر روی آنها ایجاد کرد؛ چه بر روی این مواد میتوان دره ها، دهکده ها و شهرها را به بعدشان یعنی از جهت ارتفاع و از جوانب نمایش داد - وقتی چنین نمونه های کوچکی ساخته شد باید آنها را برای نشان دادن بسایر کودکان و برای ایجاد رغبتی در اعضا، خانواده های کودکان نسبت بکارهای مدرسه. مدتی نگاهداری کرد. فایده دیگر نگاهداری این نمونه های ساخته شده این است که دانش آموزان سازنده آنها خود نیز بتدریج میتوانند پیشرفتی را که در کارهای بعدیشان پیدا میشود. ملاحظه و قضاوت نمایند.

نقاشی امور مشاهده شده فایده اش این است که میتواند ترجمان تأثراتی باشد که بر اثر تماشای يك دهکده یا يك ایستگاه راه آهن - یا بر اثر گردش در ساحل رودخانه ای در ذهن کودک نقش بسته. نقاشی

باز وسیله ایست جهت استحضار خاطر معلم باینکه کودک قضایا را چگونه تعقل میکنند و باینکه در فهم و معلومات وی چه نقص‌هایی وجود دارد. نقاشی رابطه ایست میان امر واقع و امر انتزاعی و اولین قدم است بسوی نمایش گرافیک.

قبل از سن هفت سالگی و حتی گاهی بعد از سن هفت سالگی اغلب کودکان هنوز قابل نیستند که نقشه‌های جغرافیائی را رسم کنند. تا آنجا که بعضی کودکان از رسم نقشه شهر یا بخشی که در آن زندگی میکنند عاجزند کودکان میان سن هشت و ده سالگی بعد از گردش‌های علمی در ناحیه مسکن خود، میل پیدا میکنند که بنقشه ساده‌ای در باره آنچه دیده‌اند دست پیدا کنند. چنین نقشه‌هایی را کودکان با رغبت مطالعه خواهند کرد، اگر وسائل کار در اختیارشان گذاشته شود و اگر فایده رسم نقشه‌های مختلف برایشان توضیح داده شود، بتدریج می‌توانند مفهوم اندازه و مفهوم راهنمایی از روی نقشه را دریابند. برای آموختن اندازه نقشه، بهتر است صبر کرد که خودشان احساس چنین احتیاج و چنین اقتضائی را بنمایند.

نخستین باری که کودکان نقشه‌های رسمی و صحیح منطقه‌ای را مطالعه می‌کنند باید آنرا در خارج از کلاس درس و ضمن گردش در همان منطقه نقشه آن را نیز بخوانند، نقشه‌هایی که با اندازه ۱۰۰ ر. ۱۰۰ یا اندازه ۱۰۰ - ۲۰۰ میباشند و همه جزئیات قابل ترسیم از قبیل ساختمانها و چاهها و چشمه‌ها و تخته سنگها، مزارع و غیره را مینمایانند بهترین وسیله و اسباب تعلیم جغرافیا میباشند - خواهد شد که منطقه مشهود در روی نقشه را طی کنند و آنچه را که بکمک علامات و نشانه‌های مخصوص بر روی نقشه ملاحظه مینماید در روی زمین پیدا کند. و همینکه کودکان

متوجه شوند که یکی از جزئیات منظره مشهود، مثلاً ساختمانی نو یا دهکده تازه‌ای در روی صفحه نقشه نمایش داده نشده است، همه شان حتی کودکان هشت ساله از چنین اکتشافی بهیجان می‌آیند. بکاربردن نقشه و آموختن خواندن آن قوه مشاهده کردن را پرورش می‌دهد و یک رشته معلومات علمی برای کشف و خواندن نشانیهای هر گونه نقشه در ذهنشان حاصل می‌تواند.

ملاحظه شده است که اگر نقشه‌هایی که برای نخستین بار بکار می‌روند نقشه‌های منطقه‌ای باشند که کودک می‌شناسد، دیگر بهیچ وجه درس مخصوصی جهت تعلیم مفهوم اندازه نقشه جغرافیائی لزوم پیدا نمی‌کند. مراحل رشد عقلی که مردمان، طی کردن آنها را بترتیب و یک یک ضروری می‌شمارند، عقل و فهم کودکان از میان بر می‌دارد و نیازی بطنی منظم آنها پیدا نمی‌کند.

معلم جغرافیا باید تا سر حد امکان بکوشد که برای کلاس درس یا تالار کار اسباب و لوازم مورد احتیاج را فراهم آورد تا از این راه قوه خیال کودکان را نیرو بخشد و کنج‌کاوی ذهنشان را ارضاء نماید. اما اگر بخواهد در فراهم آوردن این لوازم تکیه با مکانات مالی مدرسه کند واضح است که توفیق زیادی بدست نخواهد آورد؛ پس باید که از خود دانش آموزان و از اولیای آنان در انجام این مقصود طلب مساعدت و همکاری کند.

یک میز یا چند قفسه ای اختصاص خواهد یافت بنمایش نمونه‌های فراهم شده و ماکت‌های ساخته شده بدست شاگردان کلاس جغرافیا و همین ممکن است، نخستین گام در راه ایجاد جغرافیا بشمار آید - و این موزه را خود دانش آموزان بتدریج برقرار و مکمل خواهند ساخت.

آموزش جغرافیا از نه تا دوازده سالگی .

از سن نه سالگی ببعد : تحول آشکاری در روح کودک مشهود میگردد برای اکثریت کودکان، این سن، سن جمع آوری کلکسیونهاست بدین معنی که کودک میل پیدامیکنند اشیاء را و امور مورد آزمایش خود را جمع کند . اما در عین حال، در همین زمان با استخدام و استفاده از عقل و فهم خود بتحلیل مدرکات خود که تا این ایام بدون تمیز و تشخیص حاصل کرده است آغاز میکنند . ولی باید دانست که عقل کودک، هنوز بامور عینی و واقعی که بمنزله پی و بنای اندیشه او هستند نیازمند است، وجود قوانین کلی را هنوز درک نمیتواند کرد مگر بابهام . کودکان در این سن رابطه علت و معلول را درک میتوانند کرد . اما بشرط آنکه بصورت بسیار ساده ای برایشان بیان بشود - باز در همین سن است که میتوان ظهور يك کنجکاوی شدیدذهنی را در آنان مشاهده نمود. معمولاً در این سن حس پرستش فراوانی دارند نسبت بعظمت و تنوع وزیبائی که در آن زندگی میکنند . ایجاد سهولتی در پرورش این حس، در رشد روحی و تهذیب اخلاق کودک بسیار دخیل و مؤثر خواهد بود .

در حدود یازده یا دوازده سالگی است که در کودکان حس شرم پدیدمیآید . ستایش یا سرزنش در آنان سخت اثر میکند پیدایش این حالت تا اندازه ای حاصل رشد قوه انتقاد کودک است در این زمان و بر اثر پیدایش این قوه است که آغاز میکنند بقضاوت در باره پدر و مادر و دوستان و آموزگاران خود .

در این مرحله است که کودکان، بر حسب اموری که بدانها ذوق پیدا میکنند بتشکیل گروه و بتعیین و تبعیت از رئیس در میان همسالان

خود تمایل پیدا میکنند باز همه دانش آموزان يك كلاس علاقه مند میشوند که گروه واحد منظمی را تشکیل دهند. این مرحله بهترین موقع جهت هدایت ایشان است بکارهای اجتماعی.

کودکان در این سن در كلاس درس جغرافیا خوشوقت خواهند شد که از حدود مطالعات مربوط باوضاع و احوال محلی قسم فراتر نهند میتوان در این هنگام آنان را تشویق نمود بمطالعات شخصی و فردی در باره نواحی مختلف عالم درس هائی نیز که بانان داده میشود باید منحصرأ بصورت درس جغرافیا باشد و بس - بعبارت دیگر باید باایشان آموخت که چگونه بكم كتاب و نقشه ها و تصویرها وضع طبیعی کشورهای مختلف عالم و شکل زندگی ساکنین آنها را تعقل کنند؟ معمول این است که در این نخستین سالهای تحصیلی تعلیم جغرافیا را منحصر میسازند بمطالعه در وضع جغرافیائی کشور خود كودك، مواد فراوان دیگری نیز هست که در سالها بمطالعه در گروههائی میپردازند که هر کدام نوعی از انواع وضع جغرافیائی در روی زمین بشمار میآیند. بعضی موارد نیز هست که كودك وضع جغرافیائی کشور خود را بصورت جداگانه و مستقلى نمیآموزد، بلکه از آن جهت که جری است از کل عالم. باز بسیار موارد دیگر هست که كودكان در حدود یازده سالگی بمطالعه در احوال سایر ملل و کشورها میپردازند. در این سن مناسب آن است که كودكان را بمطالعه حکایاتی در احوال زندگی و چگونگی کار و حال مردم نواحی مخصوص زمین، و نیز بخواندن نوشته هائی در باب مسافرتهاى مهم کاشفان و جهانگردان معاصر، تشویق و توصیه کنند. مطالعه این قبیل نوشته های جغرافیائی وسیله ایست برای آنکه كودك دائماً در اکتساب معلومات

تازه باشد و درباره امور جالب و مشخص نیز اصطلاحات خاص و مفید جغرافیائی را فرا گیرد.

كودك با مقایسه ساده‌ای میان وضع زندگی در کشور خودش با وضع زندگی در کشورهای خارجی میتواند اهمیت اختلاف شرایط اوضاع جغرافیائی را دریابد و بالنتیجه بفهمد که ملل مختلف در روی زمین تاجه اندازه بهم وابسته و نیازمندند. چنین مقایسه‌ای، فرصت پربهائی بدست میدهد برای ایجاد حسن احترام واقعی در كودك نسبت به پیشرفته‌ها و توفیق‌هائی که سایر ملل حاصل کرده‌اند در این‌که توانسته‌اند از محیط زگانی بهره بگیرند. مثلاً مطالعه در احوال اسکیموها (۱) معلوم خواهد داشت که چه اندازه در شکار و در کایکا (۲) زبردستند. برای آنکه كودك بتواند بخوبی پی‌برد بشرائط و احوال زندگی مردم غیر کشور خود، بیشتر معلمان معتقدند که آموختن احوال رندگانی يك عده معدود از ملل بشرح و تفصیل بیشتر و اولتر است از آموختن سطحی عده‌ای فراوان.

همه کودکان و بعضی از مردمان رشید نیز قادر بتعقل مفهوم زمان و مکان نیستند بوسیله محاسبات خیلی ساده و باقیاس بقواصلی که كودك بخوبی میشناسد، میتواند تصویری از عظمت و وسعت جهان در ذهنش حاصل کرد و از این طریق وی را بمطالعه در جزئیات احوال اقالیم دوردست عالم هدایت کرد.

مثلاً مشاهدات و مباحثاتی درباره جریان رودخانه‌ها، صخره‌ها، جنگلها، کشتزارها، همچنین درباره راه آهن‌ها، باراندازها و غیره، پرورش قوه برهان و قوه تحلیل و ترکیب در ذهن كودك کمک خواهد نمود و نیز

برای تفاهم اجتماعی در حدود مسائل همان جامعه‌ای که کودک در آن زندگی میکند مؤثر خواهد بود. اینگونه مباحثات و مشاهدات، مخصوصاً اوراقادر میسازند بدین‌گونه و ارتباط و وابستگی آن جامعه با جامعه‌های دیگر.

در مورد کودکانیکه قوه تعقل و برهان و انتقادشان پرورش درست نیافته است شاید اولیتر آن باشد که در باب مشکلات و زحماتی که بر انسان روی می‌آورند، خیلی بشرح و بسط نگرایند. و بعکس آنچه را که مربوط است بجنبه‌های مثبت و امیدبخش و بکامیابیهای انسان در عالم، بدقت و بتفصیل بیشتری بیان کنند. مثلاً در بحث از موضوع مواد خوراکی و موضوع کشاورزی میتوان بعضی مفاهیم مربوط بروشهای انتخاب‌بهترین نوع گیاهان و مفاهیمی مربوط بروشهای آبیاری در ذهن کودک ایجاد نمود. با طرح این مطلب باین صورت. با طرح این مطلب باینصورت میتوان ایمان و اعتماد و امیدی بقابلیت بشر در مواجهه با مسائل جهانی در روح کودک خلق کرد. در همین زمینه میتوان بکودک یاد آوری نمود که در این عالم بسیارند جامعه‌های انسانی که گرسنگی میکشند و در عوض باز بعضی تشکیلات جهانی نیز هستند که میکوشند محنت این گرسنه مردمان را تسکین بخشند. بعضی مسائل دیگر، چنانکه مثلاً این مسأله را که همه افراد همه ملل عالم باید صاحب خانه و مسکن راحت و صاحب پوشاک و بهداشت کافی بشوند. میتوان باهمان نظر مثبت و خوشبینی برای کودکان مطرح نمود. برای اعمال برخی از این آراء بوجه دقیق تر نمونه‌ای از برنامه‌های تحصیلی مخصوص کودکان نه تا دوازده ساله، بوجه تلقین و اشاره در اینجا یاد میکنیم. ضمناً یاد آوری مینمائیم که بسابر نامه‌های دیگر که همین نتایج نیکور ابار آورند و نیز بسا که بتوان امور مورد مطالعه و مقایسه‌های

مشروحه در زیر را ضمن برنامه های غیر از این گنجانید .

در اولین سال تحصیلی ممکن است بپردازند بمطالعه منظمی درباره چگونگی تهیه ضروریات زندگی و نیز توصیفی از محللهائی که این لوازم ضروری روزانه در آنجا تهیه میشود . منظور این است بکودکان معلوم سازند که افرادی فراوان و مبلغی گران از کوشش و تلاش آدمی لازم است تا مایحتاج زندگی یک فرد فراهم آید . پس اولین سال تحصیلی جغرافیا ممکن است مصروف گردد بمطالعه درباره مطالبی از قبیل نوع نواحی کشت حبوبات - مناطق تهیه گوشت و قندو نیشکر و چوب و چرم و چای و قهوه و مواد چربی و پشم و پنبه که از جمله اموری هستند که همه ما بدانها نیاز مندیم . و هر یک از این مواد چنان است که چندین منطقه از مناطق عالم همان یک ماده را فراهم میآورند - و گاهی چنان است که دو یا سه قسمت از قسمتهای عالم در فراهم آوردن یک ماده همکاری میکنند . از این معنی که یک محصول واحد ، مثلاً گندم یا برتقال ، در هر یک از دو نیمکره شمالی و جنوبی در فصول مختلفی بدست میآیند ، میتوان این نتیجه را گرفت که فایده مبادلات تجارتنی بین المللی را برای دانش آموزان روشن ساخت . حتی در مورد ممالکی نظیر چین که مردمشان برای خوراک و پوشاک خود نیازمند ورود محصولات خارجی نیستند باز کودکان را میتوان بدریافت این مطلب و ادار ساخت که چگونه بخشی از محصولات اصلی کشورشان در قبال محصولاتنی که کشورشان فاقد آنها است صادر میگردد . معلمان هوشمندی هستند که چنین برنامه ای را ضمن حکایتی در باره یک قطعه نان ، یک کمر بند چرمی یا یک فنجان چای و غیره اجرا میکنند اما بجای آنکه بحکایت چگونگی ساختن چیزی بس کنند ، و از ناحیه معینی در زمین که آنرا میسازد غافل شوند (چنانکه سابقاً چنین میکردند) اولیتر

آن است که ببحث بیشتری پردازند درباره ناحیه‌ای که آن شیء در آن ساخته میشود بطور کلی بهتر آنست هر محلی را که میخواهند بکودک بشناسانند، تا آنرا پیش چشم کودک زنده و مجسم نساخته‌اند، باید از ذکر مشتی نام و از بکار بردن نقشه و اطلس‌های جغرافیائی، درباره آن محل خودداری کنند. نمیتوان کودک را باین قانع کرد که نام جایی را در روی نقشه یا اطلس جغرافیائی تکرار کند و آنگاه بگوید که میداند آن محل جای صدور چه نوع محصولات است، مسلم است که چنین دانشی دانش نیست، بلکه وهم محض است.

اصولاً مطالعه جنبه‌های طبیعی جغرافیا که مبتنی باشد بر مشاهده عینی یا ملاحظه تصویر و عکس‌ها، برای کودک در این سن و سال بسیار دلکش است. ممکن است در سالهای بعد دست بتنظیم و ترتیب و درسهای منظم‌تر و علمی‌تری زد. برای کودکان ده یا یازده ساله ممکن است نمونه‌ها و مثالهایی از نوع زندگانی اجتماعی متعلق باقالیم عمده و مهم زمین گرد آورد و بدین ترتیب تنوع و اختلاف محصولات جهان را از نوع مواد خوراکی گرفته تا نوع پوشاک و چگونگی مسکن برایشان نمایش داد. با چنین مطالعه‌ای، ضمناً این معنی نیز باثبات خواهد رسید که اوضاع و احوال آب و هوا در چگونگی تدبیر انسان برای رفع احتیاجات اولیه تأثیری آشکار دارند. برای حصول این مقصود ممکن است بنقل سه نمونه از زندگی اجتماعات انسانی که در جنگل‌های استوایی بسر می‌برند و نمونه نوع خود هستند آغاز نمود: يك مثال از حوزه رود آمازون. دیگری از حوزه رود کونگو و سومی از اندونزی. باید باز یادآوری کرد که از جمله موضوعات این مطالعات نمونه‌های اصلی حیوانات و گیاهان وحشی و نیز وصف ساده‌ترین جنبه‌های اجتماع انسانی در این مناطق میباشد

سه مثال از نوع آب و هوای مخصوص چین زارها میتوان ذکر کرد. و نیز برای مجسم ساختن چگونگی شرایط زندگی در آب و هوای مدیترانه‌ای میتوان زندگی میوه فروشان کالیفرنیا - زندگی موکاران ایتالیائی و پیازکاران شیلی را بطور مثال وصف کرد. میتوان بهمین ترتیب مثالهایی زد از وضع کشورهاییکه در معرض بادهای موسمی هستند - یا از مناطقی که دارای آب و هوای دریائی میباشند - یا از مناطق جنگل‌های سرو و کاج یا مناطق استب‌ها - و همچنین طوایفی را که در کوهسارها بسر میبرند چنانکه مثلاً آنکاها (۱) و تبتیها و سویسیها را نباید از یاد برد.

برای هر یک از اقلیم‌ها و آب و هوای نمونه باید تا آنجا که ممکن است مثالهای متعدد و مختلفی از زندگی اجتماعی انسان ذکر کرد. زیرا از اهمیت این نکته غافل نباید بود که هم باید وجوه مشابهت موجود در داخل یک ناحیه را نشان داد و هم اختلاف آب و هوا و اختلافات موجود در شرایط زندگی که موجب تمیز و تشخیص منطقه ایست از منطقه دیگر. باز باید این معنی را تکرار کنیم که آموختن همه این مطالب محتاج وقت فراوان است.

در آموختن همه این مطالب تا آنجا که ممکن است از قیاس و اشاره بمنطقه زندگی خود دانش آموز خودداری نباید کرد. در جریان سال تحصیلی تعلیم جغرافیا باید همراه باشد با مطالعه روزانه در باره اوضاع هوائی هر روز - بطوریکه هر روزی اوضاع هوائی باید منظمأ بوسیله شاگردی یادداشت گردد. چنانکه مثلاً ارتفاع آفتاب و مسیر حرکت آفتاب، نوع ابرها، درجه حرارت و سقوط باران و وزش بادهای چون هم‌روزه، دقتی در این امور بعمل آید، مفاهیم کلی الفاظی از قبیل هوای گرم و هوای معتدل و برودت و خشکی و رطوبت و باد و باران

وابسته و مربوط خواهند گشت بآمارهای دقیق واقعیات محسوس. و از آن
بعد آب و هوای کشور دانش آموز، میتواند مبدأ قیاس گردد برای تبیین
آب و هوای کشورهای دیگر.

کودک بسن یازده سالگی که رسید، غالباً چنان است که قابلیت
آنرا پیدا میکند که جغرافیای ناحیه معینی را بوجه عمیق تر و دقیق تر
بیاموزد. بنابراین میتوانیم پیشنهاد کنیم که قسمت اعظم از این سال
مصرف گردد بتحقیق دقیق و وسیعی در باب همان ناحیه مخصوصی که
کودک در آن زندگی میکند. سپس در باره سایر بخش های همان کشور.
چنین کاری سه هدف خواهد داشت. یکی اینکه نشان داده شود که غیر از
آب و هوا، عوامل دیگری نیز هستند که در زندگی ملی اثر میکنند. نمایش
نمونه های شکل واقعی زمین و برجستگیها در کشور مربوط، در این مورد
سخت سودمند خواهد بود. دوم آنکه کودک را بمطالعه و بکار بردن
نقشه های جغرافیائی وادار کنند. (ضمناً باید متوجه بود که نمایش یک
سطح منحنی یا نمایش برجستگیها بر روی یک ورق کاغذ مسطح چه
دشواریهایی در بردارد). سوم آنکه باید در این سال علم جغرافیا را بطور
مستقیم بکودک آموخت او را باستعمال ابزار و اسباب مخصوص این علم
و ادوات و این مهمترین نکته ایست که باید متوجه آن بود.

در برخی از کشورها، معلمان جغرافیا علاقه ای دارند باینکه
سرزمین هایی که بایکدیگر تقابلی دارند، چنانکه امریکای شمالی و امریکای
جنوبی را مثلاً باهم بیاموزند تا از این راه بتوانند نتایجی را که از موقعیت
خاص و از مشخصات و شکل واقعی زمین و برجستگیهای هر کدام و از آب
و هوا و خاک و معدنیات و سایر خصوصیات هر یک حاصل میگردد، نمایان
سازند. در بعضی کشورهای دیگر، قسمت های مختلف یک کشور واحد را

موضوع مطالعه قرار میدهند و برای این کار از نزدیکترین نقاط و از آن مناطقی آغاز میکنند که با منطقه زندگی خود شاگردان روابط فرهنگی و اقتصادی دارند. برای کشورهایی که تعلیمات ابتدائی شان در سن یازده یا دوازده سالگی پایان میرسد و یا کشورهایی که در آنها تعلیمات متوسطه اجباری نیست، توصیه میکنیم که در جریان آخرین سال تحصیلی ابتدائی از اوضاع جغرافیائی خود کشور دانش آموز مطالعه دقیقتری بعمل آید. گاه ممکن است آموزش منطقه محلی خود دانش آموز بصورتی دقیق تر و اندکی علمی تر از آنچه برای دانش آموزان سن قبلی گفته شد، مبنای محکمی جهت تعلیم علمی جغرافیا گردد. و این فرصتی است برای آموزگار جغرافیا تا این هنر را که عبارتست از جمع جنبه های مختلف منطقه محلی و ترکیب آنها برای ایجاد و نمایش شخصیت هر منطقه ای، بظهور برساند بعد از آن باید پرداخت با اصول اجتماعی از نوع کشوری که شاگرد در آن زندگی میکند. مطالعه و تحقیق در این اجتماعات نیز با همان دقت و اهمیت و تفصیل و با همان دلبستگی انجام خواهد گرفت که در مورد کشور خود دانش آموز. بالاخره بقیه اوقات سال شاگردان مصروف خواهد شد بمطالعه يك دسته از اجتماعات انسانی که نمونه نوع خود باشند و این اجتماعات را باید از میان مناطق طبیعی زمین از خط استوا گرفته تا مناطق قطبی انتخاب نمود. آموزگارانی هستند که احیاناً این گونه اختلافات را در انواع زندگی انسانی، پیش از این زمان بشاگردان خود می آموزند و آن باین ترتیب که مسائلی نظیر تغذیه و پوشاک و مسکن و وسائل نقلیه و غیره را در نقاط مختلف زمین موضوع اصلی تعلیم جغرافیا قرار گرفته و از این راه نشان میدهند که آب و هوا چه تأثیری دارد در نوع تدابیری که بشر برای استفاده از محیط خود یا برای سازگاری با اوضاع و شرایط

نامساعد طبیعی بکار میبرد.

کودکان در این سن کوشش و تلاش را دوست میدارند. با ندیشه‌های خود خیلی زود جامه عمل میپوشند. پس يك معلم هوشمند جغرافیا باید از وسائل عملی برای افزودن معلومات شاگردان خود غافل نماند. این وسائل عملی فراوانند. چنانکه مثلا مشاهده و ثبت مشخصات جغرافیائی محل - ایجاد کلسکیون - طرح و رسم نقشه‌ها - ساختن ماکت‌ها - فراهم آوردن آلبوم - مکاتبه با سایر مدارس - نوشتن مقالات برای روزنامه و مجله مدرسه - «منسوب کردن» (۱)، کشتیها - مدارس یا شهرها.

نخستین نقشه‌هایی که کودک بکار میبرد باید آنهایی باشد که خودش رسم کرده است - معلم باید همواره بکودک مجال دهد که وی دانستیهای خود را باین صورت ظاهر کند - تا از این راه بتدریج در رسم نقشه‌ها چیره دست گردد.

مسلم است که در سال‌های پیش از این زمان که کودک خردسال تر بوده است مجال تماشای عکس را پیدا کرده است ولی البته هنوز قوه استنتاج جغرافیائی را از این گونه تماشای عکس‌ها حاصل نکرده است. از سن نه سالگی تا سیزده سالگی، فرصتی است که در آن باید قابلیت‌های فنی جهت استفاده از دو وسیله مهم آموزش جغرافیا، یعنی اطلس جغرافیائی و عکس و تصویر، کسب گردد.

در جریان این دوره، کودک که حافظه‌اش همچنان نیرومند است و فهمش نیز تر گردیده بدرك بسیاری از اصطلاحات جغرافیائی مستعمل در تعریفات و در توصیفات، قادر خواهد بود. شاید حصول این مقصود محتاج يك رشته تمرینات فنی نیز باشد باید دانست که کودک با توسعه دامنه

۱ - درباره معنی این «منسوب کردن» توضیحی در صفحات بعد خواهد آمد.

لغت خود روز بروز روشن تر و دقیق تر میشود و برای فهم دروس درجه عالیت جغرافیا آماده تر میگردد .

معلم جغرافیا باید تمایلی را که کودکان در این سن و سال دارند باینکه دورهم جمع شوند تقویت کند و از این تمایل مخصوصاً در کلاسهای که روشهای عملی در آموزش بکار میرود استفاده نماید . شاگردان خودشان با راهنمایی آموزگار میتوانند برنامه مطالعه ای طرح کنند و دسته های همکاری ایجاد نمایند . و مهم تر از همه قواعد و مقرراتی ساده و مؤثر برای اجرای کارهایشان وضع کنند بدین ترتیب است که یک نوع نظام و اداره ای بمنظور وصول بیک هدف معین ، خود بخود میان آنان برقرار میگردد . و این خود آمادگی گرانبهای است برای زندگانی اجتماعی .

فایده مهم کارهای اجتماعی این است بکودکان میآموزد که با ارزش مزایا و قابلیت های یکدیگر پی ببرند و نسبت بان دسته از رفقای خود که با آنان همراهی و همداستان نیستند شکایا باشند و آراء آنان را محترم بدانند . باز همین کارهای اجتماعی است که کودکان را پرورش میدهد باین که برای نیل بهدفهای عمومی و اجتماعی ذوق و حوصله و ابتکار و جلالا کی حاصل کنند .

آموزش جغرافیا از سن دوازده تا پانزده سالگی

چند نکته روانشناسی

این دوره ، دوره عنفوان جوانی است ، یعنی دوره ایست که پسران و دختران از مرحله کودکی بدرآمده ، حالتی ناآرام و مشوش دارند . و این حالت ادامه دارد تا زمانی که صفات و خصائل دوره بلوغ در ایشان پدید آید .

در این مرحله تازه ، صورتهای خیالی و رؤیائی پاك از ذهنشان

زدوده میگردد و مفاهیم محقق و واقعی جای آنها را میگیرد. با اینهمه نمیتوان گفت که ذهنشان يك ذهن علمی شده - بلکه همچنان ساده است. اما باید دانست که جوانان در این مرحله قادرند که از يك رشته امور جزئی انتزاع مفاهیم مجرد یا قوانین کلی بنمایند.

این مرحله میان دوازده تا پانزده سالگی از نظر آموزش و پرورش مرحله ادراك ارتباط میان امور است. كودك باید این قابلیت را پیدا کرده باشد که از اسباب و وسائل جغرافیائی برای كشف ارتباطی که میان محیط طبیعی و محیط کشاورزی موجود است، بتواند استفاده کند، و چون به مرحله ای رسیده است که میتواند معلومات مكتسب خود را طبقه بندی و تنظیم نماید، وقت آن خواهد بود، که يك برنامه علمی طرح گردد، بمنظور نمایش دقیق ارتباط میان امور.

تعریفات و توصیفاتیکه برای شاگردان دوازده تا پانزده سالگی بیان میشود باید بتدریج همراه گردد. با تبیین و تعلیل. بعضی معلمان در این مرحله تندرسته و در بیان امور بدون توجه بواقعیات و بتوصیف و تشریح امور علنی و تجربی، خارج از اندازه بحجت و بیرهانهای انتزاعی متوسل میشوند. خطر چنین روشی این است که ممکن است كودكان از چنین آموزشی دلزده شوند. امثله و مصداقهاییکه در تعریفات و در توصیفات بکار میرود باید روح حادثه جوی كودك را ارضاء نماید و تشنگی وی را بامور تازه سیراب کند.

برنامه ها و روشهای آموزش

میان دوازده تا پانزده سالگی (که بطور کلی مطابق است با دوره اول تحصیلات دبیرستانی در بعضی ممالک و با پایان تحصیلات ابتدائی در بعضی دیگر) - آموزش جغرافیا صورت جدی تری بخود میگیرد.

در این مرحله شاید لازم باشد که شاگردان آغاز کنند بروری در معلوماتی که سابقاً در جغرافیا کسب کرده اند، مخصوصاً چنین بروری لازم است، در صورتیکه در آخرین سال تحصیلی ابتدائی بعمل نیامده باشد. دوره کردن این معلومات گذشته لازم است هم بمنظور روشن گردانیدن و خوب از بر نمودن آنها و هم بمنظور آماده ساختن کودک برای کسب معلومات منظم و منطقی تری که معمولاً مدارس متوسطه بدانهاش آموزان میدهند. یکی از بهترین وسائل برای نیل باین مقصود، عبارت است از اقدام بمطالعه در جغرافیای محیط محلی نه از جهت خودش، بلکه از آن جهت که نمونه خاصی است از آن منطقه معین. فرصت چنین تحقیقی را باید مغتنم شمرد برای آموختن اصطلاحات خاص جغرافیائی که محل احتیاج کودک خواهد بود در تحصیلات بعدیش.

برای ایجاد صور روشن و ساده در ذهن کودک، بهتر است که معلم یک امر جغرافیائی معین و مشخصی را از امور مربوط دیگر مجزا ساخته و بطور مستقل و جداگانه مورد تحقیق و مطالعه قرار دهد. و سپس بپردازد بمطالعه مشخصات آن محیط. و در این کار باید که بهر حال از توجه بامور غیر عادی و خیال انگیز پرهیز کند. بلکه باید بعکس کودکان را ترغیب نماید که برای چیزی که در نظر اول بچشمشان مبتذل و بی اهمیت مینماید معنائی پیدا کنند.

در این دوره نیز مشاهده در امور خارجی از بهترین صور کوششهای سودمند خواهد بود. و در صورتیکه در محیط محلی مثالهای نمونه از زندگی دهقانی و از روشهای کشاورزی یا از صور مختلف تغییرات و تحولات ارضی یافت نشود میتوان نقص مشاهده این گونه امور را بانمایش عکسها و تصویرهای آنها در کلاس درس جبران و تکمیل نمود.

بعد از چنین مطالعه در محیط محلی معلم میتواند بمطالعه ساده اما نه خیلی علمی و منطقی در امور جغرافیائی تمام کشور خود كودك ، اقدام كند . و در عین حال باید كه موضوع ارتباط کشور را با سایر قطعات و مناطق عالم نیز مورد توجه قرار دهد .

در مورد مطالعه جغرافیائی سایر کشورها و سایر قطعات عالم ، عموم را عقیده بر آنست كه جوان پانزده یا شانزده ساله باید معلوماتی بعد اقل هم كه شده درباره بیشتر قسمت های عالم داشته باشد . بیشتر معلمان معتقدند كه مطالعه كلی درباره قطعات عالم و درباره اقیانوسها نباید پیش از پایان این دوره انجام گیرد . برنامه را میتوان بمطالعه قطعات جنوبی كره زمین آغاز كرد ، بطریقی كه مخصوصاً توجه بشود بعوامل طبیعی كه ایجاد نوع خاصی از زندگانی برای ساكنان این قطعات مینماید . بعد از آن باید بمطالعه امریکای شمالی و آسیا پرداخت و در عین حال خاطر كودكان را متوجه نمود بعوامل طبیعی و نیز بعوامل اقتصادی كه ترجمان نوع زندگانی انسان در این دو قطعه میباشد . بالاخره باید بمطالعه در جغرافیای قطعه اروپا پرداخت باین طریق كه باید توجه شود بآستنتاج تأثیرات اجتماعی و تاریخی و سیاسی كه مكمل تأثیرات طبیعی و اقتصادی در نوع زندگی مردم این قطعه است .

این گونه روش ، شاگرد را هدایت خواهد نمود بتوجه در روابط بیچ در بیچ امور جهان - و قسمت اعظم مناطق دنیا را ، بهمین ترتیب از نظر خواهد گذرانید و بالنتیجه متوجه پیوند و هم بستگی آنها بیکدیگر خواهد گردید .

بطور كلی : بهتر آن است كه قطعات یا کشورهای بزرگ را بیک رشته مناطق اصلی تقسیم نمایند و پیش از وصف احوال يك منطقه معین ،

اولیتر آن است که اجتماعات کوچک انسانی را که هر کدام نمونه نوع خود هستند، تنها تنها بشرح و تفصیل مورد مطالعه دقیق قرار دهند، بدین ترتیب که هنگام مطالعه کشور چین مثلاً میتوان بتوصیف دقیق جامعه‌های انسانی که هر کدام نمونه نوعی ومتعلق بیکی از مناطق یا ایالات مهم این سرزمین است، پرداخت مثلاً نواحی یا ایالاتیکه برنج را در آنجا روی زمین های مرتفع - یا بر روی کمره کوهها یادداشت‌ها کشت میکنند - چنانکه در دلتای رود یانگ‌تسه - ویامثلاً نواحی یا ایالاتی که در آنجا چای سیاه یا چای سبز کشت میکنند - یا آن نواحی دیگر چین که نمودار جنبه‌های گوناگون زندگی شهرنشینان چینی است - ونیز ایالاتیکه بنوبت یا از خشکی یا از طغیان رودزرد درزحمتند. مطالعه وتحقیق در امور همه عالم را نیز میتوان از همین اصل پیروی کرد. ممکن است موضوعاتی از قبیل تغذیه و پوشاک ومسکن نیز ایجاد وحدتی در مطالب مختلف یکدرس بنماید اگر چه اینها موضوعاتی است که در جای معین خود، یعنی در آموزش ابتدائی، مناسب‌تر میباشد.

در این مرحله است که در بعضی از کشورها تاریخ اکتشافات بزرگ را نیز در دوره درس جغرافیا داخل میکنند. اما نمیتوان منکر این معنی شد که تاریخ اکتشافات بیشتر جزو بحث تاریخ باید بحساب آید تا جغرافیا. پس اگر بخواهند که حتماً این مطلب را در برنامه جغرافیا جا دهند باید هر آینه از تدریس آن بصورت تاریخ خودداری کنند. باید مطالعه این اکتشافات جغرافیائی در حول حوزه یا مناطق معینی صورت گیرد - ونیز تأثیر موقعیت مکانی محل کشف شده را در جریان اکتشافات دیگر معلوم سازند. زیرا از نظر جغرافیائی اهمیت عامل مکانی خیلی بیشتر است تا عامل زمانی.

این معنی را همه قبول دارند که برای دانش آموزانی که سنشان کمتر از پانزده سال است، مسائل جهانی از آنجهت که مسائل جهانی هستند نمیتواند مورد بحث و موضوع درس قرار گیرد. اما گاهی ممکن است، ضمن تدریس معانی دیگر باین مسائل نیز اشاره ای کرد یا ممکن است مسائل عمده جهانی را موضوع یک درس خاص قرارداد - و از این قرار ممکن است، هر گاه مورد پیدا کند اشاره ای مثلا بکار سازمان ملل متحد نمود،

پس در این مرحله میتوان دانش آموزان را هدایت کرد بتأمل در آن رشته از امور که بستگی بامسائل مهم جهانی دارند و این اولیتر از آنست که تمام خصوصیات جغرافیائی این یا آن منطقه را از اول تا آخر بدون ابتکار و ذوقی تعلیم دهند. ممکن است مثلا مسائل جغرافیائی مشترك میان کشورهای مختلف حوزه دانوب را موضوع بحث قرار دهند.

این روش تدریس جغرافیا، یعنی روشی که آموزش جغرافیائی را از نظر بستگی شان بپیرخی مسائل مهم دنیائی مورد مطالعه قرار میدهد، اهمیت وفایده خاصی دارد - بویژه برای دانش آموزانی که در چهارده یا پانزده سالگی تحصیلات خود را ترك میکنند. زیرا اینگونه آموزش بمنزله شالوده پرورش استواری است برای یک مرد رشید که همواره با مسائلی مشابه و یا غالبا مسائلی دشوار تر سروکار پیدا خواهد کرد.

قسمت عمده آنچه در پایان این فصل درباره روش های عملی بصورت کلی خواهیم گفت، در مورد کودکانیکه در این مرحله از سن خود هستند، عموما صدق میکند. این نکته را همین قدر یاد آوری میکنیم که مشاهده امور خارجی در بیرون از محیط مدرسه برای نوجوانان چهارده پانزده ساله همانقدر لازم و ضروری است که برای خردسالترین کودکان. قوه

برهان و استدلال این نو جوانان با تجربه امور عینی خیلی بهتر رشد میکنند تا با احتجاج و مباحثه. بسیاری از مسائل و امور و اوضاع مربوط به کشور های دیگر، چنانکه مثلاً کم آبی - چگونگی وسائل حمل و نقل - اهمیت و کار بازار های تجار تی را میتوان در نظر دانش آموزان از طریق تمیل و قیاس بنمونه هایی از امور مذکور که در همان دنیای کوچک خود ایشان، یعنی محل مسکونی آنها موجود است، مجسم نمود. بعد از آنکه بدین ترتیب اوضاع و احوال محلی و خصوصیات جغرافیائی منطقه محدود و معینی از نظر انسانی تحت مطالعه و مذاقه قرار داده شد، شاگردان خود بخود خواهند توانست درباره يك منطقه بزرگ جغرافیائی مفهومی درست تر و زنده تر در ذهن خود حاصل کنند. دانش آموزان در این مرحله از سن خود نیز برای بکار بردن نقشه های جغرافیائی، همچنان بیاری و بهداشت معلم خود نیاز مبرم دارند.

آموزش جغرافیا از سن پانزده تا هجده سالگی

چند نکته روانشناسی

از پانزده سالگی ببعد، جوانان کم برای فهم جهان موجود و تصور مقامی که خود در آن دارند رجوع بعقل خود میکنند. مخصوصاً خاطر خود را با آثار گوناگون حیات اجتماعی معطوف میدارند - یک اندازه هم بارزش هایی که در زندگی اجتماعی اثری دارند توجه میکنند. جوانان در این مرحله چنانند که همه چیز در نظرشان کهنه و منسوخ مینماید. در همه امور طالب تجدید اند. غالباً از اینکه کردار واقعی بزرگتر ها را متناقض مییابند با اندرز هایی که اینان خودشان میدهند یا با اصول اخلاقی که مراعاتشان بآنان توصیه شده سخت عاصی میشوند.

این جوانان که در این مرحله از سن خود هستند خیلی بدشواری

میتوانند قبول کنند که يك قاعده کلی ممکن است استثناء هائی نیز پیدا کند. تمایلی دارند بقبول آراء و عقاید قطعی و نکات نازك و تفاوتهای باریك يك استدلال را بزحمت میتوانند ادراك نمایند.

در این مرحله است که غریزه زندگی در جمع جای خود را به عاطفه اجتماعی میسپارد و ارتباط بادیگران بیشتر جنبه شخصی و خودی پیدا میکند. کار دسته جمعی دیگر حاصلی بزرگ بدست نمیدهد.

این دوره ایست در زندگانی جوانان که غالباً آنرا مرحله تعمیم نام نهاده اند جوانان در این مرحله معلومات مکتب خود را طبقه بندی میکنند و بر حسب آنکه این معلومات در زندگانی روزمره بکاری بیاید آنها را بصورت دستورالعملی در میآورند و اگر بکاری نیاید، آنها را در درجه دوم اهمیت قرار میدهند.

این زمانی است از دوره عمر جوانان که سؤالاتی از این جنس را از خود میکنند: چرا اصلاً درس جغرافیا را یاد گرفته ایم؟ این بچه در دمان میخورد؟ در دوره زندگی بچه کارمان خواهد آمد؟ اگر قرار شد بحثی درباره مطلبی بکنیم یا اگر قرار شد قضاوتی درباره فیلمی یا درباره مقاله ای یا مثلاً درباره یک گفتار رادیو اظهار کنیم از این حرفها چه استفاده ای میتوانیم ببریم؟

باز در همین سن است که نوجوانان از خواننده ها و مشاهدات سابق خود آراء و اندرزهای در میآورند و آنها را بر اخلاق و کردار خود حاکم میسازند.

برنامه ها و روشهای تدریسی

در دوره آخر آموزش متوسطه میتوان چهار نوع مطلب اصلی در آموزش جغرافیا تشخیص نمود:

اول - جغرافیای عمومی عالم .

دوم - مطالعه تفصیلی در جغرافیای کشور زادگاه دانش آموز .

سوم - مطالعه دقیق منطقی و علمی يك قسمت مخصوص از علم جغرافیا (چنانکه مثلاً جغرافیای اقتصادی یا سیاسی یا طبیعی) .

چهارم - مطالعه مسائل جهانی که مشتمل خواهد بود بر معلومات تاریخی و جغرافیائی که دانش آموزان تا این زمان آموخته اند. از سن پانزده تا شانزده سالگی ، دانش آموزان میتوانند ، جغرافیای اقتصادی عالم را مخصوصاً با توجه بارتباط آن با کشور خودشان مطالعه نمایند. بطوریکه از این معنی بفهم وابستگی که میان همه کشورها موجود است قادر آیند. در این دوره نیز میتوان سالی را بمطالعه در برخی از مسائل انسانی و سیاسی که از نظر دنیائی پیش میآید ، صرف کرد. اما بشرط آنکه بیشتر طریقه های حل این مسائل در نظر گرفته شود تا افزایش معلومات جغرافیائی دانش آموزان .

مبارزه بر ضد خرابیهای رودخانه ها ، نگهداری منابع صید ماهی جنگل کاری، محافظت جنگلها - محافظت پرندگان مهاجر، چنین است مسائلی از نوع آنچه پسند خاطر دانش آموزان در این سن و سال میتواند بود بود - و نیز مطالعه در این نوع مسائل است که ضرورت همکاری بین المللی را روشن و آشکار میگرداند .

واضح است که در این دوره نیز نباید از مطالعه کشور ملی غافل بود. اما در عین حال باید آنرا از نظر آنکه جزئی از کل عالم است مورد مطالعه قرار داد. گاهی مطالعه کشورهای مختلف ، نه بصورت دسته هائی از ممالك ، نتایج پربهائی بدست آورده چنانکه مثلاً مطالعه ممالك اسکاندیناوی یا کشورهای بالکان یا کشورهای امریکای لاتینی. اما شرط

این روش مطالعه آن است که از آن دسته کشور هایی آغاز کنند که فرهنگشان با فرهنگ کشور خود کدک قرابت بیشتری داشته باشد .

برای شاگردان بزرگسال تر ، یکی از بهترین و ثمر بخش ترین طریقه های شناساندن عالم عبارت است از مطالعه بعضی از تشکیلات جغرافیائی یعنی مثلاً قدرتهای بزرگ اقتصادی ، یا مثلاً مناطق مهم کشاورزی یا کشورهای پر جمعیت و غیره . مطالعه در این گونه تشکیلات وجوه تشابهات و مقایسه هایی بوجود میآورد ، در وراء سرحدات و خطوط مرزی و فراتر از حدود و خصوصیات ملی و محلی - و بدین ترتیب مشابہت هایی میان انواع زندگانی و میان تدابیر ملل دور افتاده از هم پدیدار میگردند . در این مرحله این معنی بخصوص حائز اهمیت است که معلومات جغرافیائی و تاریخی دانش آموز را باهم هم آهنگ سازند . نمونه ای از موضوعات مفید از نظر تاریخی و جغرافیائی را در این جا بعنوان مثال یاد میکنیم . و این عبارت است از : « یک رشته سؤالاتی درباره مسائل زمان حاضر ، که در کشورهای متحده آمریکای شمالی برای شاگردان هفده تا هجده ساله داده شده است .

- ۱ - چگونگی استعمال و توسعه وسائل ارتباط و حمل و نقل در عالم .
- ۲ - اصول و عوامل جغرافیائی و سیاسی و اقتصادی و اجتماعی که بیشتر مناسب باشد با دنیائی از ملل متحد تا با دنیائی تجزیه شده با جزای پراکنده یا دنیائی منقسم بدو دسته متمایز .
- ۳ - عملی ساختن روش و بکار آوردن وسائلی برای کمک بمناطق عقب افتاده دنیا .

شاید بیفایده نباشد که مختصری درباره تعلیمات مربوط بسازمان ملل متحد ، در همان حدود درس جغرافیا یادآوری شود . از سازمان های

بین‌المللی در برنامهٔ کودکان خردسال تر تا کنون آنچه لازم بوده است گفته‌ایم. اما دربارهٔ دانش‌آموزان بزرگسال، بیشتر معلمان معتقدند که باید اهمیت سازمان ملل متحد را برای ایشان مخصوصاً خاطر نشان کرد. واضح است که این مطلب را در بسیاری از مواد برنامه تحصیلی، و از جمله درس جغرافیا میتوان گنجانید در دورهٔ استاز، یک دسته شش نفری از معلمان این موضوع را مخصوصاً مورد مطالعه و تأمل قرار دادند و نتایجی که این شش تن از بحث خود گرفتند و همگی شرکت کنندگان در استاز نیز آنرا تصدیق و تأیید نمودند چنین است:

«دانش‌آموزان باید، سازمان ملل متحد و چگونگی فعالیت آنرا بخوبی بشناسند و چون شناختندی خواهند برد که چگونه مسائل مربوط به سعادت بشر جنبه بین‌المللی دارد. چنانکه مثلاً ضرورت تأمین یک حد معین تغذیه کافی و پوشاک مناسب و مسکن آسوده برای همه افراد بشر در همه کشورها. نوجوانان باین ترتیب در خواهند یافت که این مسائل فعلاً بچه‌صورتی موضوع مطالعات جاری سازمان ملل متحد است. یک اندازه شناسائی بوضع همکاری بین‌المللی برای پیشرفت تفاهم بین‌المللی ضروری است.

بنظر این دسته از معلمان این معنی دارای بالاترین درجه اهمیت خواهد بود که معلم بتواند از فرصت‌های مختلف در دوره درس جغرافیه یا در دورهٔ درس‌های علوم اجتماعی جهت اشاره‌ای بفعالیت‌های سازمان ملل متحد استفاده کند.

کار امتحانات چنان بر گرفتاری شاگردان پانزده تا هجده سالگی میافزاید که گاهی دشوار مینماید که بتوان آنان را بکارهای دیگری در خارج از کلاس درس وادار نمود. بالینهمه در همین زمان نیز میتوان چند

ساعتی بگردش‌های علمی پرداخت. مثلاً برای آموختن اصول کشت بر فراز تپه‌ها یا در سواحل دریاها و رودخانه‌ها، هیچ وسیله‌ای بهتر از این نیست که خود شاگردان را بمزارع ببرند و اسباب‌های اندازه‌گیری سطوح را در اختیارشان بگذارند تا خودشان انحنای سطح زمین را در کمره تپه‌ای اندازه بگیرند.

از جمله تمرینات مناسب با دانش آموزان در این سن و سال عبارت است از مباحثات و مناظرات میان دسته‌های دانش آموزان - تهیه گزارشهای فردی بدست آنان - تهیه نقشه‌هایی در باب بهترین طرق استفاده از زمینهای زراعتی.

مخصوصاً توصیه میشود که دانش آموزان را بمطالعات و تحقیقات شخصی و فردی تشویق و ترغیب نمود.

فراوانند معلمانی که معتقدند که پرورش قوه قضاوت و فهم و قوه انتقادی نوجوانان همانقدر اهمیت دارد که کسب معلومات یا حل مسائل. کاملاً واضح است که در این مرحله باید بشاگردان آموخت که خودشان غلط و دروغ را کشف کنند و حق و حقیقت را بقیمت تلاش و رنج یک تحقیق حقیقی فراچنگ آورند.

اعضاء هیئت مطالعه در دوره استاژ مونر آل در این معنی همه متفق بودند که چون درس جغرافیا بوسیله روشهای عملی تدریس شود، توفیق فراوان بدست خواهد داد و در مدرسی که این روشها بکارند ایجاد ذوق و تفاهم بین المللی خیلی آسان تر صورت میگیرد، سهولت تحصیل چنین نتیجه‌ای از آنجا است که روشهای عملی کودک را بفهم اهمیت معلومات مکتسبش کم میکند و بوی میآموزد که چه نتایجی از آنچه آموخته‌اند میتواند در دایره روابط انسانی‌شان حاصل کنند. شرکت کنندگان در

دوره استاز، همگی در این معنی همداستان شدند. که این روشهای عملی مناسب حال همه کودکان است هر درجه از استعداد که داشته باشند. و بهر سنی که باشند از شش سالگی تا هجده سالگی. و نیز برای دختران بهمان قدر سودمند است که برای پسران.

بهین مناسب است که مانیز در مباحث قسمت های پیش از این فصل از مراجعه بروشهای عملی خودداری ننمودیم. اما هر چند که سودمندی این روش ها مسلم باشد باز هستند مدارسی که از بکار بردن آنها خودداری میکنند. پس بنظر ما مفید آمد که در این جا بطور اختصار بعضی از این روشها را شرح دهیم و در این کار امید ما آن است که معلمانی که در این زمان هنوز بتعلیمات کتابی و طوطی وار میپردازند، این روشها را جانشین طرز کار خود کنند:

بحثی در باب روشهای عملی (۱)

لفظ «روشهای عملی» در مقابل «روشهای منفی» است. روشهای عملی چه از نظر دانش آموزان و چه از نظر معلمان، نسبت بروشهای قدیمی آموزش مبدأ و منشأ تحول عظیمی است. در این روش، بجای آنکه ذهن کودک را ظرف خالی یا لوح سفیدی انگارند که وظیفه مربی پر کردن آن است. اصولاً تربیت را عبارت میدانند از یک نوع رشد و نمو طبیعی و فیزیولوژیکی. بدین معنی که میگویند تن و نفس باید خود بخود برسند به رشد و کمال خود. و قسمت مهم این پرورش باید بوسیله خود کودکان انجام گیرد چنانکه گیاهان و درختان. وظیفه مربی و معلم این است که شرایط و احوالی که مناسب چنین رشد طبیعی باشد فراهم آورند، مخصوصاً

۱ - این عبارت در متن اصلی کتاب موجود نیست. مترجم کتاب برای ایجاد توجهی آن را سودمند تشخیص داد.

بدین نحو که در اخذ مواد و لوازم آموزش انتخاب اصلح و احسن کند تا بدین ترتیب کودک را در طریق تعلیم و پرورش جلب نماید و بوی این امکان داده شود که عملاً خودش در درس‌ها شرکت کند. باز باید یادآوری نمود که منظور از روشهای عملی تنها این نیست که قوای ادراکی کودک را بکار آورند. چه در این صورت از این روشها نتیجه‌ای جز یک عکس‌العمل منفی بدست نخواهد آمد. بلکه منظور از این روشهای عملی بکار بردن لطائفی است برای ایجاد کنجکاوی و برانگیختن شور و شوقی منطقی بدرک امور معقول و یا ایجاد میل بفعالیت خلاق در ذهن کودک. نباید پنداشت که رغبت کودک بیک درس نشانه پذیرش ذهنی یا مظهر شوق و شور اوست بکسب معلومات. کودک برای آموختن مصمم نمیشود، بلکه جلب و مأخوذ میگردد. پس برای آنکه او را مصمم کنند که کوششی لازم جهت کسب معلومات بکار آورد باید بوسیله روشهای مؤثر او را مخصوصاً بدین منظور برانگیزند.

از این آراء و نظریات کلی، منظور تلقین اشاره‌ای است باینکه از مبالغه در بکار بردن وسائل عینی و سمعی در تعلیمات پرهیز شود. زیرا آنچه در نظر اول چنین مینماید که یک روش مشاهده و نمایش امور و وقایع است بصورت زنده تر و عینی تر، غالباً روشی است که بجای رشد کنجکاوی و قوای خلاقه کودک، در ذهن او یکنوع حالت پذیرائی منفی ایجاد میکند.

در دوره رشد قوای کسب معلومات کودک، سه مرحله را میتوان تشخیص نمود. اولاً کودک باید بعضی مفاهیم و برخی هنرمندی‌ها را بیاموزد. سپس باید از طریق تمرین‌های مکرر آنچه آموخته بلکه اش شود. بالاخره باید بتواند آنچه آموخته بطور مفید و مؤثری بکار آورد.

فقط در این مرحله آخر است که میتوان گفت کودک آنچه آموخته درست فهمیده یا نفهمیده است. برای هر يك از این سه مرحله روشهای عملی هست که بخوبی میتوان آنها را در آموزش جغرافیا اعمال نمود.

کودکان در هر سن و سال باشند قابلیتند که برای کسب معلومات تازه «روش تحقیق» را که درست مقابل روش قدیمی آموزش، شفاهی یا روش تعلیمی است، بکار برند. بعد از آنکه اسباب و وسائل کار در اختیار کودکان گذاشته شود راهنمایی لازم بعمل آمد يك موضوع جالب و دلچسب بآنان پیشنهاد میکنند. و بجای آنکه آنان را وادار نمایند که بطور منفی بدرس گوش فرادارند تشویقشان میکنند که خودشان تحقیق و تأمل نمایند و بهمکاری رفقا و معلم یا آزمایش پردازند.

مراحل معمولی تحقیقات کودکان همان مراحل است که در تحقیقات علمی وجود دارد اما باید دانست که همه این مراحل در تمام سنین کودکان لازم و ضروری نیست. خردسالترین کودکان میتوانند فقط مشاهده و توصیف و طبقه بندی نمایند. هدف تحقیق هر چه باشد این امور برای آن لازم و ضروری است. اول يك آزمایشگاه یا کارگاه. (در مورد درس جغرافیا آزمایشگاه یا کارگاه ممکن است فقط مزرعه و دهکده ای باشد. و مزیتش بر آزمایشگاه این است که در آزمایشگاه باید اشیائی را از خارج برای مطالعه گرد آورد. دوم ایجاد مقدمات و شرایط لازم برای اجرای تجربه و مشاهده و مطالعه کارهای عملی. سوم توصیه ها و راهنماییهای سودمند در مورد طریقه هایی که دانش آموزان باید بکار برند.

بنابر این، معلم از نظر چنین روشی دائرة المعارف جاندار یا بخشنده دانش نیست. بلکه معلم مدیر مدبری است که پیش بینی های لازم و مفید اتخاذ مینماید اسباب و لوازم ضروری فراهم میآورد تا آنکه شاگردانش

که به هدایت او بتحقیق پرداخته اند ، بکشفیات مهم وسودمند نائل آیند .
 همینکه موقع مناسب برای طبقه بندی وتنظیم امور مشاهده شده
 فرارسید دوباره معلم باید دخالت نماید وشاگردان خودرا هدایت کندو
 نقشه ای طرح وتنظیم نماید تاایشان بتوانند اندیشه های خودرا آسان تر
 وبهتر بنظم آورند وباهم هم آهنگ سازند .

شاگردان در جریان کارهای خود نیز از راهنمایی معلم بی نیاز نیستند .
 بلکه احتیاج دارند که گاهگاه از طریق سؤال وتمرین هدایت شوند تا
 مبدا که امور اصلی واساسی از نظرشان محو شود ووقت را بمطالب غیرمهم
 وجزئیات بی اهمیت باطل کنند . اما باید که بهر حال از شرکت در تحقیقات
 شاگردان خودداری کند واز تلقین اشاره ای بروابط میان امور مورد
 تحقیق واز پیشگوئی وپیش بینی نتیجه ، حتماً پرهیزد . چه نتیجه چنین
 کمکی جز آن نخواهد بود که کودک از لذت کشف وشیرینی توفیق محروم
 بماند واز قضاوت شخصی درباره امور مأیوس گردد . از این نظر میتوان
 وظیفه معلم را قیاس نمود بوظیفه یک راهنما که دسته ای از کوهنوردان را
 بسوی یک قله بزرگ معروف باید راهنمایی کند . البته وظیفه راهنما این
 نیست که خود بجای کوهنوردان بقله صعود کند یاپیش از حرکت بسوی
 قله آنچه دیده خواهد شد وصف کند یامشکلاتی را که پیش خواهد آمد
 پیش گوئی کند بلکه وظیفه اوفقط این است که آنان را یاری کند که از
 خطرات صعود محفوظ بمانند وقوای خود را بیهوده در بیراهه تلف نکنند .
 برخلاف آنچه در مورد روشهای عملی پنداشته اند ، فن تحقیقی که
 در این جا توصیه میشود دارای یک نقشه وبک هدف معینی است که قبلاً
 معلم خود اختیار وانتخاب نموده است . تامعلم یک نقشه عمومی ومنظم
 پیش بینی نکرده باشد ، آموزش جغرافیا برای تفاهم بین المللی یا برای

هر مقصود معین دیگر سودی نخواهد بخشید. طبیعی است که این نقشه را معلم با ملاحظه قابلیت ها و ذوق و استعداد های شاگردان خود طرح خواهد نمود و در عین حال هدف و منظوری را که از درس خود انتظار دارد، با این نقشه عمومی تلفیق خواهد نمود.

کودک در هر سن و سال که باشد، خلاف عقل خواهد بود اگر او را در اختیار و انتخاب موضوعات تحقیق و نقشه های کار و روش های عمل مطلقاً آزاد بگذارند. آنچه مهم است این است که وی خود را آزادپندارد واضح است که شاگردان نباید هر چه بفکرشان رسید بر زبان آورند یا بصورت عمل در آورند. يك معلم هوشیار میتواند صورتی از سؤالات یا مثلاً دو نقشه و دو طرح مختلف کار در اختیارشان بگذارد و آنگاه آنانرا ترغیب کند که یکی را بمیل خود اختیار کنند. باین ترتیب خیلی ساده خواهد بود که معلم با توجه بذوق و استعداد شاگردان خود موضوعات و نقشه کارهای آنانرا معین کند تا آنان با میل بیشتری با وی کار کنند.

لازم است که بشاگردان نشان داده شود که مطالعاتشان دارای هدف و منظوری است؛ هر چند که این هدف که بشاگردان نشان داده میشود با هدف خود معلم، یا با هدفی که بطور ضمنی منظور خود معلم است، مغایر باشد.

مثلاً يك آموزگار اهل جزایر فیلیپین که بخواهد يك نظر اجمالی از خصوصیات یکی از نواحی صنعتی کشورهای متحده آمریکا و نوع زندگی ساکنین آن بشاگردان خود بدهد، ممکن است این سؤال را مطرح کند که چگونه کشورهای متحده آمریکا میتوانند، چه برای مصرف داخلی خود و چه برای سایر کشورها و از جمله فیلیپین آنهمه ماشین و اتومبیل و ماشین باری و هواپیما فراهم آورند.

پس آنچه تحقیق بر آن مبنی است این است که موضوع آن هم مورد علاقه شاگردان است و هم مورد علاقه معلم و هم اینکه این تحقیق طبق يك نقشه معینی انجام میگیرد. قاعده این است که معلم نقشه کار را تنظیم میکند و شاگردان آن را بانجام میرسانند. اما هیچ چیزی مانع آن نیست که معلم شاگردان بزرگسال تر را تشویق نماید که در انجام وظیفه اش او را کمک کنند. فایده این کار این است که وقتی این شاگردان بدرجه تحصیلات بالاتر رسیدند قابل خواهند شد که تحقیقات خود را به تنهایی از پیش ببرند توجه باین معنی نیز خالی از فایده نیست که کودکان در هر سن و سال که باشند، اکتساب و مبادله معلومات خود را در جریان میاحثه یا تحقیقی که معلم و شاگردان در آن شرکت کنند، دوست میدارند بخصوص اگر محفل و محیط کار دوستانه و يك هدف و منظور دوستانه و يك هدف و منظور کلی نیز در میان باشد.

معلم و شاگردان يك اجتماع كوچك روحانی بوجود میآورند که میتواند فعالیت شخصی و فردی را تیز تر و نیرومندتر گرداند. هر شاگردی از سوالات یا از نظریاتی که همقطاران او میکنند سودمند میبرد. بحث در يك کلاس بیست و پنج نفری خیلی ثمر بخش تر است تا بحث در میان يك عده پنج نفری که از میان شاگردان انتخاب شده باشند.

دومین مرحله در دوره اکتساب معلومات را میتوان مرحله کوشش یا مرحله عمل نامید. همه مر بیان این غریزه پراهمیت را در کودکان خردسال میشناسند؛ غریزه ای که او را لایق قطع و تکرار يك رشته حرکات بدنی و امیدارد. این حرکات بدنی ادامه دارد تا وقتی که چالاک و چابکی عضلات بعد کمال خود برسد. ضرورت عمل و تکرار در قلمرو امور ذهنی و عقلی، هر چند بهمان درجه واضح و آشکار نیست اما بهمان اندازه مهم است

که در امور بدنی -- ولی باید دانست که تکرار، مخصوصاً وقتی که يك كوشش و تلاش یکنواخت اقتضا کند بی ذوق و بیفایده خواهد بود. در جغرافیا اموری هست که مثل جدول ضرب باید با تکرار از بر شود. برای اینکه از بر کردن را از صورت خسته کننده و رنج آورش در آورند باید اولاً دانش آموزان را فقط در يك مدت کوتاه ولی در دفعات متوالی باین کار وادار کنند، در صورتی که چنین روشی مقدور نباشد باید يك نوع شوق و جذبه تصنعی در آن ایجاد نمایند، باین ترتیب که بازیها و مسابقاتی میان دسته های مختلف شاگردان برقرار سازند. اسامی کوهها و رودخانه ها و وجود معدن مثلاً در بیتس بورگ (۱) یا مثلاً نامی که بیک دره فاصل میان دو رشته جبال داده شده از جمله مطالبی هستند که شاگردان باید از بر کنند تا درس جغرافیا بسبب این اسامی دائماً دچار تعویق و تعطیل نگردد. بعد از تحقیق در خصوصیات هر ناحیه باید بشاگرد فرصت داد تا همه این اسامی را که مهم تشخیص داده میشوند بخوبی از بر کند.

بدانش آموزان میتوان آموخت که بعض نقشه های تقریبی را از حفظ رسم کنند، اما باید فرق گذاشت میان نقشه ای که همه جزئیات را نمایش میدهد با نقشه ای که فقط نکات مهم و موقعیت کشورها و شهرها و غیره را نسبت بهم مینمایاند. واضح است که هیچ لزومی ندارد که کودک هر چه در اطلس جغرافیائی ثبت شده از بر کند. اما لازم است که شکل قطعات - حدود و ثغور مهم - قله های معروف و شطوط و رودخانه های

۱ - Pittsburgh - یکی از شهرهای کشورهای متحده امریکای شمالی است در کشور پنسیلوانیا، این شهر در پانصد و هشتاد کیلومتری شمال غربی فیلادلفی واقع است و در محل تلاقی دو رودخانه که مجموعاً رودخانه Ohio را بوجود میآورند ساخته شده اطراف و جوانب این شهر را کارخانه های فراوان و معادن مهم زغال سنگ احاطه کرده است

مترجم

بزرگ را چه از نظر آنکه خود اهمیتی دارند و چه از نظر آنکه در رسم نقشه مبدائی بشمار می آیند ، بتواند ترسیم کند . در نقشه های اجمالی که از روی حافظه رسم میشوند ، کافی است که فقط دو رشته از امور جغرافیائی نمایش داده شود . بهر حال منظور از این نقشه ها باید این باشد که مطالبی را که شفاهاً بیان شده روشن و دقیق بنمایاند .

مثلاً تغییرات تازه و تحولات آینده را در کشور نیزریه علیا بارسم شکل خمیده رودخانه ای بهمین اسم که قسمت بالای آن منبع یک دریاچه قدیمی ، یعنی دریاچه تومبوکتواست بهتر میتوان تمییز نمود . بدین معنی که میتوان توضیح داد که چگونه ممکن است قسمتی از این دریاچه را با نهر کشی این رودخانه ، دوباره برای آبادی و عمران این منطقه صحرائی بطور مصنوعی بصورت اول در آورد .

هر بار که دانش آموز بتواند میان امور ایجاد ارتباطی کند یا بتواند طرحی از آن امور را ترسیم نماید ، آنها را آسان تر یاد خواهد سپرد . سومین مرحله اصلی در کسب معلومات عبارت است از مرحله ای که در آن کودک قابلیت آن را پیدا میکند که احساسات و اندیشه هائی را که از آموختن مفاهیم مکتسب در ذهنش حاصل شده . از روی ابتکار و بصورتی جاندار و خلاق تعبیر نماید .

در جغرافیا ، همیشه تحقیق و تتبع مسبوق بر تعبیر و تمییز است . چه دانش آموز نمیتواند جز آنچه آموخته خلق کند .

این مفهوم تعبیر شخصی فرق دارد با نظریه ای که بموجب آن باید بکودک امکان داد که آزادانه آنچه میخواهد بگوید . بدون آنکه قبلاً بوی آموخته باشند که برای توسعه معلومات و تجربه خود کوششی لازم مبذول کند . بخلاف تحقیق و تتبع که اصولاً یک امر علمی است تعبیر شخصی

عبارت است از يك كوشش خلاق و مخصوص بخود شخص و غالباً يك نوع فعاليت هنری است . غالباً كودكان خردسال ، وقتی از اولین سفر خود باز میگردند ، خیلی شتاب دارند كه تا بخانه رسیدند ، وقایع مهم سفر خود را نقل كنند و در این نقالی عنان ذهن را غالباً بدست خیال میسپارند . كودكان بزرگسالتر ، كمتر دست بدامن قوه تخیل خود میزنند . اما در عوض میكوشند كه با ترسیم و نقاشی یا با ایجاد صحنه‌هایی بالبدیه آنچه دیده‌اند ، صحیح و دقیق دوباره ایجاد كنند و در واقع چنان است كه میكوشند معلومات مكتسب خود را وسیله‌ای سازند برای ایجاد يك آزمایش شخصی . این معنی را بتكرار گفته‌اند كه آنچه انسانی میداند ، همان است كه میتواند بیان كند یا بكاربرد .

تفاوت مهم دیگر میان تحقیق علمی و میان تبیین و تعبیر شخصی در مدرسه این است كه كارهای تحقیقی غالباً بوسیله خود معلم فراهم و تنظیم میشوند در صورتیكه در مورد تعبیر شخصی یا در مورد كارهای ابتكاری در باب رسم نقشه‌ها یا در اجرای اندیشه‌ها تا آخرین حد امکان باید از خود دانش آموز بر آید . فایده مهم این قسم فعاليت این است كه كودك را وادار مینماید بفهم و درك این معنی كه چگونه و بچه وسیله اندیشه‌ها و ادراكات مبهم خود را روشن سازد و میان آنها ایجاد ارتباط و انتظامی بنماید . در چنین موقعی و مخصوصاً در موقعی كه كودك مواجه میشود با اشكالات فنی كه باید آنها را بهر صورت حل كند ، وظیفه معلم است كه او را راهنمایی و یاری كند .

اما در آنچه مربوط ب جغرافیا است . معلم باید مطمئن شوند كه شاگردان ترسیم نقشه‌ها و گرافیک‌ها و ساختن چهار چوبه را برای نمایش نقشه و نقاشی خوب آموخته‌اند . و در صورتی كه دانش آموزان از جهت

مواد و اسباب کار دچار مضيقه نباشند، آزادی بیشتری خواهند داشت که معلومات خود را بصورت واقعی تر ترجمه کنند. و گرنه آن معلومات جز يك رشته انتزاعات مبهم نخواهد بود که بزودی فراموش خواهند گشت. تهیه و برقراری يك نمایشگاه در يك کلاس درس جغرافیا یکی از بهترین وسائلی است برای تشویق دانش آموزان بکوشش خلاق. چه با این روش، هر دانش آموز در انتخاب مواد و وسائل لازم برای تعبیر اندیشه‌های خود، بسلیقه و ذوق خودش مختار خواهد بود و این فرصت مغتنمی است برای شرکت در يك کار اجتماعی. پس دوره تکامل در کسب معلومات میتواند بصورت فعالیت‌های مختلف جلوه کند، این فعالیتها، در بعضی موارد ممکن است ظاهراً بصورت بازی و تفریح در آیند، اما هرگز نباید وسیله یکنوع وقت گذرانی بشوند.

روشهای عملی را نباید اشتباه کرد با روشی که در آن بدسته‌های کوچک دانش آموزان آزادی داده میشود که بمیل و اختیار و ابتکار خود باهم کار کنند. این دوروش پرورش باهم هیچ مناسبتی ندارند. ممکن است که در میان يك دسته از دانش آموزان همگی افراد از جهت بدنی خیلی فعال و پرکار باشند. ولی فقط یکی از آنها از جهت عقلی و ذهنی ممتاز باشد. فرق روشهای عملی با روشهای دیگر در هدف آنها است. بدین معنی که هر دسته طبق روش معین، برای انجام هدف معینی ایجاد میشود. ممکن است يك معلم اجازه دهد دسته‌ای از شاگردان برای مطالعه مطلبی در يك موضوع مهم که بدان علاقه مندند، از میان خود رئیسی انتخاب کنند. این کار چه صورتی بخود خواهد گرفت؟ نتیجه این خواهد شد که این رئیس گزارشی درباره این تحقیق انجام شده خواهد خواند که شاگردان بآن باهمان بی اعتنائی و بزمردگی گوش خواهند داد که بدرس معلمی که

طبق روش قدیم تدریس کند .

يك معلم دیگر را تصور کنیم که از روی يك نقشه معین و با اراده خود شاگردان کلاس را بدسته های کوچکی تقسیم کند تا درس را بطور مؤثری بایشان بفهماند . مثلاً ممکن است فقط پنج قطعه عکس در اختیار داشته باشد و بخواهد که درباره آنها شاگردان خود را بمطالعه و تأمل وادارد؛ اما از طرف دیگر چون دور بین نمایش در دسترسش نیست نمیتواند هريك از آنها را در عین حال برای همه شاگردان نمایش بدهد . واضح است که هر کدام از شاگردان احتیاج دارند که آن عکسها را از نزدیک ببینند . ولی هیچ مانعی در میان نیست که پنج یا شش تن با هم عکس را تماشا کنند تا اینکه تنها آنها . در این است که وقتی عکس از دست یک دسته بدست دسته دیگر تحویل میشود شاگردان هر دسته میتوانند با هم تبادل افکار کنند . سؤالی که در پای هريك از مناظر عکسها معمولاً ذکر میشود ، دانش آموزان را متوجه خصوصیات اصلی که منظور عمده و اساسی همانها هستند ، خواهد ساخت .

در صورتیکه ترکیب دسته ها برای اختیار خود معلم انجام شده باشد ، هر شاگردی ناچار خواهد شد که برای همکاری با سایر اعضا ، آن دسته که وی عضو آن است کوششی بکار برد و بدین ترتیب مجموع شاگردان کلاس يك رشته مسائل یکسان و واحدی با هم مطالعه خواهند کرد و سپس خود معلم دوباره آن مسائل را مورد آزمایش قرار خواهد داد . پس با چنین روشی دیگر لازم نخواهد بود که کسی سخنرانی کند و کسی هم باستماع بحثی درباره آنچه نه هرگز بچشم دیده و نه هرگز بطریقی تجربه ای در آن حاصل نموده ، محکوم نخواهد گشت .

این معنی که در کلاسهای بالغ بررسی و پنج نفر بتوان ایجاد فعالیت های

دسته‌جمعی نمود، اگر غیر ممکن نباشد باری مشکل بنظر می‌رسد. اما بوسیله روشهای عملی. بهر حال میتوان شاگردان را چه تنها تنها و چه بصورت دسته‌های کوچکی، و چه همه کلاس را باهم، بکار واداشت. و در صورتیکه بتوان این هر سه طریقه را باهم بکار ببرند، درس متنوع تر و جاندار تر خواهد گشت هر گاه معلمی روشهای عملی را با تشکیلات و نظم خوب در کار و بایک روش راهنمایی درست و استوار معمول بدارد، قادر خواهد بود بسیاری از فضائل ذقیمت اخلاقی در کودک پرورد، چنانکه مثلاً اعتدال در قضاوت و نگاهداشت حرمت دیگران - این فضائل اخلاقی؛ ممکن است مبنای استواری برای ایجاد اخلاق مدنی در کودک گردد، و نیز پایه‌ای باشد برای پرورش حس همکاری بین‌المللی. و قتیکه نباشد دانش آموزی، بخاطر دیگران در کلاس درس از این سو بآنسو برود اسباب و وسائل کار را بار فقای خود قسمت کند و با همکاری آنان بتجربه و آزمایش پردازد، بتدریج خواهد آموخت که بخاطر دسته همکاران، برخی مقررات و بعضی تضییقات و نارواییها بر خود روا دارد، تاد کار جمع بطور عادی پیشرفت حاصل گردد. - و نیز می‌آموزد که هنگام شرکت در يك اقدام دسته‌جمعی چگونه باید همکاری کند - این انضباط که کودک خود بر خود هموار میکند، مخصوصاً در کلاسهای پر جمعیت تر بیشتر لازم است تاد در میان دسته‌های کوچک. اما در این هر دو حالت، کودک هم احترام بحق غیر را خواهد آموخت. و هم ازار تباط خود بار فقایش بهره‌مند خواهد گشت.

برای قضاوت درباره این روشهای نو باید این سؤال را مطرح کرد که آیا با این روشها دانش آموز میتواند معلومات پراچ تر و عمیق تر و فراوان تر از سابق حاصل کند یا نه. پیش از آنکه بتوان حکم کرد که

روشهای نو از عهدهٔ چنین انتقادی بر میتوانند آمد ، باید بسیار تحقیقات دیگر ، بعمل آید . اما باید دانست که جمعی بسیار از صاحب نظران بهوا - خواهی و هواداری این روشهای نو بر خاسته اند .

پرورش قوهٔ خیال

این سؤال پیش آمده است که چرا درس جغرافیا در گذشته تأثیری بسیار اندک برای پرورش تفاهم بین المللی در ذهن محصلین این علم داشته است ؛ باینکه اقتضای ماهیت این علم پرورش چنین تفاهمی است .

دلایلی فراوان بر این معنی میتوان آورد ؛ اما مهمترین این دلایل این است که آموزش جغرافیا ، خالی از شور و شوق و بدون توجه بجنبه عملی آن تدریس شده است ؛ و باین نتیجه این طرز تدریس نتایج خوشی را که ممکن بود از این علم بدست آید ، اگر ناپدید نکرده باشد ، باری محدود کرده است .

تردید نیست که تاهمین ایام اخیر معلمان جغرافیا ، همه هم خود را صرف این کرده اند که شاگردان معانی و مفاهیم جغرافیائی را از بر کنند غافل از اینکه باید قبل از همه کار دانش آموز را عادت دهند که معانی و امور را بخوبی تعقل کند و از زندگانی ساکنان قسمتهای مختلف عالم مفهومی درست حاصل کند .

معلمان باید مخصوصاً آگاه باشند که مبادا بتعمیمهای صوری و نظری پردازند البته وسعت زمین چندان بزرگ است و اشکال زندگی انسانی بر روی سطح آن چندان گوناگون و مختلف است ، که غالباً بسبب کمی وقت ناچار شده اند که از خصوصیات مناطق بسیار وسیع فقط بچند کلمه ای بس کنند - حقیقت آن است که کودکان بتعمیمهای سطحی چندان دلبستگی نمیتوانند داشت و باید باخیلی احتیاط آنان را با این قسم استدلال که

مخصوص مردان رشید است آشنا ساخت هیچ معلمی نیست که نداند کودک چه خطاهای عجیبی مرتکب میشود، و قتی که مطالبی را نفهمیده حفظو تکرار میکند.

باتوجه بمنظوری که مادر تنظیم این رساله در نظر گرفته ایم، خیلی جای تأسف خواهد بود که کودکان تعمیمهای عجولانه در مورد سایر ملل و سایر کشورها بعمل آورند. قراوانند معلمانی که از شاگردان خود از این جنس قضاوتها شنیده اند: «انگلیسها مردمی خودفروش و پرافاده اند، یا اینکه مثلاً هندیها همه شان مردمانی بیرحمند» - یا مثلاً «بومیان آفریقای جنوبی آدمهای کم هوشی هستند». آموزش جغرافیا نه تنها باید اینگونه قضاوتها را که کودکان غالباً یا از روزنامه یا از والدین خود میآموزند، از سرشان بدر کند، بلکه باید آنان را عادت دهد باینکه از هر گونه تعمیمی که مبتنی بر امور مسلم و قطعی نباشد پرهیز نمایند.

شکی نیست که نقشه های جغرافیائی خود يك نوع تعمیمی بشمار میروند. چه همه آنها يك رشته علامات و اشاراتی هستند که ممکن است کودک را گمراه سازند. - مگر آنکه معلم از قوه خیال او مدد جوید. نقشه های اطلس جغرافیائی که نمایش قطعات پنجگانه را میدهند و بزرگترین میزانها رسم شده باشند و سائل دقیقتری هستند که از روی آنها میتوان يك تصور درست از سطوح زمین، از بعدها و از جهات و موقعیتهای جغرافیائی حاصل کرد. اما باز همین نقشه ها قادر نیستند که صورتی جاندار از شرائط و اوضاع و احوال جغرافیائی در ذهن دانش آموزان نقش کنند. بلکه بعکس کاری که این نقشه ها میتوانند بکنند این است که قوه خیال کودک را فلج سازند. نقشه هایی که بمیزانهای کوچک از نواحی محدود و معینی رسم میشوند، خطرشان باین اندازه نیست. در باب فائده این نقشه ها که در همین

فصل صحبتی از آن بمیان آمد، دوباره در فصل سوم در موضوع اسباب و وسائل تعلیم جغرافیا از آن بحث خواهد شد.

پیش از این گفته ایم که در تعلیم جغرافیا باید موقعیت جغرافیائی مدرسه را غنیمت شمرد و از طریق سمعی و بصری بدین ترتیب بهره مند گردید و نیز گفته ایم که تحقیق در شرایط طبیعی یک منطقه را باید از طریق مطالعه در نوع زندگی و چگونگی ساکنان آن انجام داد.

مطالعه در امور عینی و خارجی یکی از بهترین وسائل است برای پرهیز از تعمیم های مبهم نظری و برای پرورش قوای تخیل کودک. چنانکه در فصل دوم یادآوری کردیم، منظور این است که یک مطالعه دقیق از جزئیات امور در یک منطقه محدود یا از یک اجتماع کوچک انسانی بعمل آید و به انتخاب این منطقه محدود با این اجتماع کوچک انسانی باید آن باشد که نمونه خاص یک منطقه وسیع تری محسوب میگردد منطقه ای که شامل است برعهده بسیاری از اجتماعات مشابه. جزئیات زندگی روزمره ساکنان این نواحی را در فصل های مختلف سال باید نمایش داد تا چگونگی صور انطباق و اعتیاد انسان با محیط جغرافیائی معلوم و پدیدار گردد. این قبیل مطالعات البته مشکلاتی در بردارند. مخصوصاً از آن جهت که معلم جغرافیا در تهیه وسائل سمعی و بصری و مواد لازم جهت چنین تحقیقی در باره اجتماعاتی که نمونه نوع خود هستند، دچار مضیقه و زحمت میگردد. اما باید دانست که در باره مناطق عجیب و غیر عادی زمین، مدارک و منابعی فراوان وجود دارد که بخصوص از طریق تصویر و عکس ها، توصیفی دقیق از مناطق بدست میدهند.

بعد از مطالعه در این قبیل امور خارجی میتوان بدانش آموزان نشان داد که معانی و مفاهیم جغرافیائی که در مورد یک ناحیه خاص حاصل

کرده‌اند، در مورد مناطق مشابه دیگر نیز قابل صدق است. واضح است که حتی در مدرسه ابتدائی نیز، اگر بخواهند که وسعت نظری بشاگردان بدهند، باید فن تعمیم دادن را بآنان آموخت.

بعضی معلمان برای آنکه تعمیم‌های درست بدانش آموزان خود بیاموزند، درس‌های جغرافیا را بوصف احوال و شرایط طبیعی بخشی که مدرسه در آن واقع شده آغاز میکنند و سپس از شاگردان می‌خواهند که بگویند نوع زندگی افراد انسانی که چنین سرزمینی بسر می‌برند از چه قرار خواهد بود. این چنین روشی را ما توصیه نمی‌کنیم - مخصوصاً بسبب آنکه در ذهن کودک این اندیشه را ایجاد میکند که محیط جغرافیائی است که نوع خاصی از زندگی را بر انسان مقدر می‌کند. - و حال آنکه واضح است، مقصود معلم غیر از این است. مقصود او این است که کودک را با دراک ارتباطی که میان نوع فعالیت مردم و شرایط جغرافیائی بر قرار است هدایت کند.

واضح است که در بسیاری از کشورها، کار معلم جغرافیا بسبب کثرت عده دانش آموزان در یک کلاس درس و بسبب محدود بودن ساعات تدریس برای اتمام برنامه و نیز بعلت فقدان اسباب و لوازم مورد احتیاج. بسیار دشوار است و مشقت آفایان در پرورش قوه خیال دانش آموزان بی نهایت دشوارتر است از کار آن دسته از همکارانشان که در اوضاع و شرایط مناسب تری کار میکنند - و البته نخواهند توانست از این روشهایی که اجرایشان را در اینجا توصیه می‌کنیم بعد کافی بهره‌مند شوند. تا زمانی که مقامات مسؤول فرهنگی تغییری در آن احوال نامناسب پیش نیاورند، نمیتوان انتظار داشت که در چنان اوضاع و احوال نتایج بهتری حاصل آید.

شخصیت معلم

روش‌های آموزش و وسائل معمول هر چه باشد، شخصیت معلم بجای خود اهمیت عمده‌ای دارد. اگر معلم خود معتقد باشد که علم جغرافیا گذشته از معلومات خاصی که بدانش آموزان میدهد ارزش تربیتی مهمی دارد، و اگر خودش فهم و ذوق مسائل دنیائی را داشته باشد بیشک این معنی در درس او نیز اثر خواهد کرد. چنین معلمی خواهد توانست از این فرصت‌های مناسب که در وصف اوضاع جغرافیائی پیش می‌آید، بخوبی استفاده کند و بدانش آموزان بفهماند که هر فرد انسانی در روی زمین در تلاش چاره‌ای برای نیازمندیهای خود است - باین ترتیب در روح شاگردان خود حس غمخواری نسبت ب دیگران ایجاد خواهد نمود - و صفای خاطری برای درك مشکلات سایر ملل در آنان پدید خواهد آورد.

برای ایجاد شوق و ذوقی در تدریس جغرافیای چین مثلاً از جمله وسائلی که معلم میتواند بکار برد، عکسی است که چینیان در حالت گردانیدن چرخ نشان میدهد - این چرخ قطار بی انتهای از سطل‌های آب را از رودخانه بسوی مزرعه می‌آورد. باید کودکان را یاری کرد که بعضی امور و خصوصیات جغرافیائی را خود انتزاع کنند و ارتباط موجود میان آنها را جستجو کنند مثلاً در همین عکس: لباس چینی‌ها - منظره طبیعی محل و ماشین آبیاری را خواهند دید. بوسیله سؤال و جواب و توضیحات لازم بآسانی در خواهند یافت که نواحی کشت‌شده، زمین‌های همواری هستند و نیز خواهند فهمید که اگر چینیان ناگزیرند زمین‌ها را آبیاری کنند از این جهت است که در بعضی از ایام سال باران‌های موسمی برای کشت برنج کفایت نمیکند. از این جا رابطه‌ای را که میان شرایط طبیعی و مشکل خاص زندگی در آن منطقه برقرار است در خواهند یافت اما يك مربی که واقعاً

لایق چنین عنوانی باشد این چنین تمرین را فقط بیک تمرین ذهنی برای درك امور و فقط استنتاج نتایجی از آنها محسوب نخواهند کرد - بلکه خود از صمیم دل مایل خواهد شد که شاگردانش قضاوتی از روی عواطف انسانی نیز در چنین موردی اظهار کنند. پرسش‌هایی از این جنس که: «آیا مایل هستید که در چنین جایی زندگی کنید؟» یا مثلاً «آیا خیال میکنید این چینی‌هایی که در این برنج‌زارها در زیر يك آفتاب سوزان کار میکنند چه جور آدم‌هایی هستند؟»، پرسش‌هایی هستند، که ممکن است هنگام تدریس در موقع مقتضی مطرح شوند.

هنگامیکه شاگردان به‌شاهده و تماشای عکس یا هر اسباب‌بصری دیگری سرگرمند، معلم باید از آنان سه نوع سؤال بنماید: اول اینکه «چه دیدید؟» - دوم اینکه «در باره آنچه دیده‌اید چه می‌اندیشید؟» - یا اینکه «از آنچه دیده‌اید چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟» سوم اینکه در موقع تماشای این منظره چه احساساتی داشتید؟. در گذشته، بجز سؤال اول مطرح‌انمیگردید و از شاگردان میخواستند که آنچه دیده‌اند بیاد آرند. اما خیلی بندرت از آنان خواسته‌میشد که در این باره اندیشه‌ای بکنند یا آن را چنانکه باید بفهمند. نتیجه این میشد که حفظ جزئیات امور مشکل بنظر میرسید - زیرا این جزئیات نه فایده‌ای را مینمایانند و نه عاطفه‌ای بر میانگیختند. این است که می‌گوئیم یاری از حس غمخواری و قوه خیال کودک برای ایجاد تفاهم بین المللی و فقط وسیله عمل برای بعضی مواد خاص نیست، بلکه یکی از مبادی و اصول اساسی و عمومی روش آموزش است.

کودکان در هر سن و سال که باشند باید در ارضاء حس کنج‌کاویشان نسبت بنوع زندگی و چگونگی فعالیت سایر ملل، کوشش بلیغ نمود.

باین ترتیب است که عاقبت بفهم و بقبول اشکال و انواع دیگر زندگی غیر از آن شکل خاص زندگی خودشان نائل خواهند آمد و چنین قبول و تفاهمی حس حرمت نسبت بدیگران را بدون تبعیض نژادی و ملی و شغلی و بدون توجه بوضع و مقام اجتماعی و دینی بر آنان تلقین خواهد نمود.

گذشته از این معلم جغرافیا، هیچ فرصتی را از دست نخواهد داد که آثار بعضی تلقینات غلط را که در شاگردانش بصورت حس نخوت و اعتقاد برتری قومی ظاهر میگردد، از ذهنشان بزدايد بلکه باید بعکس هر فرصتی را غنیمت بشمرد برای آنکه شوق کار و هوشمندی و کاردانی سایر ملل را با آنان خاطر نشان سازد و همبستگی همه کشورهای جهان را بهمیدگر ثابت کند چه این نکته است که در درس جغرافیا آن را آسانتر میتوان باثبات رسانید.

اگر کشوری نسبت بکشور دیگر در يك امر خاص تفوق غیر قابل انکاری داشته باشد معلم باید بیان کند که چنین تفوقی وظائفی را برعهده آن کشور نسبت بکشورهای فقیرتر مقرر میدارد - و نباید که این معنی سبب کشمکش و نزاع گردد - چنانکه غالباً چنین بوده است.

باین وسیله و با وسایل بسیار دیگر، معلم جغرافیا که خودش در باره امور جهانی سعه صدر و وسعت نظری دارد، هزاران فرصت ذیقیمت، چه در ارتباط های خصوصیش باشاگردان، بدست خواهد آورد که در رفتار و کردار آنان اثر کلی بجا بگذارد.

فصل سوم

اصول و وسائل تعلیم جغرافیائی

شرکت کنندگان در استاز، همگی بر این معنی معتقد بودند که تعلیم جغرافیا چنانکه باید بخوبی انجام نخواهد گرفت مگر آنکه حد اکثر وسائل بصری در آن بکار رود، تا بالنتیجه درس معلم بصورت يك تحقیق عینی درباره مناطق جغرافیائی در آید از اقوام مختلف روی زمین و در حقیقت ماهیت زمین و از آنچه مردمان از روی آن انجام میدهند و از وسائلی که با آن روبرو میشوند، تصویری درست بدست دهد.

گذشته از این دانش آموزانی که ترك تحصیل میکنند، دیگر بحفظ و از دیاد معلومات جغرافیائی خود برای مطالعه هوشمندانه کتابها و نوشته های دیگر قادر نخواهند بود، مگر آنکه فهم و قوه قضا و تشان در درك معانی در عکس ها و فیلم ها و در خواندن و بکار بردن نقشه ها و آمارها رشد و قابلیت کافی یافته باشد.

وسائل لازم برای تعلیم جغرافیا را بر حسب روش هایی که مفیدتر از همه تشخیص داده شده اند بچهار گونه تقسیم میکنند: اول مشاهده مستقیم امور واقعی و عینی - دوم انواع گوناگون عکس ها و تصاویر - سوم نقشه های جغرافیائی و گرافیک ها - چهارم مطالعه و بحث و استفاده از رادیو هر يك از این انواع وسائل درس جغرافیا، بنوبه خود ضروری است و غالباً همه آنها را در عین حال میتوان بکار برد.

در دوره استاز که هر رشته از کارهای عمده بر عهده دسته های معینی و اگذار شده بود وسائل تعلیم جغرافیا بوسیله دسته چهارم بدقت و بتحقیق مطالعه گردید اما پیشنهاد های مربوط بفعالیت در خارج از محیط مدرسه و آنچه مربوط است بعکسها و فیلمها و اطلس های جغرافیائی و کتابهای درسی، عاقبت در جلسه عمومی مورد بحث و مذاکره و موضوع اتفاق آراء عمومی قرار گرفت.

مشاهده مستقیم امور خارجی

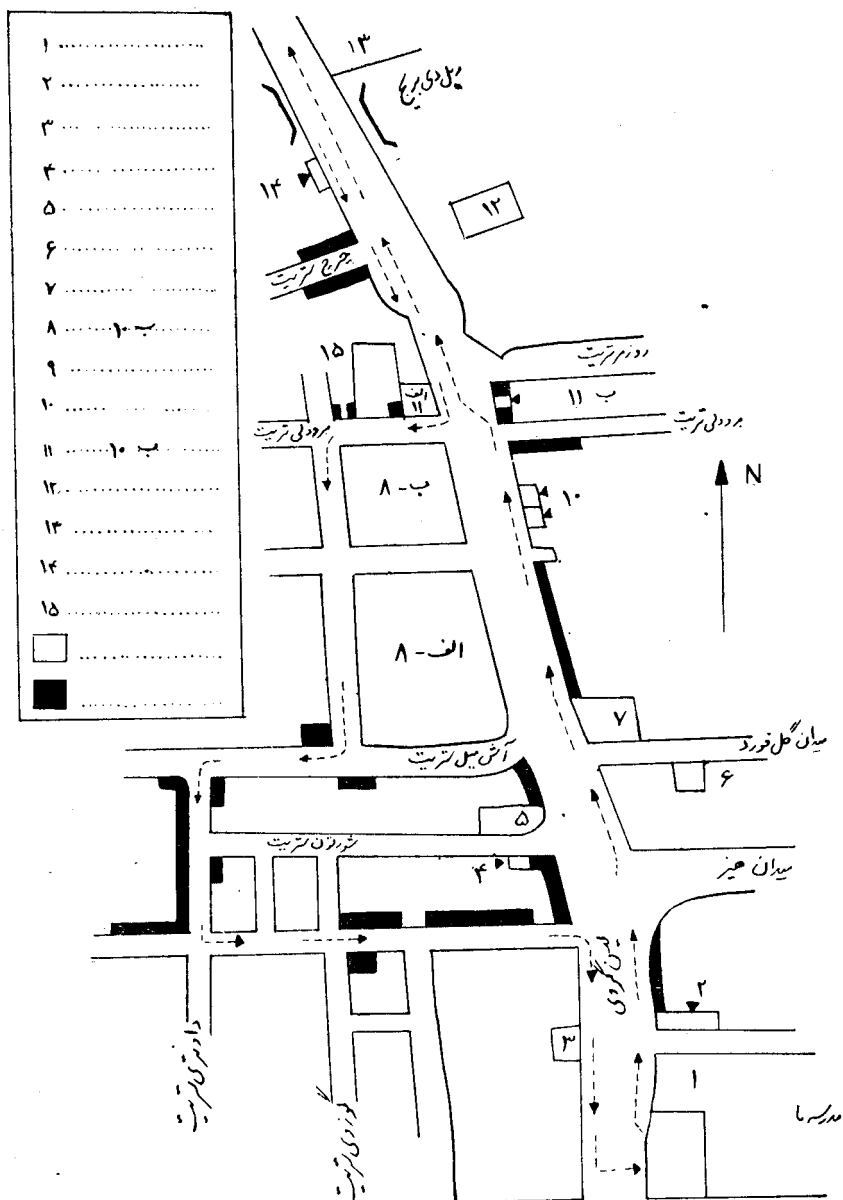
آموزش در خارج از محیط مدرسه

مطالعات خارج از کلاس درس را به دسته تقسیم میتوان کرد :
نخست کاری که بیش از وقت يك جلسه درس ، یعنی بیش از چهل و پنج دقیقه را نمیکرد ،

دوم دیدن محلی که یک نیمه روز یا يك روز تمام وقت میخواهد .
سوم مسافرت علمی که چندین روز یا چندین هفته طول میکشد :
در هر يك از این سه مورد ، آنچه در درجه اول اهمیت است این است
که از مدت وقتی که در اختیار است بخوبی استفاده شود . موقعی که مطالعه
در خارج از مدرسه برای فقط يك ساعت است ، واضح است که باید در
همان حول و حوش مدرسه انجام گیرد . موضوع چنین مطالعه يك ساعته
ممکن است مثلاً مشاهدات هواشناسی یا آزمایش نوع خاک یا تماشای
عبور و مرور وسائل نقلیه و حتی ممکن است شناسایی یکی دو کوچه مجاور
مدرسه باشد . مثالی در باب مشاهده و شناسایی کوچه های مجاور نشان
خواهد داد که باین گونه کارها چگونه باید اقدام نمود : در يك مدرسه
واقع در یکی از شهرها و در مجاورت یکی از مراکز تجارتي ، یک خانم
آموزگار میخواست بشاگردان خود که دانش آموزان دوازده ساله
بودند برخی از فعالیت های يك ایستگاه نهائی راه آهن را بیان کند . -
درس سابق درباره سیدنی و ملبورن بود - اما شاگردان همه امور مربوط
به فعالیت يك بندر را درست نفهمیده بودند . خانم آموزگار بعد از ملاحظه

کوچه‌های مجاور مدرسه، دوتای آنها را که کوتاه‌تر بودند انتخاب نمود. نقشه آن دو کوچه را که عمارات و ابنیه واقع در آنها را نشان میداد ترسیم نمود. از این نقشه چندین نسخه فراهم آورد: در این نقشه‌ها بر روی بعضی ابنیه شماره عددی گذاشته بود. روی بعضی بناهای دیگر را با خطوط موازی سیاه کرده بود. بعضی را هم چنان سفید گذاشته بود. جای سفید خانه‌های مسکونی را نشان میداد. جاهائی که سیاه شده بود عماراتی را نشان میداد که همه از يك جنس بودند: و این بمعده خودشاگردان بود که از روی نقشه آن ابنیه و عمارات را در کوچه معین کنند. اما جاهائی که باشماره عددی علامت گذاشته شده بود، ابنیه بسیار مهمی را نشان میدادند، که شاگردان خودشان میبایست نوع آنها را معین کنند در پای نقشه محل سفیدی باقی گذاشته شده بود برای آنکه شاگردان، هر عمارتی را که بر روی آن شماره‌ای نوشته شده بود توضیح دهند که چیست. (مراجعه کنید بتصویر ۱)

کودکان بدون معطلی دانستند، نشانه و شکل ساختمان مدرسه خود را در روی نقشه پیدا کنند. اما همینکه از آنان خواسته شد که جاهای سفید نقشه را پر کنند، همگی اعتراف کردند که نمیتوانند با آنکه هر روز چندین بار از جلو عماراتی که بر روی نقشه نمایش داده شده بود گذشته بودند، آنگاه خانم آموزگار دستور داد که لباس خود را بپوشند و يك مداد و نقشه ترسیم شده را بدست بگیرند و برای پیدا کردن آنچه نمیتوانند در روی نقشه معین کنند از مدرسه بیرون بروند خانم آموزگار قبلاً با سببان محله موضوع را خبر داده بود و او نیز با کمال مهربانی کودکانش را برای عبور از کوچه هلاکم کرد. آنگاه خانم آموزگار کودکانش را بچند دسته تقسیم نمود و بهر دسته نشان داد که چگونه باید بجستجو پردازند.

تصویر شماره ۱ - نقشه قسمتی از شهر لندن

در میان راه نیز سؤالاتی از ایشان مینمود تا ذهنشان آگاه و متوجه موضوع مطلوب بنماید. کودکان چنان شیفته کار خود شده کردند که دیگر هیچ روی لازم نیامد که بمراعات نظم دعوت شوند.

وقتی دوباره بکلاس درس مراجعت نمودند، همگی نمونه دیگری از نقشه مورد بحث خواستند تا آنچه نوشته بودند پاکنویس نمایند. خیلی زود دریافتند جاهائی را که باخط سیاه شده بود. مغازه ها را نمایش میداد. بعد بتدریج وبا هدایت خانم آموزگار متوجه شدند که عمارات نمره گذاری شده، رابطه ای با صنعت نساجی دارند و بالاخره کشف کردند که تقریباً همه آنها عبارتند از انبار محصولات نساجی. فوراً خودشان دلیل وجود چنین انبارهایی را خواستار شدند. دلیلش این است که ایستگاه واقع در نزدیکی مدرسه، مرکز ارتباط کارگاههای نساجی بيشماري است، در حوزة ای بشعاع صد و پنجاه کیلومتر. پس وجود انبارهایی در حول و حوش این ایستگاه کار را بسیار آسان خواهد نمود. در تمام دنیا میتوان بآسانی انبارهایی در مجاورت ایستگاه ها یافت. شاگردان از این مقوله، چیزی بگوششان خورده. اما آنچه میدانستند، دانستن سطحی و نظری بود. از آن پس این دانستن جزء امور تجربی شان شد چه بجای آنکه مثل همیشه کوچه را سر بهوا نگاه کنند و بگذرند، این بار مشاهده کرده و در باره آنچه دیده بودند تأمل کرده بودند بدین ترتیب از شناخته ناشناخته را یافته و از امر عینی بامر انتزاعی رسیده بودند. زمانی که صرف این تجربه شد، از آنجهت بخوبی بر گزار شد و نمر بخش گردید که خانم آموزگار قبلاً همه وسائل کار را پیش بینی و آماده کرده و توانسته بود دقیقاً توجه دانش آموزان را بموضوعاتی در کوچه های مجاور مدرسه که برای برنامه درس روز و برای برنامه کلی جغرافیا

سودمند بود جلب نماید. هیچ کار دسته جمعی شاگردان ممکن نیست بقدر يك چنین تمرین عملی که پرداخته دست يك معلم داناست سودمند و آموزنده باشد کودکان بكمك مشاهده می آموزند که چگونه معنی نهفته اشیاء و امور عادی را دریابند، بهر حال منظور از چنین روشی این نیست که بکودکان معلوم سازند که مدرسه در کجا واقع شده بلکه مقصود این است که بآنچه می آموزند معنی و تحقیقی داده شود. و با انطباق مفاهیم دشوار بامور عینی و واقعی شناخته شده، فهم آن مفاهیم را آسانتر و ساده تر گردانند. ترتیب دادن گردشهای يك روزه یا نیمه روزه دشوارتر از این است زیرا اقتضای آن دارد که تغییری در برنامه روز داده شود. بطور کلی باید با اتوبوس یا باترن بمحل موعود رفت، سپس پیاده شده و آن محل را از نزدیک مطالعه و تماشا کرد باید از مدت وقتی که صرف رفت و آمد میشود نیز استفاده نمود. نادر است که در میان راه از مشاهده امور مهم نتوان استفاده کرد.

معمولاً در جریان مسافرت میتوان بعضی اختلافات و گونا گونیها را در مناظر و مرا یا ملاحظه کرد دانش آموزان در طول مسافرت میتوانند از نقشه های جغرافیائی خود استفاده کنند و وقت خود را بیدادداشت و مشاهده کشتزارهای مختلف و خصوصیات گوناگون طبیعی بگذرانند. مثلاً از يك واگون راه آهن میتوانند ملاحظه کنند که چمنزارها غالباً در میان دره ها واقع شده اند. اما جنگلهای در دامنه های پرنشیب و فراز کوهها یا میتوانند ببینند که مغازه ها و خانه های مسکونی و کارخانه ها در مجاورت راههای بزرگ ارتباطی واقع شده اند.

در جریان تماشای يك کارخانه یا يك بندر یا معدن و یا يك مزرعه کشاورزی آموزگار باید از متصدیان مربوط كمك بطلبد. اما باید از

هدایت راهنمایانی که شغلشان همین است پرهیز شود . زیرا کودکان حوصله این را ندارند که در جریان تماشای خود ، توضیحاتی از نوع توضیحات مفصل فنی بشنوند. مثلاً اگر قرار است که يك سازمان کشاورزی یا يك معدن را تماشا کنند ، فقط باید بعضی کارها و عملیات مخصوص را ببینند و شخصی هم که در این هنگام راهنمای ایشان است ، باید آنچه از کارهای مهم صورت میگیرد بایشان نشان بدهد يك چنین تماشایی را میتوان فرصت مغتنمی شمرد که بکودکان برای مطالعه و مشاهده داده شده است . پس باید بآنان وقت کافی وامکان آن را داد که آنچه نمیدانند بیورسند .

کودکان ، اگر بدانند که برای تماشای چه چیزی آمده اند و اگر پرسش نامه کوچکی در دستشان باشد که هنگام تماشا آن را پر کنند ای بسا که پرسشهای خیلی بجا و مورد بکنند ، بهر صورت اگر از روی نظمی معین و هوشمندانه راهنمایی نشوند ، سوالات مبهم و بی سئوالات خواهند کرد و هیچ چیز دقیق و درست یاد نخواهند گرفت . بطور کلی تماشای نیمه روز بهتر است از تماشای یکروزه . مگر در صورتیکه راه سفر دراز باشد . اصولاً يك تماشا نباید بیش از دو ساعت بطول انجامد و اگر مثلاً بنا شد که موزه ای را تماشا کنند ، چون همه چیزهای دیدنی در آن مرتب و منظم است ، نباید بیش از یک ساعت وقت صرف آن بشود . چون ترتیب دادن مسافرتها و گردشهای علمی دشوار و زحمت آور است ، لذا معلمان مرتکب این خطا میشوند که میخواهند تماشای چیزهای بیشمار و خارج از اندازه را ، در برنامه یک گردش تنها قرار دهند . بطوریکه دانش-آموزان هیچ چیز را بدقت و عمق نمیتوانند دریافت .

گردشهای علمی ، گذشته از منفعت مسلم تربیتی شان با مشکلات

فراوانی که در بردارند ، چنانکه بیماری و پیش آمد حوادث و گم شدن اشیاء متعلق با افراد آزمایشی از زندگی اجتماعی نیز بدست میدهند و در پیش آمد این مشکلات ، مسؤولیت های عادی والدین نیز بر عهده معلم می افتد . - بدین جهت باید گفت که این چنین گردشها مناسب حال کودکان خرد سال نیست . فقط دانش آموزانی که سنشان از چهارده بیلا است میتوانند از این گردشهای علمی بهترو بیشتر استفاده نمایند . - اما در عوض تمرین عملی در خارج از مدرسه که بیش از یکساعت وقت لازم ندارند برای همه کودکان در هر سن و سال که باشند ، جداً توصیه میکنیم .

از مباحثاتی که در دوره استاز مطالعات بعمل آمد ، معلوم شد که تدریس درسهای جغرافیا در خارج از کلاس درس و بیرون از محیط مدرسه بیشتر در کشورهای انجام میگردد که هوای گرم و خشک دارند و ترس از مخاطرات هوای ناسازگار نیست ؛ چنانکه مثلاً کشورهای عراق در بعضی موارد نیز ، فقدان وسائل لازم در کلاس درس است که معلم را ناگزیر میگرداند که درس خود را در خارج از کلاس درس و در محیط طبیعی تدریس کند . در چنین وضعی ، هر چند شاگردان از اسباب و لوازم عادی و ضروری محرومند ، اما در عوض از کارهای عملی و مشاهده امور عینی میتوانند بخوبی استفاده کنند .

در بعض مدارس متوسطه برخی از کشورها ، چنانکه مثلاً در انگلستان ، گردشهای چندروزه برای تعلیم جغرافیا داده میشود . واضح است که ترتیب دادن این گونه گردشهای دور و دراز خیلی دشوار تر است تا براه انداختن مسافرتها کوتاه اما همان گردشهای دور و دراز ، اگر از روی نظم و ترتیب معینی انجام بگیرند ، برای دانش آموزان بی اندازه سودمند میتوانند بود .

برای گردش‌های علمی باید منطقه‌ای که جزئیاتش موضوع مطالعه خواهد بود قبلاً بدقت تمام انتخاب و معین گردد. - این منطقه باید نمونه‌ای باشد از یک ناحیه بسیار وسیع‌تری - واضح است که باز در مجاورت همین منطقه کوچک، انواع مناظر گوناگون نیز میتوان پیدا کرد. بعضی معلمان ترجیح میدهند که مدت وقتی را که در اختیار دارند تقسیم کنند بمطالعه دردو ناحیه‌ای که هر کدام متقابل دیگری است.

بطور کلی، اقتضای یک چنین گردش‌های علمی این است که معلم قبلاً همه چیز را بدقت تمام فراهم آورده باشد. در صورتی که اشخاص دیگری را باید بکمک خود بطلبید، بهتر آن خواهد بود که قبلاً بآنان گوشزد نماید که از خطابه و سخنرانی برای کودکان خودداری کنند - بلکه فقط بکوشند که پرسش‌های آنان، بدقت و وضوح پاسخ دهند - معلم، برای آنکه ذهن دانش آموزان را، آماده کار کند، باید قبلاً در باره روشی که بدان عمل خواهد شد توضیحات کافی و روشن بدهد و موضوع مطالعه مورد نظر را از پیش بدقت توجیه نماید نقشه‌های کلی و پرسش‌نامه‌ها نیز آنان را یاری خواهد نمود باینکه از وقت خود سود فراوان ببرند. این کارهای خارج از محیط مدرسه باید چنان باشد که هیچکس نتواند ادعا کند که شاگردان وقت خود را بیهوده تلف میکنند یا سرگردان میشوند. بالاخره باید که بر اثر این تمرینات، دانش آموزان بکارهای مخصوصی، برای اعمال و انطباق مفاهیم مکتسب مشغول شوند.

در مورد گردشهای یک روزه یا چند روزه بهتر آن است که قبلاً برنامه مطالعه‌ای تنظیم گردد - این برنامه باید چنان باشد که همه وقت تمام روز را نگیرد. بلکه اوقاتی نیز برای مباحثات و نوشتن گزارشهایی در هنگام شب باقی بگذارد. هیچ کاری در خارج از مدرسه بتمامی مفید نخواهد بود، مگر آنکه بدنبال آن تمرین‌های مخصوص عمل بشود.

مواد و اسبابهای لازم برای کارهای علمی در خارج از مدرسه
يك قسمت عمده از کارهای خارج از کلاس درس کارهای مربوطه
بترسیم نقشه است. ثبت اختلافات ارتفاع زمین یکی از کارهایی است
که فایده خاصی برای جغرافیادان دارد. بطور کلی اسباب و ابزار این
قبیل کارها، اسباب پیچیده ای نیستند. اسبابی هستند که میتوان
با آنها فواصل زوایا را اندازه گرفت. (اسباب پیچیده و مشکل چنانکه
مثلاً تئودولیت (۱) بهیچ وجه بکار آموزش جغرافیا نمیتواند).

سنجش و ثبت اوضاع و احوال هوایی یکی از بهترین وسائل
آموزش جغرافیا بشمار میآید - این کاری که غالباً ممکن است چندین
سال ادامه پیدا کند. قسمت عمده اسباب و لوازم این کار ممکن است بدست
خود شاگردان و معلمان ساخته و پرداخته شود. بدون ترتیب دادن مسافرتها
نیز، طبعاً ممکن است میان درس جغرافیا و عالم خارج رابطه ای برقرار
ساخت: خواه باین طریق که نمونه هایی از اشیاء و امور مورد مطالعه از
خارج بداخل کلاس درس بیاورند و خواه باین طریق با شخصی که دائم
در مسافرتند یا با شخصی که در قسمت دیگری از دنیا بسر میبرند، ایجاد
ارتباطی کنند.

يك کلاس درس جغرافیا باید از برخی جهات مانند موزه ای
باشد که در آن نمونه هایی از محصولات گوناگون، از معدنیات
و از ابزار و اسباب مختلف و انواع گوناگون پوشاک و غیره فراهم آورند
البته منتهای آمال اینست که هر شاگردی بتواند از هر نوعی،
نمونه ای را بدست بگیرد و باسرفرصت و فراغت آن را بیازماید. امداد هر
کلاس بیش از يك نمونه از هر نوعی از این امور و اشیاء نمیتوان داشت.

ولی میتوان این مشکل را بكمك پروژكتورهای ایپسکوپیک یارایی - دیاسکوپ (۱) حل کرد. در هر صورت باید دانست که دور از احتیاط خواهد بود که يك نمونه واحد از شیئی را بدست شاگردان کلاس واگذارند که دست بدست بگردد.

هرگز نباید بشاگردان گفت که بعد از خاتمه درس شیئی نمونه مورد بحث را خواهند دید بلکه بعکس آن نمونه را باید چندروز پیش از درس در کلاس جعرا فیا بعرض تماشای شاگردان گذاشت و شاگردان باید اجازه داشته باشند که هر يك یتنهائی یا بدستهائی چند نفری آن را از نزدیک بیازمایند - بدین ترتیب هنگام درس همگی خواهند دانست که معلم درباره چه چیزی حرف میزند.

نادراست که بتوان شماره کافی از نمونه هائی در اختیار داشت. اما نمونه بعضی از سنگها را مثلاً میتوان بتعداد کافی جمع آوری نمود. عمل آب یا آسیدها بر روی سنگها - سرعت تحجرشن و خاك - مدتی را که دانه های مختلف برای سبز شدن لازم دارند، از جمله موضوعاتی هستند که میتوان مورد مطالعه قرارداد. - این که گفتیم که مثالی است از امور بيشمار.

دعوت بکلاس درس از کسی که از يك کشور بیگانه یا از قسمتی دیگر از همان کشور مراجعت کرده، فرصت دیگری است برای آنکه شاگردان با واقعیت دنیای خارجی سروکار پیدا کنند. در باب سودمندی این گونه بازدیدها، بخصوص از جهت تفاهم بین المللی، هر چه بگوئیم کم گفته ایم. فقط مشکل بزرگ این گونه دعوتها این است که این قییل اشخاص بجز يك بار نمیتوانند بکلاس درس بیایند - و در این یک بار هم،

میخواهند که خیلی چیزها را در وقت بسیار کم بیان کنند. نباید از آنان خواست که در باب سفر خود سخنرانی کنند. بهتر آنست که دانش آموزان خودشان از آنان سؤالاتی بنمایند. اما برای آنکه بتوان از مدت وقتی که بدین طریق صرف میشود درست استفاده کرد، باید سؤالات را بر حسب موضوعاتشان قبلاً مرتب نمود. بهتر آن خواهد بود که شخص بازآمده از سفر، چندین نوبت بکلاس درس دعوت شود.

بعضی مدارس يك كشتی یا يك مرکز محصولات کشاورزی را بخود منسوب میگردانند. وقتی شاگردان يك کلاس، يك كشتی را بخود منسوب میکنند با فرمانده و کارکنان كشتی وارد مکاتبه میشوند؛ بطوری که همروزه از خط سیر و سفر آن كشتی با خبرند و غالب اوقات نامه‌هایی از كشتی بانان در وصف پندرهایی گوناگون و بارهای مختلفی که با آن كشتی از جایی بجایی نقل میشود، دریافت میکنند. در بعضی مواقع نیز که كشتی دریکی از بنادر مجاور لنگر میاندازد این دانش-آموزان که كشتی بنام آنهاست میتوانند بروند از كشتی منسوب بخود دیدن کنند. باین ترتیب میتوانند معلوماتی دست اول از يك مشاهده عینی درباره ابعاد کره زمین، درباره اقالیم مختلف اوضاع و احوال جغرافیائی و نوع زندگی بر روی كشتی یا در کشورهای مختلف دور دست، بدست آورند.

وقتی دانش آموزان يك مرکز محصولات کشاورزی را بنام خود منسوب میکنند بهتر آن است که بروند و آن را از نزدیک ببینند. بعضی مدارس چندین قسم از مراکز محصولات کشاورزی و ورزشی را بنام خود میگردانند. در صورتیکه از سر سال تا آخر سال هر چه را که در مزارع میگذرد در روزنامه‌ای ثبت کنند، عاقبت بتدریج مشکلاتی را که در

کشاورزی پیش می‌آید، می‌توانند ادراك کنند و در باره تخصص کشاورزان می‌توانند مفهومی درست حاصل نمایند.

روشی که بر طبق آن دانش آموزان کشتی یا يك مرکز محصولات کشاورزی را بخود منسوب می‌گردانند، فرقی باروش مكاتبات ندارد، چنانکه طبق روش مكاتبه، دانش آموزان كشوری یا بخشی از يك كشور با دانش آموزان كشوری دیگر یا بخشی دیگر از كشور مكاتبه می‌کنند. غالب اوقات، دوستی‌هایی که بتصادف در این مكاتبات منعقد می‌گردد، در همه عمر باقی می‌ماند؛ وای بسا که برفت و آمدها و ملاقاتهای دوستانه نیز بیانجامد. گاهی بجای آنکه دانش آموزان، میان خود با یکدیگر مكاتبه کنند، مجموع شاگردان يك کلاس با مجموع شاگردان کلاس دیگر در يك كشور دیگر یا در بخشی دیگر از كشور بمكاتبه می‌پردازند و در این حال غالباً پرونده‌های اطلاعات علمی را در باره نواحی مختلف که مدرسه‌شان در آن واقع است باهم رد و بدل می‌نمایند. مطالعه در باره منطقه محلی که غالباً بدست شاگردان یازده یا دوازده ساله بعمل می‌آید، مخصوصاً در این مورد مفید می‌باشد، مبادله مطالعات در باره منطقه محلی نیز بسیار امر بخش است.

در این جا می‌توان از فعالیت‌های دیگری که مخصوصاً در تسهیل تفاهم بین‌المللی سودمند می‌باشند یاد کرد. اما این فعالیتها بیشتر متعلق بدوره‌های بعد از خاتمه تحصیلات است و بیشتر مناسب است با يك جمعیت جغرافیائی تا دانش آموزان. از جمله این فعالیتها می‌توان تمبرشناسی و جمع‌آوری آن را یاد کرد؛ یا مثلاً فعالیت سازمانهای جوانان صلیب سرخ کسانی که علاقه باین قبیل مكاتبات و مبادلات دارند، می‌توانند در باره يك كمك احتمالی در این زمینه از آدرسی که در این جا ذکر میشود، کسب اطلاع کنند؛ و آن عبارت است از: فدراسیون بین‌المللی سازمان‌های

مکاتبات و مبادلات تحصیلی؛ که در شماره ۲۹، کوچه اولم در پاریس واقع است (۱). این قدراسیون شامل برشعبه هائی در بیست و سه کشور مختلف میباشد. - در سفارتخانه های کشورهای خارجی یا بنمایندگان فرهنگی یا بشعبه های امور خارجی در این سفارتخانه ها نیز میتوان مراجعه نمود.

ماکت ها (۲)

باید فرق گذاشت میان ماکت های برجسته و ماکتهای دیگر. یک ماکت برجسته غالباً ناحیه وسیعی را نشان میدهد، بدون آنکه شکل زمین در آن ناحیه را بنمایاند. میزان ماکتهای برجسته در جهت نمایش عمقی هر گز مساوی نیست بامیزان آن در جهت نمایش افقی؛ مگر در صورتی که ماکت مزبور ناحیه کم و سعتی را نمایش بدهد. اما اگر نمایش یک منطقه وسیع مورد نظر باشد باید خصوصیات عمومی زمین را بر روی آن مشخص گردانید؛ واضح است که مبالغه و زیادهای ابعاد عمقی خود بخود بچشم خواهد خورد. باین سبب است که ماکت های برجسته را جز برای نواحی کم وسعت نمیتوان توصیه نمود. چه باهمه ظاهر فریبنده شان، مفهومی نادرست از ابعاد و از نسیت ها بدست میدهند. حتی برای محلی که مدرسه در آن واقع است، ساختن ماکت برجسته بسیار دشوار است؛ بخصوص که باید وقت زیاد بر سر آن تلف گردد. بدین جهت است که میگوئیم ساختن بیش از یک ماکت در تمام دوران تحصیلی بیفایده خواهد بود و این یک ماکت هم منحصر خواهد بود، بنمایش همان ناحیه ای که مدرسه در آن واقع است. اما در باره ساختن نمونه سایر چیزها مطلب غیر از این است. ساختن سایر چیزها را بخصوص توصیه میکنیم. منظور از این نمونه ها عبارت است از مجسمه های اشیاء و امور واقعی - چنانکه مثلاً، مجسمه دهکده ها

1 - La Fedration des Organisations de Correspondance et d'echanges scolaires, 29, Rue d'Ulm, Paris

2 - Makets

معدنها، قلمه‌ها، کوره‌های بزرگ و غیره. در صورتیکه شاگردان مدارک دقیقی در دست داشته باشند، ساختن این نمونه‌ها کار دشواری نیست. برای ساختن این نمونه‌ها، باید کلاس درس مجهز باشد بیرخی از مواد اولیه که مخصوص این کارند. از قبیل شن و خمیر و آرد و نمک و مقوا و کاغذ و سریش و چسب و رنگ و میخ و پارچه و نخ و قیچی و بسیاری چیزهای دیگر. از این‌ها مهم‌تر مواد اصلی دیگری است که هیچ قیمتی ندارند و خود شاگردان نیز می‌توانند فراهم آورند؛ چنانکه مثلاً جعبه‌های کبریت یا جعبه‌های سیگار یا جعبه‌های حلبی و گیره و چوب‌پنبه و بطری و غیره. این امری است واضح که اسباب و لوازمی که بدست خود شاگردان فراهم می‌آیند، برای تعلیم دروس خیلی سودمندتر اند تا اسباب و لوازمی که باید بزرگت و اشکال از بازار فراهم آورد. چنانچه مثلاً بازیچه‌های مکانیکی که برای نمایش حرکت زمین بدور خورشید از روی کمال و هوش و فراست درست شده‌اند اما تأثیرشان بآن اندازه نیست که نمایش همین معنی بوسیله یک توپ بازی، و بکمک دو نفر از شاگردان کلاس.

تصاویر

تصویرهای ثابت.

از تماس مستقیم با طبیعت که بگذریم، تصویرها بانواع گوناگون خود بهترین وسیله تعلیم جغرافیا محسوب میشوند.

عکسهای که مخصوص تعلیم جغرافیا می‌باشند باید دارای خصوصیات باشند از این قرار:

۱- باید ساده و روشن باشند و در عین حال بجز یک مطلب معین را نمایانند.

۲- باید طرق کار و فعالیت‌های مردمان و مساکن آنان را در محیط

طبیعی شان نشان دهند .

۳ - باید این عکسها ممیز و مشخص باشند ، بدین معنی که زندگی روزمره انسان را در محیط معینی نمایان سازند . البته عکسهائی که از فواصل دور گرفته میشود و نیز دور نماهای مناظر بزرگ ، و نقشه های بزرگ نیز بنوبه خود لازمند .

۴ - عکسها باید از نظر جغرافیائی سودمند باشند ، بدین معنی که حس کنجکاوی کودک را برانگیزند و او را بسؤال وادارند . اما باید که خیلی آسان و آشکار نباشد ، بدین معنی که مطالبی را که مینمایانند مفهوم نگردد مگر برائریک کوشش ذهنی و استنتاج عقلی .

۵ - باید تازه باشند نه اینکه صورتی از یک دنیای گذشته و کهنه شده بدست دهند .

۶ - ناممکن است باید عکسهائی باشند که تغییرات احوال و مناظر مختلف و متغیر زندگی انسان را در فصول گوناگون نشان بدهند . عکسهائی که از یک مکان معین و در فصول مختلف گرفته شده ، مخصوصاً بسیار سودمندند .

۷ - نباید از یاد برد که تصاویر و عکسها تأثیری در تربیت عواطف دارند . عکس یک نفر چینی که چرخ چاه آبیاری را میگرداند ، تنها نمایی از کم آبی و حرارت سوزان هنگام کشت برنج نیست - بلکه بجز از این دوام و نبات یک تلاش یکخواخت کشنده ای را نیز مینماید . و ای بسا که معنی عواطفی از نوع دلسوزی و غمخواری در کودک پدید آورد .

عکسهای ثابت را به چند طریق نمایش میتوان داد

۱ - عکسهای بزرگ را میتوان مقابل شاگردان بدیوار آویخت بطوریکه همگی بتوانند دید .

۲ - عکسهای کوچک را باسنجاق بدیوار نصب نمود ، بطوری که شاگردان بتوانند از نزدیک آنها را تماشا کنند .

۳ - عکسهای کوچک را میتوان بطور غیر مستقیم بوسیله دور بینهای اپی دیاسکوپ (۱) بر روی پرده انداخت .

۴ - عکس منظره ها را میتوان بوسیله پروژکتور بر روی پرده انداخت .

۵ - فیلمهای ثابت را نیز میتوان مستقیماً بر روی پرده ای انداخت . مزیت يك نوع از این وسائل نسبت بنوع دیگر فقط در این است که یکی را میتوان آسانتر از دیگری بدست آورد و تنظیم نمود . اسباب پروژکتسیون برای يك فیلم ثابت ارزان تر تمام میشود تا اسباب پروژکتسیون يك فیلم متحرك یا يك اپی دیاسکوپ - و آن را آسانتر از هر دو میتوان حمل و نقل نمود . اگر از عکسهای که معلمان خودشان میتوانند از مجله ها و روزنامه ها ببرند ، بگذریم ، فیلم ثابت کم خرج ترین وسیله برای ایجاد کلسیون عکسها است : فایده دیگر فیلمهای ثابت این است که جای بسیار کمی را اشغال میکنند . گذشته از این مزیتشان در این است که مناظری را نشان میدهند که بدست يك متخصص فن تهیه و انتخاب شده اند و نیز دارای توضیحاتی برای معلم میباشند . - اما مشکلاتش هر چه باشد ، چنانکه مثلاً تاریک نمودن کلاس درس . تغییر وضع دید دانش آموزان - بفوایدش میارزد - (و از فوایدش چنانکه گفتیم یکی اینکه این فیلمها را خیلی آسان میتوان در جایی مرتب و منظم نمود - و نیز اینکه قبلاً بوسیله يك متخصص فن برای همین منظور فراهم شده اند) - باین دلیل است که فیلم ثابت امروز ، از همه انواع تصویرهای ثابت ، بیشتر مورد نظر است .

فایده فیلمهای ثابت در آموزش جغرافیا، مخصوصاً برای معلم آنست که او را از زحمت دشواری که باید برای تهیه عکسهای خوب تحمل کند بی نیاز میسازد. اما این فیلمها نباید جای درس جغرافیا را بگیرند و نیز نباید موجب شوند که مطالب و موضوعات درس یا روش معمول در تدریس دچار محدودیتی بشود. این فیلمها فقط بمنزله ماده اولیه ای هستند که شاگردان باید از طریق سؤالات و تمرینات مخصوص تشویق شوند تا آنها را مورد تحقیق و آزمایش قرار دهند. این فیلمهای ثابت چنان اند که در نظر اول فایده شان از نظر درس جغرافیا بچشم نمی آید. غالباً لازم است که نوع فعالیتی را که نشان میدهند بدقت مطالعه و واریسی نمود تا معلوم شود که چه جنبه ای از وضع طبیعی آب و هوا را در کشور مربوط مینمایاند.

هر رشته فیلمی باید موضوعش يك مطلب معینی باشد (که غالباً آن مطلب را ببخشهای مختلفی تقسیم میکنند). مناظری که این رشته فیلمها نشان میدهد باید توأم باشد با تفسیری متناسب با آن مناظر. نباید در این صدد برآمد که با تنها يك رشته فیلم تمام جغرافیای ناحیه ای را نمایش داد. در صورتی که بخواهند (چنانکه در پیش اشاره کردیم) مطالعه و واریسی دقیق هر تصویری را بمدد خود دانش آموزان انجام دهند، لازم نخواهد بود که در طول مدت يك ساعت تدریس بیش از دوازده تصویر نمایش بدهند. شماره تصاویر يك حلقه فیلم ثابت غالباً سه یا چهار برابر بیش از این مقدار است. اما این معنی نباید موجب آن شود که يك رشته عکسهای در اختیار معلم باشد که او از میان آنها آنچه لازم برای نمایش در يك درس باشد، انتخاب کند.

یادداشتهایی که ضمیمه فیلم میباشد مخصوص معلم اند و هرگز

نباید آنها را برای شاگردان خواند، موضوع این یادداشتها این است که معلوم دارند بچه‌علت این یا آن عکس انتخاب شده و چه طریقه‌ای باید در بکار بردن آنها معمول داشت؛ و نیز در این یادداشتها اشاره بمطالبي شده است که بنا بر این تهیه کننده فیلم، باید آنها را در ذهن کودکان جایگیر سازد. معلم بدون مطالعه قبلی این یادداشتها و آن نظریات نمیتواند از يك فیلم ثابت بطور شایسته‌ای در درس خود استفاده کند.

در بسیاری از کشورها، مدارس، غیر از فیلمهای ثابت، عکسهای فراوانی نیز در اختیار دارند، در این کشورها، بطور کلی زحمت عمده معلم بیشتر در انتخاب بهترین آنها و حداقل لازم از این عکسها است، نه در فراهم آوردن آنها. اگر شاگردان بتوانند قوه خیال خود را خوب بکار اندازند و يك قطعه عکس را بدیده نکته بین « بخوانند ». کیفیت چنین عکسها مهمتر خواهد بود تا کمیت آنها و همینقدر که در عکس چندتایی از آنها را نمایش بدهند کافی خواهد بود.

نباید از ارزش عکسهائی که خود معلم یا شاگردان خودشان میگیرند غافل بود. از این عکسها، مخصوصاً آنهائی که خصوصیات جغرافیائی همان محل مسکونی شاگردان را معلوم میدارند، در مطالعه اوضاع و احوال آن منطقه بسیار سودمند خواهند بود.

عکسها باید بدقت مرتب و طبقه بندی شده باشند تا بتوان در موقع خود آنها را بآسانی پیدا کرد. این نکته نیز اهمیت شایانی دارد که معلم خود باید آن عکسها را بخوبی بشناسد تا بتواند شاگردان را در درك آنچه این عکسها مینمایانند کمک نماید. چنانکه مثلاً لباسهای سبک در تن مردمان نشانه آن است که آن کشور، يك کشور گرمسیر است. یا مثلاً خانه‌ای که با خشت خام بنا شده، نمودار آن است که منطقه، يك منطقه

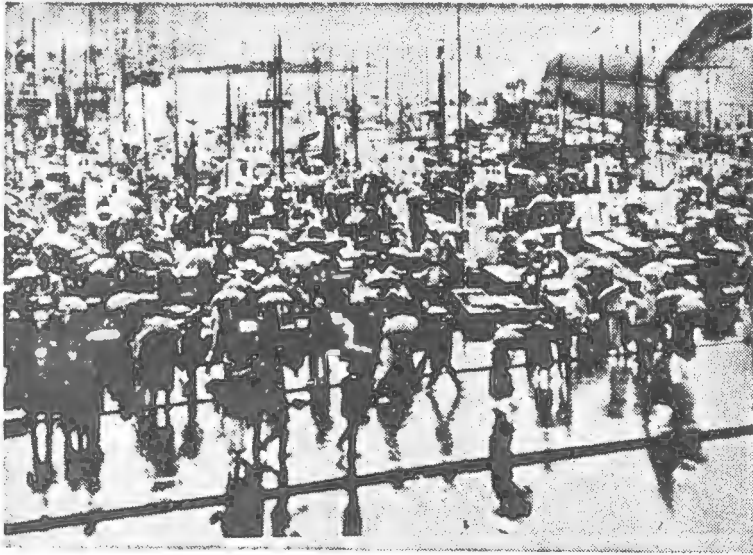

تصویر شماره ۳ - عاوفه در زورق

الف - چرا این اشخاص برای حمل عاوفه و حبوبات خود زورق را ترجیح میدهند ؟

ب - بچه سبب زنان در نروژ میتوانند زورق برانند ؟

پ - چرا در آن طرف دیگر دریاچه ، برای یک قطعه زمین حاصلخیز بان کوچکی ، آنقدر ساختمان شده ؟

تصویر شماره ۴ - بازار شهر برگن (۱)

- الف - از کجا میفهمید که بیشتر محصولات باکشتی باین بازار حمل میشوند؟
- ب - بچه سبب در بازار ماهی فروشان، گل و میوه و سبزی هم فروخته میشود؟
- پ - از کجا فهمیده میشود که در کشور نروژ بارندگی فراوان و مداوم است؟
- ج - در قسمت غربی کشور نروژ، بیشتر چه نوع لباسی فروخته میشود؟

کم باران است - و یا آنکه وجود يك آدم در کنار يك درخت تصویری از بلندی درخت بدست میدهد .

وقتی که کلاس درس دارای پروژکنور نباشد . بهترین طریق مطالعه عکسها آن است که شاگردان را بدسته های کوچکی تقسیم نمایند و معلم ، مناظری را که نمایش مطالب مختلف درس است ، انتخاب کند و آنها را در نقاط مختلف کلاس درس با سنجاق بدیوار نصب نماید برای هر دسته ای از این عکسها باید عنوانی مخصوص انتخاب کند تا بدین ترتیب ، دسته های مختلفی مطابق با مطالب مهم درس درست شود . بهر دسته از این عکسها باید پرسش نامه ای ضمیمه شود بعد از آنکه موضوع درس روشن و مشروح گردید ، شاگردان بچند دسته کوچک تقسیم میشوند هر دسته ای بنوبت از جلودسته های مختلف عبور مینمایند ، باید دانش آموزان در عین حال آزاد باشند که درباره این عکسها باهمدیگر با آرامی صحبت و مذاکره کنند - آنگاه در پایان کار کتباً بآن پرسشنامه ای که سؤالاتی در ضمن تماشا از آنها شده است پاسخ دهند .

بالاخره وقتی دانش آموزان دوباره ، بعد از تماشا بجای خود نشستند ، ممکن است معلم آنان را یاری کند که در میان مفاهیمی که از این تماشا حاصل کرده اند و در احساسات و تأثراتی که در آنان پدید آمده ، نظمی برقرار سازند و نتیجه ای از آن بگیرند .

برای روشن ساختن معانی بی که تا این جا شرح کرده شد چند عکسی ، بعنوان مثال در این جا چاپ کرده ایم . (رجوع کنید بشکل های ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷) . علمی که موجب انتخاب آنها بوده است و نیز نوع سؤالاتی که معلم میتواند از شاگردان خود ، بنماید ، بیان شده ، اما یادآوری این نکته نیز لازم است که نمایش عکسها را بر حسب سن و سال

کودکان ، میتوان برای تحصیل منظوره‌های مختلفی بکاربرد و بهیچ‌روی لازم نیست که همه نکات دقیق يك عكس ، يك بار مطالعه گردد .

اولین عكس (تصویر شماره ۲) بازار ماهی فروشان را در شهر برگن (۱) واقع در کشور نروژ نشان میدهد ، با تماشای این عكس میتوانیم تصور کنیم که ما در وسط شهر برگن هستیم کشتی های پر از ماهی و سبزیها و میوه و گل ، از نقاط مجاور بندر رسیده‌اند . در این شهر کشتی وسیله معمولی حمل و نقل مال‌های تجارتی است . بهمین جهت فروشگاه عمده شهر در کنار بندر و بر روی ساحل برپا میشود . - در آنجاست که فروشندگان بساط خود را پهن میکنند - و حتی گاهی بعضی از کشتیها مبدل بدکان میشوند . زیرا فروشندگان بساط خود را بر روی همان کشتی پهن میکنند . دانش آموزان میدانند که وقتی بادهای غربی تند میوزند ، از اقیانوس اطلس باران باخود می‌آورند اما نادرند کودکانی که بدانند بارانهای مدام ، کمترین تغییری در جریان عادی زندگی ساکنان مغرب نروژ نمیدهد . ساکنان این قسمت از خاک نروژ ، هرگز بانتظار پایان یافتن يك باران سیل آسا ، در خانه نمینشینند . زیرا چنین بارانی ، ممکن است روزهای دراز ببارد ، ناگزیر با شرایط طبیعی و با چنین هوایی سازش میکنند منتها باین ترتیب چتری باخود بر میدارند و کمتر کتاب جغرافیا است که از چتر نروژها حرفی بمیان آورده باشد .

تصویر شماره ۳ ، منظره يك تابستان را در کشور نروژ نشان میدهد و مینماید که چگونه يك کشاورز و همسرش از دریاچه برای حمل ینجه و حیوانات اهلی شان استفاده میکنند . سطح زمینی که حاصلخیز باشد در نزدیکی دهکده‌شان چنان تنگ است که ناگزیرند قطعه خاکی را که

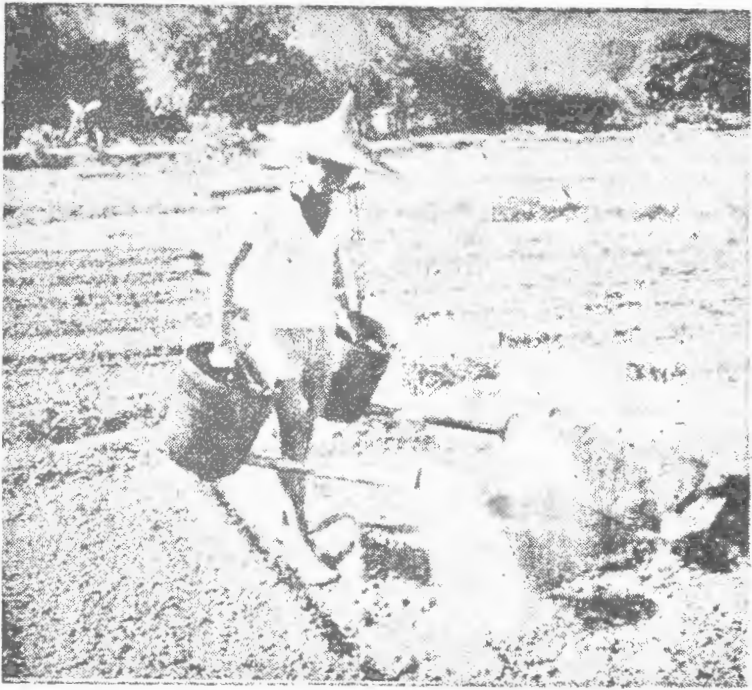
در آبی سوی دریاچه است کشت کنند و چون زمستان آنجا سخت است ، باید برای تأمین زندگیشان مخصوصاً پرورش حیوانات بپردازند . باین جهت ایام تابستان اصولاً بفرام آوردن علوفه صرف میگردد و برای زمستان ذخیره میکنند . خشک کردن و محافظت علوفه مشکلات فراوانی در بردارد . چه هوا ، حتی در تابستان بسیار نمناک است و باید بالنتیجه علوفه را در انبارهای مخصوصی خشک و حفظ کرد .

تصویر شماره ۴ و ۵ نمایش دو نوع مطلب است یکی گرمی آفتاب در وسط روز که امری است آشکار - دیگری چگونگی گرد آمدن جمعیت کثیری بر روی سطح هموار و کوچکی از زمین که فقط باقیاس و استنتاج میتوان درک کرد . وقتی این دوا مر ، یعنی کثرت جمعیت و محدودیت قطعه زمین مسکونی با هم در یک جا گرد آمدند ، نتیجه اش پیداشدن کارهای دستی پر مشقت است و کشت و زرع کوچکترین وجبی از یک قطعه زمین .

تصویر شماره ۶ یکی از خیابانهای شهر پکن را نمایش میدهد . در وسط عکس ، پناهگاه کوچکی ملاحظه میشود که در زیر آن یک پاسبان شهربانی که مأمور راهنمایی عبور و مرور است دیده میشود . این عکس در فصل زمستان برداشته شده است . این پناهگاه که مخصوص مأمور راهنمایی عبور و مرور است ، نه برای حفظ از برف زمستان ، بلکه برای محافظت وی از آفتاب تابستان ساخته شده ؛ چه آفتاب تابستان در این شهر سخت سوزان است . شترهایی که پشتشان بر از برف است و بار خود را بنقاط مختلف شهر میبرند ، بدون شك توجه کودکان را بخود جلب خواهند نمود و کنجکاویشان را بسبب گرد آمدن برف و شتر در یک مقام واحد ، بر خواهد انگیزخت . این نشانه ای است از آثار اختلاف شدید در حرارت مختلف میان تابستان و

زمستان. کودکان غالباً قادرند که موجبات يك آب و هوای برّی را توجیه کنند. اما از این مطلب که با چه وسائل و چگونه انسان با چنین آب و هوایی خود را سازگار میگرداند، هیچ چیزی نمیدانند. يك عكس دیگر از افریقای غربی در دست داریم که تأثیرات آب و هوا را در زندگی انسان نشان میدهد. این عكس منطقه ای است که بارانهای موسمی دارد. این نوع آب و هوا مخصوص مرتع هاست که تابستان پر باران و زمستان خشك دارند. در مدت يك فصل آبیاری کامل انجام میگیرد و گیاهان فراوانی میروید. اما در فصل دیگر بستر رودخانه ها خشك میگردد و آب را جز با حفر چاه نمیتوان بدست آورد. وجود گیاهان و گشادگی عرض رودخانه نشانه ای است بر کثرت و شدت باران در تابستان. چاهها نشان میدهند که از مدتی دراز خشکی ادامه دارد. ظرفهای آب از جنس کهنه و نو، اندیشه های دیگری تلقین میکند.

این شرح و تفصیل برای آن نیست که هنگامیکه شاگردان عکسها را تماشا میکنند برایشان توضیح داده شود؛ بلکه این معانی را خودشان باید کشف کنند. - حصول چنین امری در صورتی مقدور است که معلم پرسشهای مناسبی از آنان بنماید و وادارشان کند بتأمل و تفکر. چنانکه ملاحظه میشود، انتخاب این عکسها در این جا بدان سبب است که مطالب و معلوماتی که از آنها میتوان حاصل کرد، خیلی بیش از آنست که در نظر اول بچشم میآید. همه این عکسها نشان میدهند نوع تدبیری را که انسان بکار میبرد برای استفاده از امکاناتی که طبیعت در دسترسش گذاشته است. ارتباط میان جغرافیای طبیعی و جغرافیای انسانی غالباً باریك و پیچ در پیچ است.

تصویر شماره ۴ - زمین خشکیده نشئه آب است

الف : چگونه از لباس این مرد پاب و هوای این سرزمین پی میبرید ؟

ب : از کجا میفهمید که در این منطقه بارندگی زیاد است ؟

پ : چرا گاهی آبیاری ضرورت پیدا میکند ؟

تصویر شماره ۵ - يك مزرعه برنج .

- الف : از کجا میفهمید که تابستان اینجا یک فصل گرم و مرطوب است ؟
- ب : چرا وجین کردن برنج یکچنین کار پر مشقتی است ؟
- پ : با آنکه آب و هوا سازگار است و با آنکه زمین حاصلخیز و محصول فراوانست چرا باز کشاورز چینی با همه سرسختیش در کار و زحمت، بسیار فقیر و بینواست ؟

تصویر شماره ۶ - شتر در شهر پکن

الف - در روی این عکس چه نشانه‌ای می‌توانید پیدا کنید برای آنکه شهر پکن
 زمستانهای سخت و تابستانهای بسیار گرم دارد ؟
 ب - غیر از انسان و حیوانات ، در شهر پکن چه وسائل دیگری برای بارکشی
 بکار می‌برند ؟

تصویر شماره ۷ - یک رودخانه خشکیده در آفریقای غربی

الف - از کجا میفهمید که در این جا، در مدت یک فصل باران فراوان هست و در فصل دیگر قحطی شدید آب؟

ب - کدامند آثاری که در این جا دلیل اند بر وجود یک زندگی بدوی و چه علائمی هست بر اینکه وسائل زندگی نو نیز در آن راه یافته؟

فیلم‌ها

در بعضی کشورها، دو گونه فیلم برای مدارس موجود است.
اول فیلم‌های اطلاعات عمومی که غالباً آنها را فیلم‌های دکومانتر (۱)
میخوانند.

دوم فیلم‌های کوچک آموزشی که غالباً صامت میباشند.
فیلم‌های اطلاعات عمومی، بیشتر یاد در موقع دوره کردن درسها
بکار میروند یا در موقعیکه بخواهند توجه کودکان را بمنطقه تازه‌ای که
باید مطالعه کنند، جلب نمایند. این نوع فیلمها غالباً يك رشته کلیاتی از
يك منطقه جغرافیائی بدست میدهند و از بیست تا سی دقیقه طول میکشند.
کمتر اتفاق میافتد که آنها را در ضمن دادن درسی نمایش دهند. بلکه
در مواقع خاصی، چنانکه مثلاً در جلسه عمومی شاگردان سابق مدرسه
یاد در موقع هر نوع فعالیت متعلق بعد از دوره تحصیلی، بسیار سودمندند.
باید آنها را بطور کلی یا بعاریت گرفت یا کرایه کرد.

ممکن است فیلم‌های آموزشی را به دسته تقسیم نمود:

۱ - فیلم‌هایی که مخصوصند باموختن. این فیلمها بطور کلی خیلی
کوتاه و مخصوص آموزش کودکان کمتر از دوازده ساله است که بعد از
نمایش آنان باید پرسید «چه چیزی یاد گرفتید» - و چون موضوع فیلم
پیچیده و دارای جنبه‌های فنی باشد، بطوریکه نتوان با شرح و توضیحی
رفع مشکل را نمود، غالباً ضمیمه ساختن رساله کوچکی در توضیح آن
سودمند خواهد بود.

۲ - فیلم‌هایی که غرض از آنها الهام معنایی است. این فیلمها بطور
کلی درازترند و باید گویا باشند نه صامت. این فیلمها مناسب کودکان بیش

بخواهد، یکمتر از چهل و پنج دقیقه، نمیتوان در آن مطالعه و بحث شایسته‌ای نمود. تازه این در صورتی است که وسیله دیگری از وسائل تعلیم جغرافیا در آن ساعت بکار نیاید، (در کشورهای متحده آمریکا که ظاهراً در آن جا سینمای آموزشی بیشتر از همه کشورهای دیگر معمول است، فیلمها غالباً از ده تا دوازده دقیقه طول میکشند).

بسیاری از مردم تصور میکنند که نمایش فیلم در کلاس درس محتاج اسباب و لوازم خیلی گران است. اما این تصور درست نیست برای آموزش در مدرسه بوسیله فیلم، یک ماشین فیلم کم قیمت، خیلی بهتر است از یک ماشین موتوری زیرا هم سبکتر است هم ساده‌تر و هم آسانتر و سریع‌تر میتوان آن را بکار انداخت، فایده دیگرش اینکه خیلی کم صداست و میتوان آنرا بمیل و اراده خود متوقف ساخت. - و چنان ساده است که حتی شاگردان خودشان میتوانند آن را بکار اندازند.

انتخاب فیلمهای آموزشی

فیلمهای خوب خواص مشترکی دارند؛ چنانکه مثلاً تصاویر خوب، حکایت دلچسب، موضوعی مناسب و ساده از جمله مطالبی است که خاطر کودکان را بخود جلب خواهد نمود. معلم نیز امکان آنرا خواهد داد که از شاگردان خود سؤالانی بکند و آنان را مورد تشویق قرار دهد که بنوبه خود سؤالاتی مطرح نمایند. در تعلیم جغرافیا آنچه اهمیت دارد این است که فیلمها مشخصات برجسته ناحیه‌ای را نمایش دهند. اما برای آنکه عکسها و فیلمها بطور کلی از سرزمینهای مختلف و از زندگی مردمان ساکن آن سرزمینها مفهومی درست بدست دهند، باید که این وسائل بصری جغرافیا، احساس و تأثیری دقیق و درست حاصل کند و آنچه باید به معرض تماشا درآید امور عادی باشد نه امور استثنائی.

نقشه شماره ۳ : آفریقا، میاهان

تصویر شماره ۸

طریقه بکار بردن فیلمها

پیش از نمایش يك فیلم در کلاس درس ، معلم باید چندین بار خودش آن فیلم را دیده باشد تا از موضوع آن کاملاً با خبر باشد . فیلم باید مطابق با موضوع و مطلب درس و از نمایش آن غرض معینی در نظر باشد . فیلم جغرافیائی باید اصول و مبادی مطلبی را مطرح نماید و بعد آن مطلب از طریق تأمل و تفکر حل و شناخته گردد . فهم دانش آموز در این جا محتاج هدایت است . باین معنی که دانش آموز احتیاج دارد که از طریق پرسشها و تمرینها و توضیحاتی بآن قسمت‌هایی از فیلم که اهمیتشان در نظر اول بیچشم نیاید ، متوجه شود ، اولیتر آن است که کودکان را راهنمایی کرد باینکه از معانی و مطالبی که بدین طریق فهمیده‌اند نتایجی درست حاصل کنند .

مثالی که در زیر در باب چگونگی بکار بردن فیلمها نقل میشود ، خلاصه‌ایست از برنامه دروسی درباره آمریکای شمالی که برای دانش-آموزانی داده شده که سنشان در حدود سیزده سال بوده است . برای شاگردان درسی گفته‌اند درباره زندگی يك کشاورز گندم کار در منطقه چمنزارها . و این منطقه ایست دارای زمین بسیار هموار و تابستانهای گرم و کوتاه و زمستانهای سرد و دراز و بارانهای سبک بهاری . يك درس دیگر صرف توصیف زندگی سیاهان آمریکائی شده است که در زمین های پنبه خیز جنوب آمریکا بسر میبرند ، این زمین ها نیز هموار و حاصلخیزند اما تابستانشان دراز و گرم است و زمستانشان کوتاه و ملایم . در همه فصلها بارانهای فراوان دارند ، مگر در فصل پاییز . دویا سه عکس ثابت در هر درس بمرض مطالعه و تماشا گذاشته شده است . — بعد از این مقدمات ، درسی درباره ازت داده میشود که ضمن آن فیلمی نیز نشان میدهند .

این است برنامه آنچه در کلاس دیده میشود :

۱ - یادآوری و مروری درباره درس پیش یعنی چگونگی شکل زمین و موقعیت آن برای کشت پنبه و کشت گندم و نیز آب و هوایی که مساعد هر يك از آنهاست .

۲ - بعد معلم میگوید : « امروز موضوع ما ذرت است » آنگاه مقداری ذرت در میان شاگردان پخش میشود .

۳ - « حالا برای شما يك فیلم درباره کشت ذرت در آمریکای شمالی نمایش میدهم و از شما میخواهیم که بعد از تماشای این فیلم بگوئید که بنظر شما در کدام يك از نواحی آمریکای شمالی این فیلم تهیه شده است .

۴ - فیلم را نشان میدهند . اما در چند جا نمایش آن قطع میشود برای آنکه معلم بتواند سؤالاتی درباره چگونگی زمین و درباره چگونگی آب و هوا و نیز درباره عملیات گوناگونی که در فیلم دیده میشود طرح کند . همینکه نمایش فیلم به نتیجه رسید ، يك ساقه و يك خوشه ذرت بشاگردان نشان میدهند .

۵ - خصوصیات شکل زمین و نوع آب و هوایی که در این فیلم بنظر تان رسید ، کتباً شرح دهید . معلم فیلم را جمع میکند . کلاس را تهویه مینماید . چند سؤال از شاگردان میکند . سپس پیشنهاد میکند که شاگردان فیلم را دو مرتبه تماشا کنند .

۶ - فیلم را دوباره نمایش میدهد . اما این بار بسرعت ، بدون شرح و توضیح بعد این سؤال را بطور کتبی از شاگردان میکند : « بنویسید که در چه ناحیه از آمریکای شمالی این فیلم تهیه شده است و دلائلی که بر این مطلب دارید شرح دهید . » معلم فیلم را جمع میکند و به يکایک شاگردان نزدیک میشود که ببینند چه نوشته اند :

۷ - معلم پاسخ‌های مختلفی مییابد و در مورد مطالب مشکل با شاگردان بحث میکند، بالاخره دانش آموزان باین نتیجه میرسند که ذرت در دشت‌های کاملاً هموار واقع در مناطق حدوسط میان مناطق کشت گندم و مناطق کشت پنبه بعمل میآید. در پایان معلم این معنی را تأیید میکند که فیلم در صدو شصت کیلومتر مغرب شیکاگو برداشته شده است و مناظری که نمایش داده شده نمونه مشخص قسمتی از آمریکای شمالی است.

نقشه‌ها و گرافیک‌ها

نقشه‌های دیواری .

نظریات کلی .

۱ - معلم و شاگردان خودشان میتوانند با ورق‌های بزرگ کاغذ یا بوسیله پرده‌های کهنه نقشه‌های بزرگ دیواری بسازند. باین ترتیب که نقشه‌ها یا بر روی آن نقاشی میکشند یا آن‌را با چسباندن کاغذهای الوان بزرگ در کنار هم، بر روی آن ورق بزرگ کاغذ یا پرده کهنه، نقشه‌های بزرگ دیواری فراهم آورند. سپس میتوان برای نمایش خطوط ارتباطی، رشته‌های الوان پشمر را باسنجاق بر روی آن نصب کرد.

۲ - باید از بکار بردن نقشه‌هایی که دارای عکس و تصویر هستند خودداری کرد. چه این گونه نقشه‌ها از تناسب میان امور مفهومی نادرست بدست میدهند، نقشه‌ها باید همواره نشانه‌ای باشند از واقعیات جغرافیائی و اشاره‌ای بآنها و گرنه اثرشان در ذهن کودک این خواهد بود که جانشین واقعیات جغرافیائی گردند.

۳ - اسامی امکنه و علائم جغرافیائی باید در نقشه‌های دیواری بحداقل باشد و این حداقل از اسامی و علامات باید درشت چاپ شده باشد.

کودکان باید خواندن علائم نقشه‌های جغرافیائی را بتدریج بیاموزند .
برای فهم خصوصیات طبیعی که در درجه دوم اهمیت قرار دارند میتوانند
بنقشه‌های کاملتری که در کتابهای درسی و اطلس جغرافیائی خود دارند
مراجعه کنند .

۴- موضوع نقشه باید يك جنبه معین، یا حدا کثر دو جنبه از جنبه‌های
مختلف امور جغرافیائی کشور یا کشورهائی باشد که آن را نمایش میدهد.
۵- اولین نقشه‌هائی که بکار میرود باید نقشه‌های جغرافیای
طبیعی باشد و باید که حدود سیاسی نیز بر روی این نقشه‌ها رسم شده باشد.
۶- تا آنجا که ممکن است باید موضوعات و مطالب جغرافیائی
بیشتر با اصطلاحات جغرافیائی طبیعی باشد تا با جغرافیای سیاسی .

۷- بهتر آن است که در پای هر نقشه بزرگ دیواری بگرفته
نقشه‌هائی بمیزان کوچک ترسیم شود که هر کدام جنبه مخصوصی از
جغرافیا را معین سازند - چنانکه مثلاً یکی مخصوص نمایش آب و هوا -
دیگری برای نمایاندن گیاهان . چنین کاری امکان مقایسه و نیز امکان
ترکیب امور مختلف را بدست خواهد داد .

۸- در روی نقشه‌های جغرافیای اقتصادی ، اولیتر آن است که
محصولات را با علائم و اشارات بنمایانند تا با اسامی آن محصولات .
۹- در نقشه‌های سیاسی باید رسم نقشه بطریقی صورت گیرد که
وسعت‌های نسبی کشورها محفوظ بماند تا مبادا کشوری نسبت بکشورهای
دیگر ، بزرگتر یا کوچکتر از آنچه هست بنماید .

۱۰- نقشه‌هائی که هم‌بستگی کشور های مختلف را از طریق
نمایش مبادلات تجارتي و مواد اولیه ، نشان میدهند ، دارای اهمیت
فوق‌العاده میباشند .

نقشه‌هایی که وجو دشان در مدارس متوسطه ابتدائی

ضروری است

۱ - نقشه‌های رنگی جغرافیای طبیعی و سیاسی قسمتی از جهان .
این نقشه‌ها باید چنان رسم شده باشند که حتی الامکان وسعت های نسبی حفظ شده باشد .

۲ - نقشه‌عالم که فقط حدود و ثغور خشکی ها را بنمایاند و این نقشه باید بريك متن سیاه چاپ شده باشد . بطوریکه بتوان آنها را بمنزله تخته سیاه بکار برد - و نیز نقشه‌ای دیگر از همین جنس متعلق بکشوری که کودک متعلق بآن است ، و این در صورتی است که آن کشور یک کشور وسیع باشد و در غیر این صورت نقشه‌ای بهمین صورت از آن قطعه‌ای که آن کشور در آن واقع است .

۳ - نقشه جغرافیای سیاسی و طبیعی هريك از قطعات - و این نقشه باید چنان رسم شده باشد که حتی الامکان کمتر در وسعت های نسبی خلط و اشتباه داشته باشند .

۴ - نقشه جغرافیای طبیعی و تقسیمات مهم سیاسی ، یعنی ایالات کشوری که مدرسه در آن واقع شده است .

۵ - نقشه‌های اقلیمی ، یعنی نقشه‌ای که نمایش دهنده چگونگی آب و هوا ، گیاهان ، جمعیت و چگونگی استفاده از خاک باشد ، در کشور باقطعه‌ای که مدرسه در آن واقع است .

نقشه‌های دیواری می‌دهند از نوع دیگر

۱ - يك دسته نقشه‌های جغرافیائی از تمام قطعات عالم که انواع گیاهان ، نوع آب ، هوا و جمعیت ها و چگونگی استفاده از زمین و فعالیت‌های اقتصادی هريك را نمایش بدهد و نیز نقشه ساده‌ای شامل بر حدود

هر يك از قطعات عالم كه بر روی متن سیاه ترسیم شده باشد .

۲ - يك نقشه بزرگ عالم كه خطوط ارتباطی را نمایش بدهد .

گره های جغرافیائی

ملاحظات کلی :

۱ - يك شناسائی درست و دقیق درباره نسبت واقعی میان وسعت سطوح مختلف خشکیها و اقیانوسها و کشورهای مختلف و نیز درباره وضع راههای ارتباطی نسبت بیکدیگر، برای تفاهم بین المللی لازم و ضروری است . چنین معلوماتی را جز بكمك كره جغرافیائی زمین نمیتوان حاصل كرد . خیلی ها معتقدند كه مطالعه كره جغرافیائی را باید پیش از بكار بردن اطلسهای جغرافیائی و نقشه های بزرگ دیواری آغاز كرد .

۲ - كرات ارزان قیمت كه باماشین ساخته میشوند، غالباً سودمندترند تا كرات گران قیمت . كراتی كه با نقشه های برجسته با كاغذ چوب و ماده پلاستیکی ساخته میشوند ، ارزش تربیتی فراوان دارند در صورتیکه كره جغرافیائی در برابر آفتاب قرار داده باشد و در این حال كره را بدرستی و در جهت معین خود بخوبی حركت دهند بطوریکه كشوری كه مدرسه در آن واقع است در جهت بالا قرار گیرد ، از این طریق میتوان بسیاری مفاهیم مفید درباره آفتاب بدست داد . - چه در این حالت موقعیت كره نسبت بآفتاب همان است كه نسبت خود زمین بآفتاب .

گره هایی كه بكار بردن آنها مخصوصاً در كلاس درس

توصیه میشود

يكی از این نوع كره ها كه بكار بردن آن توصیه میشود ، كره جغرافیائی طبیعی و سیاسی است بقطر چهل سانتیمتر . كه گهواره ای شكل

ساخته شده باشد. - بدین معنی که حلقه ای بطور افقی کره را نگه میدارد، بطوریکه آنرا بدو نیم میکنند - بدین ترتیب کره بدو قسمت متساوی تقسیم میشود. اما باید چنان ساخته شده باشد که بتوان کره را در هر جهتی قرار داد. (بایک نوار که میتوان بر روی این حلقه نصب نمود، خطوط ارتباطی مهم را بردور کره زمین میتوان سنجید. اما این حلقه باید چنان ساخته شده باشد که کره را محکم نگه دارد، بطوریکه شاگردان بتوانند خودشان با آسانی آن نوار را بکار برند).

۲ - يك کره جغرافیائی نزا یا يك نقشه مسطح کره زمین که با «آردو آزه» یا با فلز ساخته شده باشد، بجای تخته سیاه بکار خواهدرفت قطراین کره باید پنجاه تاشصت سانتی متر باشد.

۴ - يك دسته کره های كوچك جغرافیائی که قطرشان از بانزده تا بیست سانتی متر و بوسیله ماشین ساخته شده باشند لازم است برای آنکه هر كودك باید یکی را در موقع درس با خود داشته باشد.

اطلس های جغرافیائی

غرض از بکار بردن اطلس ها اینست که :

۱ - بتوان آموزش شکل خشکیها و چگونگی روابط جغرافیائی قطعات عالم و کشورها را نسبت بهم معلوم داشت.

۲ - بتوان آموزش شکل خشکی ها و چگونگی روابط جغرافیائی را تسهیل نمود.

۳ - از کوششهای بیهوده در بکار انداختن حافظه خودداری کرد.

شرایط و خصوصیات اطلس ها

۱ - نقشه ها باید کاملاً واضح و روشن چاپ شده باشد.

۲ - بزرگی و اندازه این نقشه ها باید چنان باشد که شاگردان

بتوانند آنها را باسانی بکار برند.

۴ - هیچيك از این نقشه‌ها نباید همه جزئیات امور را در عین حال باهم نشان دهد - و بالتیجه نباید صفحه نقشه از عده بسیاری از اسامی پر شده باشد. هر نقشه باید فقط يك موضوع واحد اصلی را نشان بدهد. .
 ۴ - در نقشه‌ها باید نظر عمده بنمایش وضع و شكل طبیعی زمینهای مختلف باشد تا تقسیمات سیاسی.

۵ - واضح است که اطلس‌ها باید مخصوصاً درباره کشوری که مدرسه در آن واقع است، آموزنده تر باشند. بهتر آن است که اطلسها آغاز شوند بنقشه منطقه ای که مدرسه در آن واقع شده و بترتیب نقشه‌های کشور مربوط و بعد از آن قطعه ای که در آن واقع است و بالاخره نقشه قطعات دیگر و نقشه عالم را نمایش بدهد.

نقشه‌هایی از نوع دیگر

بیشك غیر از این نقشه‌های دیواری و کره‌ها و اطلسها، نقشه‌های مهمتری برای تعلیم جغرافیا موجود است.

نقشه‌هایی بمیزان خیلی بزرگ از نواحی كوچك و محدود، بی اندازه سودمندند. چه بخشی از کشور را نشان میدهند که کودک بقیاس آن میتواند از خود کشور مربوط نیز مفهومی درست در ذهن حاصل کند. این نوع نقشه‌ها، بجای يك رشته علائم و اشارات کلی، جزئیات دقیقی از امور واقع بدست میدهند که با كمك آنها کودک خیلی بهتر میتواند، صورتی از طبیعت واقعی در ذهن خود مجسم کند. تا با نقشه‌های اطلسها. بنظر چنین مینماید که از يك نقشه بمیزان ۱/۵۰۰۰۰، بزحمت میتوان سر در آورد. اما باید دانست که يك کودک آن را خیلی آسانتر درمییابد تا يك نقشه اطلس جغرافیائی. تا همین سالهای اخیر در صورتیکه فهم این نقشه‌ها بسیار برای

آنان دشوار است - در عین حال، دانشجویان مدارس عالی نقشه‌های بزرگ از مناطق محدود جزئی را در اختیار داشتند که خواندن آن اصولاً بسیار سهل و ساده است. امروزه برخلاف این عمل میکنند - و نقشه‌های بزرگ کلی را بدست شاگردان مدارس عالی، میدهند.

بهر حال، وظیفه عمده مدرسه ابتدائی این است، که فهم نقشه را با ترسیم آن بدست خود شاگرد بوی بیاموزد. کودکان باید وادار شوند که نقشه منطقه‌ای را که در آن ساکنند یا نقشه مناظری که نمایششان برای آنها دشوار نباشد مانند دهکده‌ها و کلبه‌های هیزم شکنان و غیره را بطریقی ساده و کلی ترسیم کنند.

در مدرسه متوسطه ترسیم نقشه‌های ساده تقریبی، یکی از بهترین طریقه‌های از بر کردن معلومات جغرافیائی، این گونه نقشه‌ها باید همیشه برای نمایش منظور معینی ترسیم بشوند؛ که این منظور بطور کلی عبارت از نمایش روابط امور جغرافیائی باهمدیگر است: چنانکه مثلاً تأثیر آب و هوا در توسعه پرورش گوسفند یا مثلاً تأثیر حرکات دریا در موقعیت و اهمیت یک بندر. نقشه‌هایی که در ترسیم آنها منظور معینی در نظر نیست، یعنی نقشه‌هایی که مثلاً در مورد یک کشور امور غیر هم‌جنس و نامربوط یکدیگر را در عین حال باهم نمایش میدهد، غالباً بیفایده و از نظر تربیتی بی‌ارزش‌اند. نقشه‌ها باید بدقت ترسیم شوند. البته منظور این نیست که از این کاریک اثر هنری بوجود آید - در روی نقشه رنگ آمیزی کردن، مثلاً دریاها را برنگ آبی رنگ کردن و سپس نقشه را در قاب گرفتن از جمله کارهای بیفایده است.

اما نقشه‌هایی که بمنظور نمایش امور کلی ترسیم میشوند، لازم نیست که در آنجا جزئیات خطوط و اشکال بدقت رسم شوند و ممکن است

در رسم آنها از جزئیات امور که اهمیتی ندارند صرف نظر کرد .
 این روش که شاگردان خودشان طرح نقشه کشوری در خانه تهیه
 کنند و آنگاه آن طرح را در کلاس درس ضمن تدریس درس مربوط ،
 تکمیل سازند روشی نیست که بتوان آن را توصیه کرد . بلکه این روش
 طرز تدریس قدما را بیاد میآورد که در ضمن يك سخنرانی فاضلانه ، همه
 امور جغرافیای يك کشور را از آغاز تا انجام بیان مینمودند . طرح يك
 نقشه ، یعنی طرحی که کلیات امور جغرافیائی را نشان میدهد باید که
 فقط موضوع اصلی يك درس را نمایش دهد نه همه امور جغرافیائی مربوط
 بیک کشور را .

مطالعه کتاب - مباحثه - بکار بردن رادیو

عموماً کتابهای درسی جغرافیا را از وسائل ضروری تعلیم جغرافیا
 بشمار میآورند . البته کتابهای درسی جغرافیا منبع و مدرک مهمی هستند
 برای معلومات جغرافیائی . اما از این عیبشان نیز غافل نباید بود که ذهن
 را فلج میسازند . تردیدی نیست که کتابهای درسی جغرافیا وسیله ای هستند
 برای توسعه و تحکیم معلوماتیکه در کلاس درس حاصل شده است . اما
 در عین حال ضررشان در این است که این پندار را نیز ایجاد میکنند که آنچه
 در این کتابها نوشته شده قطعی و کامل است و هرگز در آن تغییری رخ
 نخواهد داد و حال آنکه شاید اصولاً خیلی محدود و ناتمام باشند و در برابر
 ترقیات و پیشرفتهائی که در زمینه علوم و معارف حاصل شده ، کهنه و منسوخ
 شده باشد .

تا همین چند سال اخیر ، در بسیاری از کشورها ، کتابهای درسی
 جغرافیا چنان بودند که گوئی مجموعه ای هستند که از يك مشت جوابهای
 خشک و ریاضی که بیک سؤالهای فرضی داده شده باشند و هیچ شباهتی بیک

دفترچه اطلاعات و معلومات جالب و دلچسب نداشتند. البته در این کتابها منابع و مدارك لازم بدقت جمع آوری میشد. مؤلفان، از این منابع و مدارك همه نتایج ممكن را استنباط و استنتاج میکردند. عكسهائی نیز برای نمایش مطالب متن، بر متن افزوده میشد، تمام جزئیاتی که مورد توجه خاصی قرار گیرد، بوسیله علامات و اشاراتی واقع در ذیل این عكسها معین گشته بود. برای تشویق کودکان بآموختن و از بر کردن جزئیات مطالب و عقاید و آراء مشروح در متن کتاب، تمرینهائی نیز بآخر هر فصل افزوده شده بود.

حقیقت این است که نویسندگان این کتابها، همه این فعالیت و کوشش ذهنی و پرورشی برای خودشان میکردند. همه تحقیقات لازم را خودشان از منابع یعنی از سفرنامهها، متن عمده و مهم و از روی عكسها و تصاویر، فراهم میآوردند. امور جغرافیائی مهم را که بمنزله استخوان بندی این منابع و سفرنامهها و وصفهای گوناگون بود خودشان استخراج مینمودند و طبق يك نظم منطقی تنظیم میکردند و سپس بانشاء متن کتاب میرداختند بطوریکه رابطه علت و معلول در بیان امور مرعی میداشتند. آنگاه بشرح طولیلی در بیان آراء و عقاید خود در امور جغرافیائی میرداختند و احساسات شخصی خود را بتفصیل بیان میداشتند.

اما امروزه بعضی از نویسندگان کتابهای درسی جغرافیا روشی مخالف این روش برگزیده اند. فصول کتاب را بدو قسمت تقسیم میکنند. در بخش اول شرحی از مسافرتهاى مهم و منابع و مداركی از خود سنیاهان ذکر میکنند. در قسمت دوم، تمرینات و سؤالاتی که کودک را تشویق بکارهای مختلف آموزشی و تربیتی بنماید، گرد میآورند. چنانکه مثلا انتخاب و طبقه بندی و ترتیب و تنظیم و ارتباط امور باهم و تحصیل نتیجه

از آنها . مطالب ضمیمه دیگر، چنانکه مثلا تصویرها و عکسها و نقشه‌ها ممکن است در اجرای این تمرینات مفید واقع شوند .

بعضی دیگر از نویسندگان، این دو نوع کار ذهنی را از هم جدا نموده و دو کتاب فراهم می‌آورند که یکی شامل حکایاتی دلکش است درباره امور جغرافیائی - و بطرزی نوشته میشوند که حتی برای عامه نیز جالب و دل‌انگیزند - اما کتاب دوم، کتاب درسی و شامل تمرینات عملی است. این هر دو کتاب ممکن است دارای عکس و نقشه‌هایی از انواع مختلف باشند که در کتاب نخستین برای نمایش معانی متن و جاندار ساختن آن بکار می‌آیند، در کتاب دوم، بمنزله پایه و بنای تمرینات می‌باشند و معلوماتی بدست میدهند که از متن و معانی مشروح در جلد اول نمیتوان بدست آورد کتابهای درسی دارای آمارهایی نیز می‌باشند. که کودکان پیش از آنکه بخواهند بسؤالات طرح شده پاسخ دهند. باید کتاب اول، یعنی کتاب داستانهای جغرافیائی را خوانده و اطلس‌های جغرافیائی را دیده بعضی اشیاء را دموزه تماشا کرده باشند و نیز باید عکسها و تصویرهای دیگری بنظرشان رسیده و کتابهای دیگری خوانده باشند. در تمام این امور بکمک و راهنمایی معلم نیاز فراوان دارند.

بعضی مدعی شده‌اند که بنا بر چنین روش نو در آموزش، منظور از کتاب درس جغرافیا این است که جانشین معلم گردد. اگر این ایراد بجا باشد، پس باید گفت کتابهای ریاضی که مسأله‌ای را شرح میدهند و بوضع تمرینهائی می‌پردازند؛ جانشین معلم میشوند. در تنظیم مطالب کتاب درسی، هر چند بهمان روشهایی که معلم باید بر حسب قاعده معمول دارد، عمل گردد، اما اشتباه خواهد بود اگر تصور شود که کودک میتواند معلومات تازه‌ای را بدون یاری معلم کسب کند.

استعداد و انتخاب و نظم امور و درك ارزش و اهمیت آنها، يك ترتيب طولانی دقیق لازم دارد. وجود معلم برای شاگرد بآن سبب ضروری است که كودك چنین قابلیت را خود بخود دارا نیست.

بنابر این، يك چنین كتاب درسی اصولاً اسباب كار معلم بشمار میرود. نه اینکه جانشین او بشود. در چنین كتابی هر گز معین نمیکنند که چه مطلبی را باید از بر كرد. بلکه معلم و شاگردان خودشان باهم تعیین میکنند که کدام مطالب را باید یادداشت و حفظ نمود. دفترچه های یادداشت شاگردان در حقیقت، صورت کتابهای درسی قدیم را بخود میگیرد. زیرا، كودكان، همه آن فعالیتهای ذهنی و پرورشی را که مؤلفان سابق کتابهای درسی انجام میدادند، خودشان بتنهائی انجام خواهند داد. دفترچه دانش آموز شامل مطالب و اموری خواهد بود که بترتیب منطقی منظم خواهد گشت و شاگردان بدون تحمل هیچ زحمتی این امور را که خود فهمیده و یادداشت مینمایند، حفظ خواهند كرد. بدین ترتیب در ذهن دانش آموز هر معنائی يك امر واقعی مرتبط میگردد.

این معانی که گفتیم در مورد همه كودكان در هر سن و سال که باشند صادق است. اما برای موقعی که بحد بلوغ میرسد باید تغییرات و تحولات مهمی در روش و تنظیم این مطالب درسی که گفتیم بعمل آید. باید بر مقدار مطالب و امور مخصوص جغرافیائی که در ضمن وصفها و حکایات آورده میشود، بتدریج افزوده گردد. بعکس از جنبه داستانهای آنها و از مضامین مربوط بوقایع محض زندگی انسانی کاسته - و درعین حال باید بر توصیفات امور جغرافیائی افزود. برای آنکه حکایتی جالب گردد، لازم نیست که حتماً رقت آور یا هیجان انگیز تهیه شود. همینقدر که متضمن حقیقتی باشد کافی است.

از بانزده سالگی که گذشت ، کتابهای درسی که طبق روش سابق نوشته شده و مشتمل بر يك مطالعه منطقی امور جغرافیا و دارای بحثهای کلی در کلیات معانی جغرافیائی باشد ، خالی از فایده نخواهد بود . اما باید که مخصوصاً در این کتابها از روا بطین المللی و وابستگی ملل مختلف بیکدیگر ، بحث بیشتری رفته باشد .

متن زیر که از يك کتاب درسی مخصوص کودکان دوازده تا سیزده ساله نقل میشود ، مثالی بدست میدهد از نوع حکایاتیکه در بالا آن را توصیف و توصیه نمودیم .

آخرین معمول يك کشتی

«... يك کشتی بخاری آنچنان دراز که نه لطف منظری داشت و نه ممکن بود آن را با آسانی راه برد ، در زیر ضربه های پی در پی امواج خشمگین در جنبش و تلاطم افتاده بود . بر اثر سنگینی بار دو گانه ای که بر پیکرش زور می آورد دائم بجلو خم میشد . از این بار دو گانه ، یکی بار توده ای از یخ بود که بجلوش چسبیده و دائم حشمش میافزود . دیگر بار خود کشتی ، که بتدریج بر اثر سنگینی و زنش بطرف جلو کشتی که خود گرانبار گشته بود ، میلغزید . همینقدر بس بود که فقط ذره ای بر این بی تعادلی بیفزاید تا کشتی در میان امواج آشفته بسر فرورود چنانکه دیگر هرگز سر بر نیاورد .

سفری بود بیموقع و بیمحل و بخلاف اقتضای فصل زمستان بعمل آمده بود اما دیگر کار از کار گذشته بود . زیرا کشتی از بندر خیلی دور شده ، آبهای کنار ساحل نیز مدام یخ میبست - و حال آنکه ، در این جا که ما بودیم ، یعنی در وسط دریاچه هورن (۱) امواج بی هیچ مانع هنوز

میتوانستند باین سوو آنسو بشتابند. همینکه بر روی پل کشتی یا بر روی دماغه کشتی میرسیدند. قسمتی از آبهاشان را یخ میگرفت و بدین ترتیب بر قطر طبقه یخ جلو کشتی دائم میافزود.

کارگران، هر يك تبری بدست گرفته با جوش و خروشی میکوشیدند تا مگر صخره یخ را از جلو کشتی برکنند. اما توفانی کور-کننده در گرداگردشان غرش کنان، گردبادی از امواج بوجود میآورد، بطوریکه این مردان را که برای نجات زندگی خود در تلاش بودند مستأصل مینمود. در کارخانه کشتی وضع بهتر از این نبود. در طبقه تحتانی کشتی، شومی این فاجعه آشکار تر بود.

این کشتی مخصوص حمل و نقل غلات و بارش گندم بود که بهمان حال بدون جا دادن در کیسه ها در میان کشتی ریخته بودند. از يك دیواره چوبی بر نمیآمد که آنهمه گندم های انباشته شده بر روی هم را بجای خود نگاهدارد. گندم ها بصورت توده وسیعی در آمده بود و چنان بر روی هم میلغزیدند که گوئی مایع سیال بود. چون کشتی بجلو خم شده بود؛ حرکات دائمی اش از جلو و عقب گندم را میجنباند دانه های گندم بدون صدا. بر روی هم میغلطیدند و تپه ها و دره ها پدید میآوردند. این توده عظیم دائم بطرف جلو کشتی در حرکت بود. کارگران کشتی در عین مأیوسی میکوشیدند تا این توده عظیم گندم را باییل بعقب برانند اما گوئی که موجودی زنده بود و مقاومت میورزید.

هر وقت صحبتی از « جزایر بزرگ (۱) » یا صحبتی از « گندم کانادا » بگوשמ میخورد، همچو خیالی بود که بذهن من میآمد. وقتی این حوادث واقع شد من در روی این کشتی بودم. قرار بر این شده بود که

پیش از آنکه یخ‌بندان آغاز شود و کشتیرانی را ناممکن سازد، این آخرین بار کشتی نیز حمل شود. این حادثه ایست که باین زودیها از خاطر من نخواهد رفت. با اینهمه باید بگویم که من يك ناخدای تازه کار نیستم. سالها است که در دل دریا بآباد و توفان بر روی همه جور کشتی نبرد کرده‌ام. اما هیچ حادثه‌ای را که قابل قیاس باشد با این حادثه عبور از دریاچه هورن بیاد ندارم.

اینک چند نمونه از انواع فعالیت‌های ذهنی که باین داستان میتوان شاگردان را بدان وادار ساخت و چند نمونه از پرسشهایی که معلم میتواند مطرح کند:

۱ - معین کنید که برای حمل بار از مونر آل تا فورویلیام (۱)، چه مسافتی را باید طی کرد.

۲ - برنامه حرکت يك مسافرت را از مونر آل به فورویلیام معین کنید بدین ترتیب که معلوم نمائید، کشتی در چه ساعتی، بکدام نقطه از مهمترین نقاط مختلف راهی که باید طی کند، خواهد رسید.

۳ - اندازه طول و عرض دریاچه فوقانی (۲) را معین کنید. چند مسافرت دیگر که طول مدت طی آن بهمین اندازه باشد، ذکر کنید. سطح دریاچه فوقانی چه اندازه است آنرا با دریاچه‌ای از کشور خودتان مقایسه کنید.

۴ - در این داستان «آخرین محمول کشتی» معلوم کنید که کدام قسمتها. از این داستانها نشان میدهند که دریاچه‌های بزرگ (۳) دریاچه‌های

1 - Fort villiam - Montréal

2 - Le Lac Supérieur

3 - Les Grands Lacs

پهنای انتهای هستند .

۵ - بنظر شما بزرگی کشتیهایی که در فاصله ماه آوریل تا نوامبر از کانال های سو (۱) عبور میکنند چه اندازه است . بزرگی این کشتیهاز با بزرگی کشتیهائی که در مدت ماههای معینی از کانال سو عبور میکنند مقایسه نمایند .

۶ - منحنی نمایش درجه حرارت را بر حسب ماههای سال در شهرهای مونترآل، دترویت و فور و بلیام بترتیب رسم کنید . معلوم کنید که خصوصیات عمومی این سه منحنی که بدین ترتیب بدست میآید از چه قرار است؟ چه تفاوتی در آنها بنظرتان میرسد؟ در این حکایت چه اشاراتی بر صحت گرافیک شما موجود است .

یکی از مشکلات عمده در تصنیف کتابهای درسی خوب این است که مؤلفان شان غالباً در تهیه اطلاعات تازه و دقیق و درست دچار زحمت میشوند . سوء تفاهماتی که در کتابهای درسی مغلوط جغرافیا بوجود میآید، بطور کلی ناشی از جهل است نه از بیك سوء نیت درد گر گون ساختن واقع و حقیقت . اما بالاینهمه ، اینگونه سوء تفاهمات خطرشان کم نیست زیرا مانع شناختن و درك واقعیت و حقیقت درباره کشورهای خارجی میگرددند . نویسندگان کتابهای درسی باید بکوشند تا روحیه و حسن نیتی در تفاهم بین المللی پدید آورند . در انتخاب مدار کی که میتواند توصیفی تازه و درست و عادلانه از زندگی کشورهای خارجی بدست دهند . نباید تذبذب و وسواس بخرج دهند .

کتابهای ضمیمه درس جغرافیا و منابع و مراجع آماری

اگر بکتابها و منابع مطالعات اضافی و غیر درسی جغرافیا دسترسی

باشد . مطالعه آنها بر فایده کتابهای درسی فراوان خواهد افزود. مطالعه این قبیل کتابها اصولاً بر تجربیات شاگردان میافزاید و بر توسعه دامنه اندیشه‌هاییکه از خواندن کتابهای درسی کسب میکنند، کمک خواهد کرد و نیز بدین ترتیب ذهن دانش آموزان با معانی تازه و شوق انگیزی آشنا خواهد شد .

کتابهای ضمیمه خواندنی را در زمینه جغرافیا بدو گونه میتوان تقسیم نمود نخست کتابها و مدارکی که شاگردان بزرگتر و نیز خود معلم بکار میبرند ؛ این یا برای کسب معلومات دقیق و واقعی است یا برای تکمیل معلوماتی است که بصورتی ناتمام و تقریبی بدست آورده‌اند . دوم کتابهاییکه مخصوصند برای مطالعه همه کودکان در هر سن و سالی که باشند.

از میان کتابهای خواندنی نوع اول میتوان این کتابها را نام برد:

۱ - خلاصه‌ای از آمارها و سالنامه‌ها و گزارشهای دولتی چنانکه

مثلاً :

1 - Statesman's year Book

2 - Philippine year Book

L, Annuaire des Natioins Unies

۲ - دائرة المعارف‌ها.

۳ - هر نوع کتابیکه در موضوع معینی شهرت و اعتباری حاصل

کرده است .

۴ - مجلات و مقالات جغرافیائی مربوط بزمان حاضر، بخصوص

مجلات منتشره بوسیله جمعیتهای جغرافیائی موجود در عالم . چنانکه مثلاً:

Canadian Geographical journal . (Canada)

Geographical Review . (E. U. A).

از میان کتابها و نوشته‌های خواندنی از دسته دوم میتوان اینها را

نام برد :

۱ - کتابهای درسی غیر از آنچه در کلاس آموخته میشود - و این کتابها بدان سبب باید خوانده شوند که يك موضوع معینی را هر کدام بطریقه و سبکی مخصوص بحث مینمایند و بدین ترتیب بشاگردان میآموزند که چگونه خودشان شخصاً میتوانند بمطالعه و تحقیق پردازند .

۲ - سفرنامه‌ها و حکایات و سرگذشت‌های حقیقی و حوادث جالب مسافرتها از جمله خواندنیهای هستند برای همه کودکان در هر سن و سالی .
غرض از مطالعه این نوع کتابها يك غرض مخصوص ظاهر و آشکاری نیست .
۳ - آثار و نوشته‌هایی که زاده خیال‌اند ولی پایه و اساسشان امور عینی و حقیقی است .

در صورتیکه روزنامه‌های مخصوص کودکان برای سنین مختلف وجود داشته ، دریافت آنها خالی از فایده نخواهد بود . معلم خود باید لااقل يك روزنامه محلی و يك روزنامه ایالتی یا کشوری را دریافت نماید ، تا عکس‌ها و مقالات مفید از نظر جغرافیائی را که در آنها پیدا میکنند ، قطع نماید و بنظر شاگردان بوسانند . معلم در این روزنامه‌ها ممکن است باموری برخورد نماید که رابطه‌ای با تعلیم جغرافیا داشته باشند .

آلبوم عکسهاییکه از روزنامه‌ها بریده شده و بوسیله خود شاگردان فراهم آمده باشد ، فراوان سودمند خواهد بود . شاگردان میتوانند این آلبومها را ، خواه با عکسهائی که خودشان یا دوستانشان میکیرند ، خواه با کارت پستال‌ها یا عکسهاییکه از روزنامه‌ها و مجلات قطع میکنند ، فراهم آورند .

ارزش آلبومی که از این راه یعنی از قطع عکسهای مجلات و

روزنامه‌ها فراهم آمده باشد، در این است که فرصتی بدست کودک می‌دهد که ذوق انتخاب و تنظیم و نگاهداری این قبیل مواد و موضوعات مورد مطالعه را پیدا کند. معلم می‌تواند در این مورد بندهای دوستانه بشاگردان بدهد؛ و گاهی می‌تواند يك گزارش کتبی یا شفاهی از شاگردان خود در این باره بخواهد. این آلبومها فایده‌شان این است که ممکن است شاگردان را بمطالعه جغرافیا در خارج از کلاس درس دلبسته کند.

رادیو در تعلیم جغرافیا

رادیو که کارش نقل صوت است، برای آموزش مواد دیگر از قبیل موسیقی و زبانهای خارجی مناسبتر است تا برای آموزش جغرافیا. اما بسیاری از اصوات طبیعی را می‌توان در ضمن يك برنامه درس جغرافیا از رادیو انتشار داد تا شاگردان مفهومی که از دنیا در ذهن حاصل می‌کنند درست‌تر و بحقیقت نزدیکتر باشد. از رادیو در آموزش درس جغرافیا، ممکن است استفاده کرد. باین صورت که گزارش مسافرتها با نقل اصوات طبیعی مربوط باین مسافرتها از آن بخش گردد. ممکن است کودکان را تشویق کرد باینکه مثلاً آنچه را شنیده‌اند تعبیر و تفسیر کنند تا بتوان از این راه ذوق نقادی‌شان را پرورش داد.

اما بکار بردن رادیو در تدریس جغرافیا بعضی مشکلات نیز در بر دارد. مثلاً ممکن نیست جریان برنامه رادیویی را قطع کرد و در این میان از شاگردان سؤالاتی نمود و دوباره همان برنامه را ادامه داد. گذشته از این، مشکل دیگر این است معلم نمی‌تواند قبل از پخش برنامه آنرا گوش بدهد تا بداند آیا این برنامه رادیویی با برنامه درسی که مورد نظر اوست موافق است یا نیست.

صفحات پر شده از سخنرانیهایی که از رادیو پخش گردیده، در بعضی

کشورها بهغرض فروش گذاشته میشود در این صورت مدرسه که اصولاً قادر است مجموعه‌ای از صفحات گرامافون تهیه نماید، میتواند این مشکلات مذکور را بدین وسیله مرتفع سازد.

در حال حاضر، سخنرانیهای رادیویی در مدارس، دربار جغرافیا بسیار سودمندند مخصوصاً در بعضی از مدارس که در آن شاگردان از سنین مختلف در يك کلاس واحد جمع میشوند و باین سخنرانیهام گوش میدهند. فایده دیگر این سخنرانیهای ضبط شده این است که در کار مراقبت بی انقطاع معلم فراغت حاصل میکنند و نیز در برنامه درسها تنوعی ایجاد مینمایند.

سخنرانی رادیویی، بیشتر در موقعی سودمند است که مطابق باشد با برنامه‌های درس روز و بمنزله جزئی از مدارك مربوط بدرس بشمار آید. قبل از آنکه سخنرانی آغاز گردد، ممکن است شاگردان يك عده سؤالاتی بر روی تخته سیاه بنویسند، تا مگر احياناً آن سخنرانی كمکی بجواب آنها باشد. و نیز بدین ترتیب شاگردان تصوری از آنچه باید بشنوند در ذهن خواهند داشت. ممکن است بدنبال آن سخنرانی، مباحثه‌ای در دیردواز امور بحث شده، موضوعات مهمش یادداشت گردد که این البته جزئی از برنامه درس اصلی خواهد بود.

تالار جغرافیا

برای آنکه معلم جغرافیا بتواند وسائل تدریس جغرافیا را که در این جا مذکور افتاد، بخوبی در درسهای خود بکار برد، و نیز برای آنکه بتواند روشهای عملی در تدریس خود معمول بدارد، باید که تالاری مخصوص در اختیار داشته باشد تا این تالار کارش را آسانتر و سودمندتر گرداند. خواننده در ضمیمه ج این کتاب، شرحیکه، این تالار چگونه باید آماده و مجهز باشد، ملاحظه خواهد کرد.

تذکره

ما کوشیده ایم تا در این رساله اندیشه هائی را بیان نمائیم که شرکت کنندگان در استاز مطالعات یونسکو، آنها را از نظر اهمیتشان در تعلیم جغرافیا، بمنظور آماده ساختن کودک بهترین وجه ممکن، برای زندگی در دنیای فردا، مهم شمردند. نمیتوان مانع تأثیر فرهنگ خاص ملی در نوشته نویسنده گردید. اما باید بگوئیم که ماذر تنظیم مطالب این وجیزه، بهمه گزارش هائی که هر يك از دسته های مختلف، از چگونگی کار خود در دوره استاز، فراهم آورده بودند، مراجعه کرده ایم و تا آنجا که در قوه وامكان بوده است کوشیده ایم که این رساله فقط بیان عقاید خاص خود ما نباشد. تردیدی نیست که فرد فرد شرکت کنندگان، تمامی آنچه در این رساله گفته شده نخواهند پذیرفت. اما امید ما آن است که همه آنان لا اقل تابشی از معتقدات کلی خود را در این جا خواهند یافت.

کوشیده ایم که نابت کنیم که درس جغرافیا، برای کودکان وسیله گرانبهائی است که با آن میتوانند دنیا را از جنبه کلیش بشناسند و خود بخود دریابند که وابستگی ملت ها بیکدیگر و ضرورت همکاری میان آنان، در همان شرایط طبیعی کره زمین نهفته است و نیز در تقسیم نامتعادل منابع طبیعی و در پیشرفت روز افزون صنعت که بآدمی این توانائی را بخشیده است که محیط طبیعی را موافق با اختیارات زندگی خود کند. گذشته از این آموزش درس جغرافیا میتواند دانش آموزان را بفهم این معنی کمک نماید که همینکه سایر ملتها از دریچه همان محیط طبیعی شان بینند و آنان را در مواجهه بامشكلاتی که آن محیط برایشان تحمیل نموده بدین انصاف بنگرند، آنگاه رفتار و کردار اینان در نظر معقول و درست خواهد نمود.

اگر در گذشته جغرافیا تفاهم و همکاری و غمخوازی میان ملت‌ها را تسهیل ننموده، خطا از نفس این ماده درسی نیست. هیچ احتیاجی نیست که باین درس آب و رنگ تازه‌ای بدهند، مثلاً اصلاحاتی در آن بعمل آورند یا برنامه آن را توسعه بخشند. آنچه باید و مهم است این است که در انتخاب موضوع درس دقت کافی بعمل آید. زیرا دوره تحصیلی هر چند دراز باشد، غیر ممکن است که بتوان همه معلومات جغرافیائی را حتی بمستعدترین کودکان آموخت. و هیچ نوع روش آموزشی نمیتوان یافت که بتوان بکمک آن همه مطالب مربوط بموضوع منتخب را مورد بحث و تحقیق قرار داد.

نیتوان مدعی شد که تدریس جغرافیا کاری آسان است. علل عمده دشواریش وسعت ابعاد کره زمین و صور و اشکال گوناگون آن و نیز ضرورت آنکه این مشکل‌های متنوع زمین را باید بطور تصنعی نمایش داد. بهمین سبب است که تدریس جغرافیا دور از واقعیت عینی صورت میگیرد. اما واضح است که اگر احساس واقعیت عینی در این صورت موجود نباشد تدریس آن بهیچ وجه ارزش تربیتی نمیتواند داشت. بهمین دلیل است که شرکت کنندگان در استاز تأیید نمودند که اسباب‌های بصری در تعلیم این درس بی اندازه مهم است. اگر در حال حاضر بسیاری از مربیان در کار خود از این نوع وسائل استفاده نمیکنند. از آن است که میپندارند تحصیل آنها گران تمام میشود. امیدواریم که در فصل سوم این معنی روشن و مدلل شده باشد که اگر وجود یک تالار مخصوص درس جغرافیا، مجهز بتازه‌ترین اسباب‌ها و وسائل، برای معلم بدون شك كم بسیار شایان و گرانبهایی است، اما در عوض بسیاری از اسباب‌ها و وسائل ضروری تدریس جغرافیا چیزهای سهل و ساده‌ای هستند و بسیار ارزان قیمت‌اند و بعضی از آنها را

حتی خود دانش آموزان نیز میتوانند بادت بسازند - و اگر خودشان ساختند، چنین اسبابهایی در نظرشان عزیز تر و پربهتر خواهد بود، زیرا ساخته دست خودشان خواهد بود - و این معنی دیگر محتاج باثبات نیست در بسیاری از ممالک روی زمین، میتوان عکسهای بقیه ارزشان فراهم آورد. در همه ممالک روی زمین، محیط طبیعی امکاناتی در اختیار معلم میگذازد که میتواند برای بزرگان از آنها، خواه برای مدارس ابتدایی و خواه برای مدارس متوسطه استفاده کند.

بنابراین روشهای عملی برای کودکان در هر سنی که باشند سودمندتر است. سودمندیشان در این است که نه تنها يك جنبه واقعی و عینی بدرس میدهند، بلکه در این است که کودک نیز مستقیماً و با رغبت تمام در تدریس درس شریک کار معلم میگردد. شکی نداریم که دانش آموزان بدون شرکت در کار تدریس هم خواهند توانست در خاتمه تحصیلات خود بسؤالات امتحانی پاسخهای بسیار خوب بدهند و پاسخشان ممکن است چنان باشد که مثلاً حتی معلمی را که دارای حد اکثر اندازه سعه صدر و وسعت نظربین المللی است خرسند گرداند. اما آنچه مهمتر از این است، شخصیت دانش آموزان است. باید دانست که بدون چنین شرکتی، شخصیت دانش آموزان تغییر و تحولی نخواهد پذیرفت. در حالی که همان شخصیت آنان است که باید در همه دوره زندگی در کردار و رفتارشان اثر کند.

از معلم جغرافیا توقع زیاد باید داشت. در گذشته بر اثر جهل باینکه چگونه در ذهن کودکان علم باشیاء و امور حصول پیدا میکند، زحمت فراوان برای معلمان و برای کسانی که مسئول تربیت معلمان بودند ایجاد کرده بود. اخیراً تتبعات و تحقیقات تجربی مهمی در روشهای آموزش صورت گرفته. در حال حاضر معلم خیلی آسان تر از پیش سال پیش میتواند

موضوع درس را بوجهی مناسب تر، با پرورش معنوی و روحی کودک، مورد بحث قرار دهد.

البته لازم است که باز هم در این زمینه تحقیقات بیشتری بعمل آید البته منظور از اینهمه که گفتیم، تنها این نیست که درس جغرافیا را بصورت جالبتری در آورند یا در کودک این احساس را بوجود آورند که درس جغرافیا لایق آن است که برای آموختنش کوشش شایسته ای بشود. بلکه این منظور دیگر در نظر است که برای آموزش علم و باز برای پرورش شخصیت کودکان، روشهای مؤثرتری، همواره اختیار شود. بدین جهت لازم است که در عده بیشتری از کشورهای جهان، در زمینه یک رشته مسائلی از قبیل اینکه، مثلاً کودک، در چه سنی بفهم نقشه جغرافیائی قادر میاید، دست به تحقیقاتی بزنند. همین مطلب مثلاً بنظر خیلی سهل و ساده مینماید. با اینهمه دشوار است که بتوان تشخیص نمود که حافظه کودک در مطالعه يك اطلس جغرافیائی چه نوع مطالبی را نگاهداری میکند یا اینکه ذهنش از روی علامات و اشارات يك نقشه اطلس جغرافیائی منطقه ای تا چه اندازه بفهم امور جغرافیائی آن منطقه قادر میآید. مسائل مشابه دیگری نیز در مورد نام اسباب ها و وسائل بصری تدریس جغرافیا میتواند مورد تحقیق و مطالعه قرار گیرد.

اما درباره مطالب دیگری که مربوط میشوند بتعلیم جغرافیا باید بتحقیقات و مطالعات دیگری پرداخت تا مثلاً معلوم نمود بچه تربیتی در مراحل مختلف رشد کودک، آموزش این درس را میتوان با ذوق و احساسات او وفق داد.

استاذ مطالعات یونسکو برای معلمان جغرافیای بسیاری از کشورها که در آن شرکت کردند، فرصت مغتنمی بود برای آنکه آرا و اندیشه های

خود را در مورد این مسائل و بسیاری مسائل دیگر به معرض بحث و آزمایش عمومی بگذارند. این استاژ در کار تحقیقات و تجربیات شوق و شوری بسزا ایجاد کرد و شرکت کنندگان بالا اتفاق اظهار امید کردند که از این زمان تا چهار یا پنج سال دیگر یونسکو یک دوره دیگر برای استاژ مطالعات در همین زمینه ترتیب دهد - و آنگاه فرصت مجددی خواهد بود برای معلمان دیگری تا بنوبه خود از یک رشته تجارب مشابه و گرانها در زمینه آموزش و پرورش بهره مند گردند. در این فاصله یونسکو نیز، بنوبه خود خواهد توانست پیشرفتی را که در زمینه تعلیم و تربیت، در تدریس جغرافیا حاصل شده بسنجد.

ضمیمه الف

امتحانات

بسیاری از معلمان جغرافیا میپندارند که عمل کردن بروشهای نو یا انتخاب بهترین مواد و اسباب تدریس، کاری است دشوار. و بهانه‌شان این است که مقتضیات شدید امتحانات که باید در خارج از حوزه صورت بگیرد. ایجاد زحمتی میکند و وقتی باقی نمیگذارد.

چون باید برنامه معینی را در یک مدت محدود، حتماً بشاگردان آموخت، پس تنها وسیله مطمئن اینست که شاگردان درسها را فهمیده و مطالب عمده آن را یاد گیرند. تکالیف و تمرینات کلاس درس را در جریان تحصیلی انجام دهند. بنا بر این، دیگر وقتی برای معلم باقی نمیماند که متن‌هایی غیر از متن کتاب درسی یا عکس‌هایی را موضوع بحث و آزمایش قرار داده آنها را تفسیر و تعبیر کند یا برای مطالعات خارج از محیط مدرسه پیش‌بینی‌هایی بکند و کارهای عملی و تجربی

ترتیب دهد اما باید دانست که این چنین معلوماتی جزء فهم و عقل شاگرد نمیگردد، بلکه فقط از بر میشود و دانش آموز تا موقعی بچنین معلوماتی علاقه دارد که امتحاناتش را بگذراند. همینکه امتحانات بآ خر رسید، چنین معلومات آموخته شده بدست فراموشی سپرده خواهد شد.

برای آنکه درس جغرافیا واقعاً در تفاهم بین المللی دخیل گردد باید وقت کافی برای آموزش آن در اختیار داشت تا در مطالب و مسائل آن بتوان بی بحث و تأمل کافی و لازم پرداخت. و نیز باید که شاگردان یک رشته معلومات نظری و عملی، از روی شوق و ذوق فرا گیرند تا بکمک چنان معلوماتی، در زندگی بعد از تحصیل، هنگام مواجهه با مسائلی که بر آنها تحمیل خواهد شد. آن مسائل را خودشان بتوانند حل کنند.

بعضی از شرکت کنندگان در استاز معتقد بودند که بهتر است امتحانات بکلی از میان برداشته شود و میزان معلومات و پیشرفتهای شاگردان را در درس، خود معلمان، فقط با توجه بطرز کارشان در کلاس درس معین کنند. اما باید دانست در هر جا که این روش عمل شده اختلاف میان میزان و مقیاس درسششش معلومات شاگردان بسیار شدید بوده و بطور کلی چنین امتحاناتی صورت ارفاق و چشم پوشی داشته است. گذشته از این، وقتی که معلمان خود را از قید امتحانات آزاد میندازند، در روشهای آموزششان خیلی بندرت پیشرفتی مشاهده میگردد.

پس درست تر آن است که امتحانات اصولاً باقی بماند اما شکی نیست که روش آن باید حتماً تکمیل گردد.

غرض از امتحانات این است که میزانی باشند برای سنجش کار تحصیلی. بنابراین سر انجام و حد نهائی کاری است که رو ب تکامل رفته

اما حقیقت این است که در حال حاضر ، امتحانات مدارس آزمایشگاهی هستند برای سنجش حافظه نه سنجش فهم دانش آموزان. البته ما خودمان این نکته را پذیرفتیم که در درس جغرافیا ، باید ناگزیر اسم و عدد و بعضی امور و مطالب را از بر کرد . اما شأن جغرافیادان قبل از همه این است که بتواند رابطه ای که میان امور مختلف برقرار است ادراک کند و اهمیت و ارزش آن امور را بسنجد .

در مورد درس جغرافیا ، بهترین امتحان عبارت است از اینکه مواد و کتابها و منابع و مدارك لازم برای مراجعه را در اختیار شاگردان بگذارند بعد بر حسب قابلیتشان دریافتن روابط میان امور و بر حسب توانائیشان در بکار بردن اسبابها و وسایل درس جغرافیا ، درباره آنان قضاوت شود کوششهایی در این زمینه بعمل آمده است تا يك دستورالعمل کلی از نوع دستورالعملی ، بر پایه این اصول که بیان شد بدست دهند .

يك روش امتحانی که نتیجه خوبی از آن حاصل شده است در دوره استاژ مورد آزمایش و مطالعه قرار گرفت . این روشی است که آن را « امتحان با کتاب باز » مینامند سؤالاتی از مسائل جغرافیائی از شاگردان میکنند که برای نوشتن جواب آن سؤالات ، مجازند که از یادداشتها و کتابهای درسی و اطلسهای جغرافیائی استفاده کنند . این جوابها هم معرف فهم شاگردان است در درس جغرافیا و هم معرف روش کارشان . با این طریقه میتوان هم از معلومات شاگردان و هم از قابلیت و استعدادشان باخبر شد . بدین ترتیب هم از گرانبار ساختن حافظه پرهیز میگردد و هم حق مقام عقل و فهم ادا میشود .

استاژ روشی را نیز برای امتحان شفاهی نیز مورد مطالعه قرارداد و این روش دارای دو مرحله است :

مرحله اول این است که شاگرد دفاتر تحصیلی سالیانه خود را با اولین ممتحن نشان میدهد او در باره این دفاتر سؤالاتی از شاگرد میکند؛ باین صورت از او میخواهد در باره فلان بیانی که از فلان مطلب کرده است توضیحی بدهد و منابع اطلاعات خود را معین کند و غیره ..

مرحله دوم این است که دانش آموز باید متن را در مقابل يك ممتحن دیگر بخواند و تفسیر نماید، ممتحن بدین ترتیب معلومات شاگرد را در جغرافیای طبیعی و اندازه فهمش را نسبت بمسائل مربوط کشورها از روی نکات و ملاحظاتی که در باره آنها بیان میکند و از روی طرز تفسیرش متن مربوط و تعبیری که از نقشه ها میکند و از روی آنچه از عکس ها میتواند دریابد، قیاس میتواند کرد.

این امتحان دو گانه را نه آسان میتوان برقرار کرد و نه آسان میتوان انجام داد. اما اگر بتوان آن را بدقت فراهم آورد نتایجش بسیار مفید خواهد بود. این روش که در کلاس های دوره دوم مدارس متوسطه میناس ژراس در برزیل و در دانشسرای مقدماتی انستیتوی تربیتی در ریودوژانیرو بکار رفته، توفیق فراوان حاصل نموده.

آنچه تا این جا گفته شد، مخصوص است بامتحانات نهایی که بطور کلی میان پانزده و هجده سالگی جریان پیدا میکند.

برای همه کودکان در هر سن و سال که باشند، معلم میتواند بشناوب امتحاناتی یا تست هایی معمول دارند تا از تأثیر تعلیمات خود و پیشرفت های فرد فرد شاگردان خود آگاه شوند. واضح است که این متن ها بر حسب حد میانه سن کودکان، در هر کلاس فرق میکند نتایجی که از این راه بدست می آید، مخصوصاً برای روشن ساختن ذهن خود معلم بسیار سودمندند معلم میتواند وسائلی برای تشویق و ترغیب شاگردان خود

بر انگیزد . اما باید بهر حال از ایجاد رقابت مابین آنها پرهیز کند زیرا تنها فایده رقابت میان شاگردان این خواهد بود که بکوشند تا نمره خوب یا اجر و مزد دیگری بدست آورند . تستهای حافظه در مورد کودکان خردسال مفید میتواند بود اما بشرط آنکه آنان را وادار نماید به از بر کردن مطالب ننماید و بتعمیم هائیکه بیرون از حدود عقل و تجربیاتشان است نپردازند .

همینکه کودکان خواندن و نوشتن را خوب آموختند ، میتوان برایشان تستهایی مثلاً از نوع تستهاییکه در آن باید از میان چند چیز یکی را انتخاب نمایند ، یا متن هائی بكمك يك نقشه جغرافیائی ، برایشان تهیه کرد . غالباً ممکن است بسؤالات فقط با يك کلمه جواب داده شود . در مورد تستهای بكمك نقشه ، منظور این است که متن نقشه ای را که باجمال ترسیم شده تکمیل کنند .

هر اندازه عقل و فهم کودک پرورش مییابد و هر چه بر معلوماتش افزوده میگردد میتوان تستهای مشکل تری بوی داد که متضمن استفاده از اسباب و وسائل در درس جغرافیا یا منابع و مدار کی از تست بشمار میآید که میتوان در مورد شاگردان بزرگتر بکار برد و آنان را ممکن است از این راه تشویق نمود تا برای مقایسه میان آثار و امور طبیعی و فعالیتهای انسانی کوشش کنند .

این دسته از سؤالاتیکه در زیر نقل میشوند ، از میان تستهای مخصوص دانش آموزان دوازده تا سیزده ساله انتخاب شده اند :

مثال تست های ضمیمه يك نقشه ، برای کودکان دوازده تا سیزده ساله
سؤال ۵ :

معلوم کنید هر يك از نواحی گیاه خیزی که در روی نقشه ضمیمه ،

شماره‌ای معین گردیده دارای کدام يك از انواع گیاهان مشروح در زیر میباشد (شکل شماره ۸) .

جنگل‌های گرم و مرطوب

منطقه چمنزارها و مراتع

نواحی نیمه بیابان

بیابان بی آب و علف

گیاهان مدیترانه‌ای

چمنزارهای آب و هوایی معتدل

گیاهان کوهستانی

مثال تست‌های ساده برای کودکان دوازده تا پانزده ساله

سؤال شماره ۷ :

در برابر نام هر يك از مناطق مشروح در زیر صورتی از نام پنج محصول نیز دیده میشود . زیر محصول مخصوص این ناحیه که از جنبه بین‌المللی مهمترین آنها محسوب میشود خط بکشید :

حوزه رود آمازون : گندم ، کائوچوک ، چای ، سیب ، گوسفند .

مصر : پنبه ، قند ، کاکائو ، گندم ، چای .

پامپاس (۱) : انگور ، حیوانات اهلی ، سیب زمینی ، پرتقال ، خوک .

پاتاگونی (۲) : جو ، گوسفند ، حیوانات اهلی ، میوه ، پنبه .

صحرای آتاکاما (۳) : شتر آمریکائی (۴) ، خرما ، نیترات ، نقره ، روی .

۱ - Pampas

۲ - Patagonie

۳ - Atacama

۴ - آنچه در این جا بشتر آمریکائی ترجمه شده ، نوعی است از پستانداران که دارای قامتی بلند ، گردنی دراز و کرکی لطیف است ، همه استفاده‌هایی که از شتر میشود از این حیوان نیز بعمل می‌آید ، یعنی هم گوشتش خوردنیست و هم حیوانی است باربر که در زبان فرانسه بآن Lama میگویند .

تونس: اوزن، سیب، چائی، چوبهای مرغوب، خرما.
 حوزه رود کنگو: مس، نفت، ذرت، چوب آکاژو (۱)، کائوچوک
 نیژریه: مرغ و خروس، روغن خرما، روغن آراشیدا (۲)، خرما، جو
 مثال تست هائی از نوع: «جمله های تکمیل گردنی»^۱

برای کودکان دو از ده تا سیزده ساله
 نیمی از محصول کائوی دنیا از ناحیه: (مراتع - جنگل های گرم
 و مرطوب - چمنزارها - بیابان ناحیه بادخیز) ساحل طلائی (۳) بدست
 می آید.

درختان کائو را از (آفتاب، باران، یخ بندان، ژاله، پرندگان)
 بوسیله: (درختان کاج، پنجره های آهنی، درختان اوکالیپتوس، درختان
 موز، پشته بامهای ساخته از نی) محفوظ نگاه میدارند.

بومیان تشویق میشوند که کائو کشت کنند زیرا بدین طریق
 میتوانند: (شکلات بسازند - برای رؤسای خود پول بدست بیاورند.
 شماره بسیاری اسب خریداری کنند. در مزارع کار کنند - صاحب زمین
 بشوند).

دانه های کائو بنماینده یک شرکت تجاری فروخته میشود که
 او آنها را بوسیله (کشتی - اسب بارکش - کامیون - باربران بومی -
 راه آهن الکتریکی) تا (کناره دریا - نزدیک ترین بندر - نیژریه - خلیج)
 میفرستد.

۱ - Acajou

۲ - Arachide

نیاتی است که از دانه آن روغن بگیرند و این روغن است خوراکی که
 در کشورهای اروپائی بسیار است.

۳ - La Cote de l' or

نمونه‌ای از نیت‌های انتخابی درباره ارتباط‌های

امور جغرافیائی با هم

برش شماره ۸

در عقب هریک از جمله‌های زیر، پنج دلیل ذکر شده است، برای هریک زیر آن دلیلی که مناسب‌تر با معنی آن جمله است خطی بکشید.

مثال: در پامپاس‌ها، کشت گندم مناسب‌تر است. زیرا: (مردم آنجا نان نمی‌خورند. زمین هموار است. ذرت در آنجا نمی‌روید. مرغ و خروس فراوان یافت می‌شود برای کشت جو، خارج از اندازه مرطوب است.)
الف) در دره آمازون بلندی درختان با ارتفاع خیلی زیاد می‌رسد. زیرا: (هر درختی برای رسیدن بنور، در تلاش است که از دیگری بالا بزند - زمین آنجا حاصلخیز است - زمین آنجا مرطوب است. برگ درختان دیر می‌ریزد. هرگز یخ‌بندان نمی‌شود.

ب): در فلات‌های مرتفع برزیل پرورش حیوانات اهلی بزرگ سهل و آسان است. زیرا: (آب و هوای آن برای پرورش گوسفند خیلی سرد است. حیوانات اهلی بزرگ احتیاج زیاد به آب دارند. مردم آن سرزمین جز گوشت گاو نمی‌خورند - این فلاتها چمنزارهای طبیعی هستند ذرت فراوان برای خوراک حیوانات اهلی بزرگ پیدا می‌شود).

ج): در ناحیه ساو پولو (۱) کشت قهوه بسیار مناسب است زیرا: (زمستان‌های آنجا بسیار پر برف و باران است - آب و هوای خشک دارد. در زمستان فقط یخ‌بندان بسیار مختصر می‌شود - مردم این سرزمین چایی نمی‌خورند. چون این سرزمین از بقایای آتش‌فشانی است، بسیار حاصلخیز است.)

د) خیلی آسان میتوان از هر زاریوه، ذرت صادر کرد. زیرا: (این شهر از نظر اهمیت دومین شهر آرژانتین است - کشتیهای خیلی بزرگ باین بندر آمد و شد میکنند. این شهر در منطقه ای واقع شده که در آن ذرت کشت میشود این بندر برای کشورهای متحده آمریکا شمالی بسیار پرفایده است - کمپانی های کشتیرانی در این بندر اداراتی دارند.)

ه) ساکنان مرکز خیلی بکشت موپر داخته اند زیرا: (انگور را دوست میدارند - در این ناحیه شراب پیدا نمیشود. انگور در تابستان میرسد - بادهای ملایم دارد - آب و هوای این منطقه آب و هوای مدیترانه ای است.)

نمونه تست برای کودکان چهارده ساله

الف: نام يك عده از محصولات ذیلا ذکر میشود. برابر نام هریک از آنها از چهار منطقه نام برده شده. معین کنید منطقه ای را که برای هر محصولی حاصلخیزتر است:

۱ - ابریشم خام: ۱ - سریس ۲ - بوهم ۳ - شمال غربی اسپانیا

۴ - یونان ۵ - ایتالیای شمالی

۲ - کشمش ۱ - ایتالیای جنوبی ۲ - جنوب شرقی اسپانیا

۳ - سواحل یوگوسلاوی ۴ - یونان

۵ - بلغارستان

۳ - نیروی برق حاصل از آبشار: ۱ - ایتالیای شمالی ۲ - ایتالیای

جنوبی ۳ - یونان ۴ - بوهم ۵ - اسپانیای شمالی

۴ - فولاد و آهن آلات: ۱ - هنگری ۲ - بوهم ۳ - سواحل

شمالی اسپانیا ۴ - رومانی ۵ - پرتغال

ب - برای هر يك از مناطق نامبرده در زیر ، مهمترین محصول متعلق بآن را معین کنید :

۱ - کوهستانهای سوئیس : ۱ - بز ۲ - حیوانات اهلی بزرگ
۳ - انگور ۴ - چاودار ۵ - گوسفند

۲ - ۱ - سیب ۲ - انگور ۳ - زغال سنگ ۴ - گندم
۵ - خوک

۳ - فلاتهای سوئیس : ۱ - یونجه ۲ - ذرت ۳ - توتون ۴ - انگور
۵ - معادن سنگ آهن

۴ - یونان ۱ - لیمو ۲ - گندم ۳ - توتون ۴ - برنج
۵ - انگور

۵ - دشت‌های رومانی : ۱ - پرتقال ۲ - ذرت ۳ - سیب زمینی
۴ - کتان ۵ - برنج

نمونه تست انتخابی برای کودکان چهارده تا پانزده ساله

۱ - ایتالیا مقدار زیاد زغال سنگ وارد میکند . زیرا :

الف - برای صنعت ابریشم در دشتهای شمالی ایتالیا احتیاج زیادی بزغال سنگ دارند .

ب - از معادن زغال سنگ ایتالیا فقط يك نوع زغال میتوان استخراج کرد و آن آتراسیت (۱) است .

ج - معادن زغال سنگ در ایتالیا جود ندارد .

د - ایتالیای شمالی دارای آب و هوای بری و دارای زمستانهای سخت است .

ه - وارد کردن زغال سنگ از طریق دریا انجام میگیرد و حمل و نقل های دریائی بالنسبه ارزان تمام میشود .

۲ - ساکنان اسپانیای جنوب شرقی احتیاج بآبیاری مزارع خود دارند . زیرا :

الف - انگور و زیتون بدون آبیاری نمیروید .

ب - در این ناحیه برای کشت گندم آبیاری ضرورت دارد .

ج - زمستان این منطقه بسیار باران است .

د - زمستان این سرزمین بسیار خشک است .

۳ - ساکنان نواحی کوهستانی بالکان هم گوسفندپرورش میدهند

و هم حبوبات میکارند . زیرا :

الف - در دشتهای هنگری که نزدیک این مناطق میباشد، حیوانات

اهلی بزرگ پرورش مییابد ؛ اما در عوض ذرت بمقدار کم میکارند .

زیرا کشت این غله در دشتهای رومانی که در همان -والی قرار دارند

رونق فراوان دارد .

ب : برای ساکنان آن نواحی ، این تنها وسیله ایست که هم از کمر

کوهها و هم از ته دره ها استفاده میتوانند کرد .

ج - زیرا تابستانهای این منطقه گرم و برباران اند .

د - زیرا حبوبات بمصرف تغذیه حیوانات اصلی میرسد .

ضمیمه ب

تربیت معلمان جغرافیا

شکی نیست که نحوه عمل به پیشنهادها و توصیه هائی که در این رساله تلقین شده در همه جای کسان نخواهد بود و طرز عمل از کشوری بکشوری دیگر مختلف و متغیر خواهد بود. اما در این نیز شکی نیست که اهمیت شخصیت و حدود مسؤولیت معلمان در اجرای برنامه ها و در اعمال روش های تعلیم هر چه باشد، باز تأثیر قطعی در عقول و اذهان دانش-آموزان، امری است که در شأن ایشان است.

واضح است تربیتی که معلمان می بینند، هم در رشد شخصی خودشان تأثیر دارد و هم در چگونگی قابلیتشان در تعلیم دانش آموزان. بدین جهت استاز مطالعات نسبت به تمام کوشش هائی که در زمینه تربیت معلم جغرافیا در کشورهای مختلف زمین بعمل آمده است، توجه خاصی مبذول داشت.

باید اعتراف کنیم اشاراتی که شرکت کنندگان در استاز در باب این مطلب نمودند، خیلی امیدبخش نیست. گویا در میان معلمان جغرافیا در همه عالم، عده بسیاری حتی کمترین تربیتی در فن آموزش نیافته اند و اطلاعاتشان در این باب بسیار محدود و جزئی است؛ مخصوصاً این معنی بیشتر در مورد آموزگاران مدارس ابتدائی صدق میکند. پس جای تعجب نیست اگر بیشتر آنان بتوانند در مسائل عمومی جغرافیا در پرورش حس اجتماعی ملی و مدنیت بین المللی تأثیری فراوان میتواند داشت.

معلمان مدارس متوسطه غالباً معلومات نسبتاً خوبی در جغرافیا دارند

و بعضی نیز معلوماتی در آموزش و پرورش تحصیل کرده‌اند. اما جای تعجب است با اینهمه دیده میشود که بتظریات تربیتی و بروشهای آموزش خیلی کمتر از آموزگاران مدارس ابتدائی دلبستگی دارند و باین مسائل کمتر از آن توجه میکنند - بنابراین بطور کلی میتوان گفت که معلمان مدارس ابتدائی کلاس درس خود را بهتر اداره میکنند اما معلوماتشان در جغرافیا ناچیز است، و بعکس معلمان مدارس متوسطه جغرافی دانان خوبی هستند و حال آنکه بلد نیستند درس خود را خوب بیاموزند.

در کار آموزش، چنانکه در همه مشاغل کم اشخاصی میتوان یافت که صاحب همه شرایط و دارای فضیلت‌های لازم برای انجام وظیفه شان باشند. ضمناً ناگفته نگذاریم اگر در حقوق معلمان، باقیاس با اهمیت وظایف و مقامشان، تناسبی بیش از این موجود بود بیشک عده بیشتری از افراد بسیار شایسته بقبول این شغل تن در میدادند و این را مایه برای همه معلمان در عالم میگوئیم. بدتر از آن این که فعلاً میزان حقوق معلمان با همه تفاوت مقدارش بر حسب ممالک مختلف جهان، بسیار ناچیز است چنانکه اکثریت آنان قادر نیستند کتابهای لازم برای کارشان را خریداری کنند و بکشورهای خارج مسافرت نمایند و بعضویت مجامع علمی در آیند باز بدتر از این آنکه اکثر آنان مجبورند برای بقاء وجود خانواده شان شبها و در ایام تعطیل تن بکارهای دیگر دهند و بالتیجه نمیتوانند درس خود را چنانکه باید و شاید حاضر و آماده کنند.

جای آن است از این اصل پشتیبانی شود که همه معلمان جغرافیا چه در مدارس ابتدائی چه در مدارس متوسطه باید که صاحب گواهی - نامه تحصیلات عالی در این ماده باشند و برای آموزش این درس تربیت

خاصی یافته باشند. اما افسوس این آرزویی است که باین زودبها صورت حقیقت نخواهد یافت. باین کیفیت، آنچه در اوضاع و احوال حاضر میتوان کرد این است که از بعضی شرایط که جمع و ایجادشان خالی از زحمت است و در دوره های درس تربیت معلم، چه در جریان سال تحصیلی چه در تعطیلات تابستان برای معلمان شاغل خدمت، وجودشان لازم و واجب است در این جا یاد کنیم. پس برای آنکه تدریس جغرافیا واقعاً در ایجاد تفاهم بین المللی دخیل باشد وجود شرایط در کلاس تربیت معلم را ضروری میشماریم.

۱ - باید شاگردان دانشسراها و معلمان که فعلاً شاغل خدمت اند این معنی را دریابند که جغرافیا دارای هدف های بین المللی است که باید برای نیل بآنها بکار آید. و نیز باید بآنان معلوم نمود که چگونه همه مواد تحصیلی و حتی زندگی تحصیلی در مدرسه، میتواند در چگونگی پندار و اعتقادی که شاگردان نسبت بسایر ملل میتوانند داشت و حتی در ایجاد این عقیده که همکاری بین المللی امری واجب و ضروری است تأثیر کند.

۲ - شاگردان دانشسراها باید خودشان رأساً با مشاهدات شخصی درباره دانش آموزان و با مطالعه و خواندن کتابهای روانشناسی بفهم خصوصیات روحی کودکان نائل آیند و بفهمند که چگونه میشود که کودکان صاحب این عقیده یا آن عقیده میشوند.

۳ - باید شاگردان دانشسراها خودشان شخصاً بکارهای عملی بپردازند، فایده این کارهای عملی برای ایشان، از یک طرف، این خواهد بود که بر اثر آنها میتوانند مفهوم درست تری از جغرافیا در ذهن حاصل کنند؛ و از طرف دیگر، بعدها آسانتر خواهند توانست با شاگردان

خود تحقیقات و مطالعات در امور جغرافیائی محلی برقرار کنند ما در این رساله، در این مورد مخصوصاً توصیه کرده ایم. در جزء این کارهای عملی باید یک رشته مسافرتها در شهرستانهای داخل کشور و نیز در کشورهای خارجی صورت بگیرد. البته این در صورتی است که از نظر مالی چنین کاری مقدور باشد. در باره این مسافرتها که برای توسعه افق ذهن و برای آنکه در امر تدریس جغرافیا معلمان شایسته‌ای تربیت شوند. احتیاجی با قاعده برهان نیست.

۴ - شاگردان دانشسراها بر اثر این مسافرتها علمی باید بتوانند بدرك این معنی که محافظت منابع طبیعی چه از نظر منافع ملی در کشور خودشان چه از نظر بین‌المللی واجب و ضروری است. نائل آیند تا بتوانند بشاگردان خود نیز این معنی را مفهوم سازند.

۵ - باید یاد بگیرند که چگونه باید بهترین مدارك و منابع معلومات جغرافیائی را بدست آورند، باید بآنها نشان داد که عکس و تصویرهای خوب و سایر لوازم بصری و نیز مدارك مربوط ب جغرافیا را از کجا و چگونه تحصیل نمایند.

شرکت کنندگان در استاژ بر آن بودند که باید در این معانی مخصوصاً تاکید گردد. گذشته از این همگی همداستان بودند در این که به معلمان آینده در عین تعلیم معلومات تربیتی، آموختن تدریس عملی نیز ضرورت قطعی دارد. معتقد بودند که در صورت امکان آموختن تدریس علمی جغرافیا به هدایت يك استاد متخصص در روشهای آموزش جغرافیا انجام گیرد و این استاد در عین راهنمایی تدریس عملی، خود نیز باید در حضور شاگردان درسهای نمونه‌ای بدهد و جلسات بحث و انتقادی برقرار

نماید. چه بهترین طریق آموختن فن تدریس مشاهده تدریس استاد متخصص این فن است.

ما خود توجه داریم باینکه در ضمن يك شرح موجز و مختصری در این رساله، نمیتوان مطلبی باین اهمیت را که عبارتست از بهترین نوع تربیت برای پرورش معلمان بمنظور ایجاد حسن تفاهم بین المللی، مورد بحث قرارداد. فقط امیدواریم که این مجموعه موجز با تلقینات و اشاراتی که در بردارد، در همه کشورهای جهان برای مسئولان تربیت معلم و برای معلمان شاغل فعلی، مفید و سودمند باشد.

ضمیمه ج

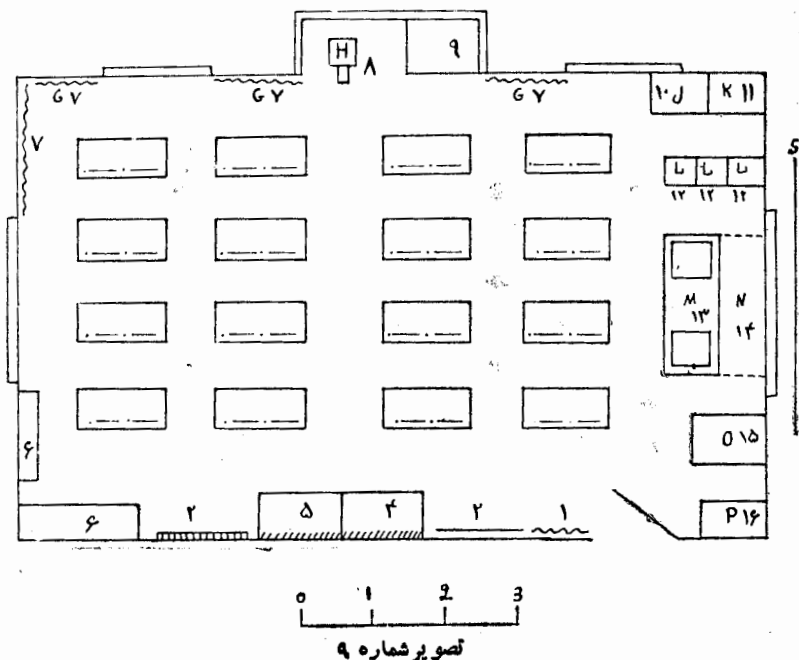
تالار جغرافیا

بعضی از مدارس جدید دارای آزمایشگاه یا تالار مخصوص جغرافیا میباشند اما برای مدارس که هنوز دارای چنین تشکیلاتی نیستند، نباید پنداشت که فراهم آوردن آن امری ناممکن است. همینقدر که مدرسه، جای خالی داشته باشد، میتواند بتدریج يك تالار جغرافیا مجهز بلوازم ضروری بدست آورد. زیرا تنها مشکل عمده همین نداشتن يك محوطه خالی است.

در مدرسه ابتدائی که يك معلم واحد در عین حال هم تاربخ و جغرافیا درس میدهد و هم بتدریس علوم میپردازد، میتواند تالار واحدی برای تدریس این هر سه ماده ترتیب داد. علی الخصوص که در هر يك از این سه درس، روشهای عملی و مواد کارهای عملی مشابه درس دیگر است. برای این هر سه ماده، يك عدد میز و صندلی و قفسه و غیره که بآسانی قابل حل باشند کافی است - و نیز برای هر سه، بکار بردن رادیو و فیلمهای ثابت لازم است.

در مدارس متوسطه تعداد لوازم و وسائل تدریس جغرافیا بقدری است که وجود يك تالار مخصوص و منحصر بتدریس آن ضروری است. شرکت کنندگان دراستاژ صورتی از اسباب و وسائل لازم برای ترتیب دادن يك تالار نمونه بمنظور تدریس جغرافیا تهیه نموده‌اند که ذیلاً بنظر میرسد اگر بیشتر مدارس امیدوار نیستند که چنین تالاری مجهز با چنین وسائل باین زودیه‌ها ایجاد نتوانند کرد امیدواریم لااقل برخی از آنان که امکاناتی دارند بهدایت مشروحه ذیل، بتوانند برای بهبود وسائل عملی تعلیم جغرافیا حسن انتخابی بعمل آورند.

شکل و اندازه تالار و تجهیزاتی را که باید دارا باشد، در این جا بامقیاس معینی رسم کرده‌ایم (تصویر شماره ۹ را ملاحظه بفرمائید). اما این اندازه‌ها را فقط بعنوان اشاره و نمونه نشان داده‌ایم. اما تجهیزات مختلف خود تالار جغرافیا عبارتند.

۱ - يك تابلو اعلانات كه در جنب در ورودی جا گذاشته خواهد شد برای آنكه در روی آن عكس و تصاویر و قسمتهای بریده شده از مجلات و روزنامه‌ها و یادداشت‌ها و مقالات مربوط با وضاع و احوال حاضر امور جغرافیائی نصب شود .

۲ - دو تخته سیاه در دو طرف پرده سینما كه بر فراز هر کدام وسیله آویزان كردن نقشه‌های جغرافیائی دیواری وجود داشته باشد .

۳ - یکی از دیوارهای تالار باید سفید شده باشد كه بجای پرده سینما بكار آید .

۴ - يك ویتترین مخصوص نمایش نمونه‌های معرفه الارضی قسمت زیرین ویتترین باید فضای خالی باشد .

۵ - يك ویتترین مخصوص نمایش نمونه‌های اقتصادی كه زیر آن خالی و دارای فضای آزاد خواهد بود .

۶ - چند قفسه كتاب برای مآخذ و مدارك و سایر كتب و آثار مربوط بجغرافیا .

۷ - تابلو اعلانات مخصوص نمایش عكسها .

۸ - يك دستگاه ایپی دیاسكوپ .

۹ - يك میز بزرگ و وسیع وافقی برای قراردادن اشیاء موضوع مشاهده بر روی آن فضای زیر آن باید خالی باشد .

۱۰ - يك میز بزرگ و وسیع سنگی برای اشیاء با گل و كچ بر روی آن فضای زیر آن باید خالی باشد .

۱۱ - يك دستشوئی دارای آب گرم و سرد .

۱۲ - جمعبه‌هایی جهت فیش‌ها و عكسهای كوچك و برای صفحه‌های پروژكسیون .

۱۳ - يك ميز بزرگ كه بر روی آن دو قطعه شیشه تار نصب شده باشد برای رونویس کردن نقشه‌ها و شکل‌های مختلف دیگر. این ميز باید گذشته از این دارای دو كشو بزرگ كم عمق بوده برای قرار دادن نقشه‌ها و اوراق كاغذی. و در عقب آنجا كاغذهای طویل و افقی وجود داشته باشد برای گذاشتن لوله‌های كاغذ و نقشه‌ها.

۱۴ - يك ميز بزرگ كه باید لا اقل سی سانتیمتر بلندتر از میزهای دیگر باشد. صندلی معلم نیز باید بر سطحی مرتفع یا بر روی سکوئی قرار گیرد، تا در جای بلندتری نسبت به مان ارتفاع میز، و بدین ترتیب معلم خواهد توانست بهتر مراقب کلاس درس خود باشد.

۱۵ - يك قفسه بزرگ دارای كشوهای كم عمق برای گذاشتن اوراق تمرین رسم نقشه.

۱۶ - يك قفسه برای گذاشتن اشیاء مختلف دیگر.

اما وسائل تالار جغرافیا عبارتند از:

۱ - میزهای تحریر و میزهای کار. میزهای کار شاگردان در کلاس درس جغرافیا باید بزرگتر از میزهای معمولی و دارای يك سطح صاف و افقی باشند. در زیر هر کدام بجای كشو باید قفسه‌هایی موجود بوده و چنان باشند كه بتوان دو یا عده بیشتری از این میزها را برای ایجاد سطح بزرگ افقی در کنار هم قرار داد.

میز معلم باید مجهز باشد بوسائلی از قبیل دستشویی و آب و برق و گاز و جای مخصوصی برای گذاشتن شیشه آزمایش.

۳ - يك سرمایه متحرك كه بر روی چرخهائی قابل نقل و انتقال باشد و بتوان اپی دیاسکوپ (۲) یا دوربین فیلمهای ثابت و یادآور بین فیلم‌های

سینمایی را نصب نمود.

۴ - میزهای مخصوص برای رونویس کردن نقشه که مجهز باشند با سیاهبای مخصوص رونویسی (۱). این میز باید بشکل مربع و سطح آن صاف و دارای شیشه‌های تار باشد تا از تشعشع نور پرهیز گردد.

۵ - تخته‌های سیاه ثابت. ممکن است این تخته سیاه بدیوار نصب شده یا بچرخ آویزان باشند که بتوان آنها را پائین و بالا کشید.

۶ - تخته سیاه‌های گردان بر روی پایه: پایه این تخته سیاهها باید دارای چرخهائی باشند که بتوان با آسانی تغییر جهت بآنها داد ممکن است در بالا و پائین دارای حاشیه‌ای از چوب ملایم باشند، که برای فرو کردن سنجاق جهت نصب اعلاناتی بر روی آن بکار خواهد آمد. یکی از دو طرف تخته باید دارای خطوط چهارخانه‌ای باشند.

۷ - تخته اعلانات و نمایشها: برای ایجاد چنین تخته‌ای میتوان يك اندازه فضای خالی را بر روی دیوار در ارتفاع يك متری زمین، از چوب محدود پوشید تا بوسیله پونز و سنجاق، هر چیزی را که نمایش لازم باشد بر روی آن نصب کنند.

۸ - قفسه هائی برای کتابهائی که مآخذ و منابع جغرافیا بشمار می‌آیند بهتر آن است که این قفسه ها دارای شیشه باشند که باین ترتیب کتابها از پشت شیشه بخوبی نمایان خواهند بود و از گرد و خاک نیز محفوظ خواهد ماند.

باید برای نقشه‌های دیواری قفسه‌هائی که دارای گیره‌های مخصوص هستند بکار برد و این گیره‌ها بطوری ساخته شده‌اند که بكمك آنها میتوان نقشه‌های لوله شده را در وضع افقی نگاهداشت - و باز ممکن است نقشه‌ها را

بهین وضع لوله شده در کنار دیوار بكمك همین گیره ها در جهت عمودی قرارداد .

وسائل پروژ گسیون

۱ - پرده سیاه یا پرده های حصیری یا طبقه پارچه های تیره رنگ که بتوان در مقابل پنجره قرارداد و این پرده ها بهتراند از پنجره های تخته ای .

۲ - پرده ها باید بوسیله سیم یا میله های آهنی که در کنار هاشان نصف میشوند ثابت بشوند تا بر اثر باد از جای خود تکان نخورند .

۳ - بهتر آن است که پنجره ها یا در جهت عمودی باز شوند یا بخارج باز شوند . اما هر گز نباید که بداخل اطاق باز شوند .

۴ - يك دستگاہ اسباب تهویه . نوعی از آن مخصوصاً برای فصل زمستان مناسب و سودمند است و آن اسبابی است که دارای يك بادبزنی دیواری است که آن را در کنار پایه پنجره قرار میدهند و بوسیله آن همینکه هوای خارج بداخل اطاق نفوذ میکند ، پس از برخورد با حرارت فوراً بطرف بالا صعود مینماید .

۵ - يك پرده پیچیده بميله .

۶ - يك قسمت از دیوار که سفید شده باشد .

۷ - يك ایی دیاسکوپ یا يك دوربین نمایش فیلم .

۸ - دوربین مخصوص نمایش فیلم های ثابت .

۹ - يك صندوق مخصوص شن .

۱۰ - يك ماشین پولیکوپی . برای پلیکوپیی کردن متن ها و

نقشه ها . اما باید این ماشین دارای سه خاصیت باشد : بدین معنی که هم بتوان آن را با آسانی بکار انداخت هم سرعت عمل داشته باشد و هم برگه های پلیکوپیی شده خیلی ارزان تمام شود .

ضمیمه د

تهیه مدارك و منابع برای استفاده کارمندان آموزشی

وضع حاضر :

بنا بر این اطلاعاتی که شرکت کنندگان در استاز مطالعات، درباره آموزش جغرافیا داده اند در بسیاری از کشورها، مخصوصاً در فرانسه و مسائل مختلفی موجود است که بکمک آنها - معلمان جغرافیا میتوانند منابعی برای کار خود دسترسی داشته باشند - در ممالکی که چنین تشکیلاتی موجود نیست، روزنامه ها و مجلات تخصصی تربیتی موجود است که معلمان جغرافیا میتوانند از آنها اطلاعاتی درست و قابل اعتماد بدست آورند. اما در چنین موردی مشکل کار در این است بجز با مراجعه بکتابخانه یا از طریق مشترک شدن بآن مجلات و انتشارات نمیتوانند دسترسی پیدا کنند.

ذکر مثالی از وضع کشور فرانسه در میان شرکت کنندگان ایجاد این آرزو را نمود که با گذشت زمان تسهیلات مشابهی در اختیار معلمان سایر کشورها نیز گذاشته شود. شرح مختصری از آنچه در فرانسه عمل میشود، در این جا بیان میکنیم.

از سال ۱۹۴۵ بعد کوشش فراوان بعمل آمده است که اطلاعات منظمی چه از نوع اطلاعات جغرافیائی و چه اطلاعات آماری در دسترس معلمان قرار گیرد. بکمک وجه اشتراك هائی که پرداختشان بعهده وزارت فرهنگ است. هریک از مدارس متوسطه مجلات و انتشارات ذیل را دریافت میدارد :

۱ - سالنامه‌های جغرافیائی (۱) . مجله علمی جغرافیائی است که شش شماره در سال منتشر میشود .

۲ - مجله اطلاعات جغرافیائی (۲) . مجله علمی و تربیتی است . پنج شماره در سال منتشر میشود .

و نیز چهار نشریه از نشریات لادکو و مانتاسیون فرانسر (۳) که عبارتند از:

۱ - د نرچه های اطلاعات فرانسوی (۴) : مجله ایست ماهیانه شامل اخبار و اطلاعات درباره فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در فرانسه .

۲ - مجله مسائل اقتصادی (۵) : مجله ایست هفتگی که کلیچینی از مقالات مهمترین روزنامه‌ها و مجلات جهان درباره جغرافیا و علم اقتصاد و سیاست فراهم میکند .

۳ - مجله مدارك و مطالعات (۶) : نشریه ایست که چندین بار در هفته منتشر میگردد و شامل است بر مطالعات مختصری درباره کشورهای مختلف یاد در بعضی محصولات و برخی مسائل که اهمیت جهانی دارند . بضمیمه این نشریه ، هر يك ماه يك بار نقشه اقتصادی که موضوعش یکی از مسائل جاری و حاضر است منتشر میگردد .

۴ - مدارك مصور (۷) : نشریه ایست دو هفتگی که دو ازنده عکس

-
- 1 - Les annales de Geographie
 - 2 - L'information Geographique
 - 3 - Les cahiers français de L'information
 - 4 - Les problèmes économiques
 - 5 - Les notes documentaires et études
 - 6 - La documentation photographique

(ساتیمتر ۳×۲۰) که اهمیت جغرافیائی و اقتصادی دارند منتشر میکنند. د کوماتاسیون فرانسر، برای تسهیل کارهای تحقیقی، بطور منظم برای مشترکین خودفیشهای تحلیلی درباره نشریات خود میفرستد. اما در آنچه مربوط است بمدارس ابتدائی باید گفت تهیه این نوع نشریات برای آنان بستگی دارد مخصوصاً باراده و نظر ادارات شهرداریهای محل آنچه به تحقیق میتوان گفت این است که مجله مدارك مصور (۱)، تنها مجله ایست که برای همه آموزگاران فرستاده میشود. عده ای از آموزگاران بمجلات که از طرف سازمانهای مطبوعاتی مختلف منتشر میشوند، منتشر کند. در این مجلات درسهای نمونه ای شرح داده شده. و گاه بگام مطالبی مهمتر و پرمهرتر از این، در این مجلات مورد بحث واقع میشود. البته باید گفت که این مجلات، مجلات مخصوص جغرافیا نیستند، بلکه شامل بحثهایی درباره همه مواد درسی میباشد و جغرافیا نیز برای خود جای معین و محدودی دارد. اما نباید غافل بود که باز هم بوسیله مقالات همین مجلات است که حتی آموزداران دهات دور دست نیز، با جغرافیای نو آشنا میشوند. برای ذکر نمونه از نوع این مجلات مثلاً: مجله آموزش (۲) یا مجله درس و زندگی (۳) را میتوان نام برد. از جمله انتشاراتی که معلمان مدارس متوسطه و ابتدائی میتوانند شخصاً بدانها مشترک شوند، مهمتر از همه عبارت است از نشریه جامعه معلمان تاریخ و جغرافیا (۴) این مجله دارای مقالاتی است که بیشتر جنبه تربیتی دارند و نیز دارای فهرستی از کتابهای نیز میباشد که در آن کتابها و نوشتههای مهم را تحلیل و انتقاد مینماید.

1 - La documentation photographique.

2 - Manuel Géoéral de l'enseignement.

3 - L' école et la vie.

4 - Bulletin de la Societé des professeurs d' histoire et de Geographie.

géographie à l'école normale de la cité de Leicester.

PHILIPPS, Rosetta Florence, Mlle, chargée de cours de géographie au collège Homerton, de Cambridge.

Suisse:

GYGAZ, Fritz, directeur de l'Institut de géographie de l'Université de Berne.

MARMY, Émile, professeur au Collège et à l'école normale de l'État, Fribourg.

Union Sud -Africaine:

WELLINGTON, John Harold, professeur de géographie à l'Université de Witwatersrand, Johannesburg.

sité de Pittsburgh.

France :

FRANÇOIS, Louis C., inspecteur général de l'instruction publique.

VILLIN, Marcel Eugène, inspecteur de l'enseignement primaire.

Grèce:

PHYTAS, Lucy Vlastou, Mme, chargée de cours de sciences à l'Académie pédagogique Arsakion d'Athènes,

Irak: KHALAF, Jassim M. étudiant au département de géographie de l'Université de Chicago .

Israël:

HATALMI, Eleazar, professeur de l'enseignement du premier et du second degré.

Italie:

CARACI, Giuseppe, directeur des instituts de géographie et de cartographie de la facoltà di magistèro de l'Université de Rome.

Japon:

HOYANAGI, Mutsumi, fonctionnaire de l'enseignement du second degré au Ministère de l'éducation du Japon.

Norvège:

HAFSLUND, Björn Arnulf, professeur au Junior Business College de Drammen.

Nouvelle-Zélande:

HILLS, Theodore Lewis, étudiant au département de géographie de l'Université McGill, Montréal, Canada.

Pays-Bas:

TOSSERAM, Boudewijn G. L. M., directeur du collège municipal d'Utrecht.

Philippines:

CORTES, Jose T., fonctionnaire de l'enseignement du premier degré au Bureau des écoles publiques de Manille.

Royaume-Uni:

BROADHURST, Bertha Mary, Mlle, chargée de cours de

gogique de Rio de Janeiro.

STERNBERG, Hilgard O'Reilly, professeur de géographie à l'Université catholique de Rio de Janeiro.

ZARUR, Jorge, professeur de géographie à l'Université catholique de Rio de Janeiro.

Canada:

AUMONT, Jean-Gérard, professeur au collège André-Grasset de Montréal.

BANKS, Marian, Mlle, directrice du département de géographie de l'Institute d'Etobicoke, Islington, Toronto.

COOP, James F., professeur de sciences sociales à la High School de St. John, Nouveau-Brunswick.

HAMILTON, James W., maître de conférences de sciences sociales au Macdonald College, province de Québec.

ROWE, G. Richard, directeur de la Junior High School Earl Oxford de Brandon, Manitoba.

SOUMIS, Irène, Mlle, institutrice titulaire de l'école supérieure Saint-Marc, de Montréal.

Danemark

REUMERT, Johannes, K. K. P., instituteur à l'école métropolitaine de Copenhague.

Égypte:

HEFNY, Bahy el-Din, chargé de cours de géographie à l'Université Fouad-1er de Gizeh.

États-Unis d'Amérique:

BARTON, Thomas, Frank, professeur adjoint de géographie au Collège des arts et sciences de l'Université d'Indiana.

HAUWK, Mary Ursula (Sœur), professeur à la High School catholique de Johnstown Pennsylvanie.

SEIEBEL, Marion, Mlle, institutrice à l'école publique n° 52 de Buffalo, N. Y.

THRALLS, Zoe, Mlle, professeur de géographie à l'Univer-

partement de géographie de l'Institute de pédagogie de l'Université de Londres.

Adjoint chargé de l'administration:

LORTIE, Léon (Canada) professeur à la faculté des sciences de l'Université de Montréal.

Adjointes chargées des activités récréatives:

BAIRDS, Irène, Mme (Canada), fonctionnaire du Ministère des ressources et du développement (Ottawa).

STEVENSON, Patricia, Mme (Canada), fonctionnaire du Ministère des mines et des relevés techniques (Ottawa).

Bibliothécaire:

TANGHE, Raymond (Canada), bibliothécaire de l'Université de Montréal.

Adjoint chargé de l'exposition:

CAMU, Pierre (Canada), géographe du Ministère des mines et des relevés techniques (Ottawa).

STAGIAIRES.

Allemagne:

POHL, Irmgard, M^{lce}, professeur à la Pedagogische Akademie de Bonn.

Australie:

BIGGINS, Harry Vernard, directeur de la High School de Hobart, Tasmanie. **KNOWLES, Ada Elisabeth, Mlle**, inspectrice de l'enseignement du second degré de l'État de Victoria.

Autriche:

SIGLOGH, Franz, professeur d'école normale à Vienne (Wiener Neustadt).

Belgique:

ÔUICKE, Fritz-Jean, inspecteur de l'enseignement moyen et normal.

Brésil:

GABAGLIA, Antonio Raja, professeur: à l'Institute péda-

1947, 7 pages, miméographié.

121. SHERMAN, John Clinton, "The Preparation of Geography Teachers», *Education*, Boston (Massachusetts), sept. 1948, vol. 69, n° 1, p. 3-8.

ضمیمہ ۵ .

صورت اسامی اعضاء ہیئت مدیرہ و شرکت کنندگان دراستاژ مطالعات علمی
در بارہ تعلیم جغرافیا و تفاهم بین المللی .

MEMBERS DU PERSONNEL DIRIGEANT.

Directeur:

DELGADO DE CARVALHO, Carlos (Brésil), professeur d'histoire contemporaine à la faculté de philosophie de l'Université du Brésil (Rio de Janeiro).

Membres du Secrétariat de l'Unesco:

BROUILLETTE, Benoît (France), Département de l'éducation Unesco. GUITON, Jean William (France), directeur adjoint du Département de l'éducation, Unesco.

PICHON, Georges (France), Bureau du contrôleur, Unesco.

Chefs du groupe:

ALAGÖZ, Cemal Arif (Turquie), professeur de géographie à l'Université d'Ankara.

FICHEUX, Robert (France), professeur de géographie au lycée Carnot, Paris.

HOWELLS, Gwendoline, Mlle (Royaume-Uni) inspectrice de l'enseignement.

PFULG, Gérard (Suisse), directeur de l'école normale de l'État (Fribourg).

SORENSEN, Frank (É.-U. A.), maître de conférences de géographie au département des services pédagogiques de l'Université du Nebraska.

TULIPPE, Omer (Belgique) professeur de géographie à l'Université de Liège.

Conseiler:

SCARFE, Neville Vincent (Royaume-Uni), directeur du dé-

1936, 55 pages.

111. PARKER, Edith Putnam, *Seeing our World through Maps*, Chicago Heights (Illinois), Weber Costello, 1942, 37 pages
112. THRALLS, Zoe Agnes, «The Use of the Globe», *Social Education*, Washington, avril 1947, vol. I 1, p. 165-166.

LA SALLE DE GÉOGRAPHIE.

113. CLOSIER, René, «L'aménagement et le matériel d'une salle pour géographie, conseils pratiques», *Information géographique*, Paris, mars 1938, vol. 3, n° 3, p. 122.
114. JOBE, E. R., «Equipment and Materials for Instruction for the Geography Room », *Peabody Journal of Education*, Nashville (Tennessee), nov. 1945, vol. 23, p. 139-145.
115. SCARFE, N. V. «A School Geography Room Pictorial Equipment», *New Zealand Geographer*, Auckland, oct. 1945, vol. 1, n° 2, p. 165-171.
116. SIMMONS, A. G. E., *Material Aids for Use in the Teaching of Geography*, Fitchburg, Massachusetts State Teachers' College, 1945, 27 pages, 25 cents, miméographié (*Education Bulletin*, n° 1).

LA FORMATION DES MAÎTRES.

117. BELTHUIS, Lyda, *How shall we Train our Prospective Teachers of Geography*, Menasha, (Wisconsin), avril 1949, vol. 48, p. 143-149.
118. BRANOM, Mendel Everett, *A Teachers' Geography, emphasizing the problem method*, New York, Macmillan, 1928, 252 pages.
119. McCracken, E. J., «The Training of Teachers of Geography», *Revue canadienne de géographie*, Montréal, déc. 1947, vol. 1, n° 4, p. 16-20-
120. NEW YORK SOCIETY FOR THE EXPERIMENTAL STUDY OF EDUCATION, Geography Section, *Tests for Selecting Geography Teachers*, New York, The Society,

UTILISATION DU CINÉMA

101. ATWOOD, Wallace Walter, «The Motion Picture in Teaching World Geography», *Education*, Boston (Massachusetts), mars 1944, vol. 64, p. 404-408.
102. BRITISH FILM INSTITUTE, *Geography Teaching Films: analysis position with suggestions for the future* (rapport préparé en collaboration avec la géographique Association), Londres, The British Film Institute, 1948, 35 pages, 28. 6d. leaflet n° 16).
103. FALCONER, Vera, M. *Filmstrips: a descriptive index and users' guide*, New York, McGraw-Hill Book Co., 1948, 572 pages, 5 dollars. (Voir les pages 329 à 395.)
104. GASSARD, Henry L., «The Use of Films in Teaching Geography», *School* (secondary edition), Toronto, mai 1945, vol. 33, p. 812-813.
105. SIMPKIN, L. G., «What Three Years of Filmstrip have Taught Me..», *Look and Listen*, Londres, nov. 1949, vol. 2, n° 11, p. 214-215.

UTILISATION DES CARTES.

106. BAKER, Emily Veronica, «Diagnosing Children's Ability to Use Maps», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), sept. 1938, vol. 37, p. 227-231.
107. BARTON, Thomas, Frank, «Teaching Geography with Globes», *Education*, Boston (Massachusetts), janv. 1945, vol. 65, n° 5, p. 312-315.
108. RASTER, Bernice, et STEVENS, Thad, *Introduction to Global Geography: How to Study Maps and Globes*, San Francisco, Harr Wagner, 1945, 122 pages.
109. CHOLLEY, André «Les cartes et l'enseignement de la géographie», *Information géographique*, Paris, janv. 1938, vol. 3, n° 1, p. 23-27.
110. GOODALL, H., *The Globe and its Uses*, Londres Philip,

92. DALE, Edgar, *Audio-Visual Methods in Teaching*, Londres, Harrap, 1947, 566 pages (3e édition: New York, Dryden Press, 1947.)
93. DEXHEIMER, Lora M., «Picture Study in Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), nov. 1929, vol. 28, p. 334-340.
94. EDUCATIONAL FOUNDATION FOR VISUAL AIDS Londres, *Visual Aids Films and Film-strips. Part II: Geography for Secondary Schools*, Londres, The Educational Foundation for Visual Aids, 1949, 150 pages.
95. HALVERSON, Lynn H., «Pictures in the Teaching of Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), déc. 1929, vol. 28, p. 357-368.
96. NATIONAL COUNCIL FOR THE SOCIAL STUDIES, Eighteenth Yearbook, 1947, *Audio-Visual Material and Methods in the Social Studies* (sous la direction de William H. Hartley), Washington, The National Council for the Social Studies, 1947, p. 82-121.
97. FARKER, Edith Putnam, «Pictures as [Laboratory] Materials in Geography», *Education*, Boston (Massachusetts), mars 1944, vol. 64, n° 7, p. 434-437.
98. PREBLE, Charles, S., «Visual Aids, their Use and Abuse», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), mars 1931, vol. 30, p. 129-125.
99. STADTLANDER, Elisabeth, «An Experiment in Individual versus Group Study of Pictures in Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), déc. 1936, vol. 35, p. 360-364.
100. VAYETTE, Kenneth E., «A study of Children's Responses to Geography Pictures», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), oct. 1941, vol. 40, p. 262-273, avec renvois bibliographiques.

lieu local., *Information géographique*, Paris, juill.-oct., 1949, vol. 13, n° 4, p. 149-150, bibliographie.

82. DAGENAIS, Pierre, «L'étude du milieu, base de l'enseignement de géographie», *Bulletin des sociétés de géographie de Québec et de Montréal*, Québec, mai-juin 1944, nouvelle série, vol. 3, n° 5-6 p. 37-43.

83. HAHN, Henry Harrison, «The Teaching of Home Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), janv. 1939, vol. 38, p. 1-8.

84. MITCHELL, Lucy Sprague, *Young Geographers How they explore the world and how they map the world*, New York, Day, 1934, 102 pages.

85. MITCHELL, Lucy Sprague, et BOETZ, Johanna, *The People of the U. S. A., their place in the school curriculum*, New York, Progressive Education Association, 1942, 136 pages.

86. PARKER, Edith Putnam, «Geography and the Community», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), mars 1941, vol. 40, p. 98-108.

87. WALSH, E., «Experiment in Local Study», *Geography*, Londres, déc. 1945, vol. 30, 4e partie, p. 116-118.

88. WARMAN, Henry J., «Some general Criteria for Teaching Local Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin) fév. 1949, vol. 48, p. 77-80.

L'ENSEIGNEMENT DE LA GÉOGRAPHIE PAR L'IMAGE

89. CLOZIER, René, «Les images et l'enseignement», *Information géographique*, Paris, janv.-fév. 1946, vol. 11, n° 1-2.

90. CRAWFORD, Ethel Winifred, *Pictures in the Teaching of Geography Education*, Boston (Massachusetts), mars 1944, vol. 64, n° 7, p. 438-441.

91. CROPPER, F. A., «An experimental Evaluation of Ability of Children to Interpret the Pictures used in Elementary Text-books in Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), 1935, vol. 34, p. 89.

1932, 441 pages, 2,40 dollars.

LA GÉOGRAPHIE DANS L'ENSEIGNEMENT DU SECOND DEGRÉ.

74. BROUILLETTE, Benoit, «La géographie dans l'enseignement secondaire : pédagogie et programme, *l'enseignement secondaire*, Québec, déc. 1941 et janv. 1942, vol. 21, n° 3, p. 186-194, et n° 4, p. 314-324.
75. CONFÉRENCE INTERNATIONALE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE, VIIIe, Genève, 1939, *l'enseignement de la géographie dans les écoles secondaires, d'après les données fournies par les ministères de l'instruction publique*, Genève, Bureau international d'éducation, 1939, 210 pages (publication n° 67).
76. NATIONAL COUNCIL OF GEOGRAPHY TEACHERS, *Geography in the High School*, sous la direction de Zoe Agnes Thralls, Blodminton (Illinois), McKnight & McKnight, 1949, 400 pages, 3,50 dollars.

LES MÉTHODES ACTIVES.

77. SORRE, Max (sous la direction de), *Les activités dirigées*, 2e édition, Paris, Bourreliez, 1948, 155 pages («Cahiers de pédagogie moderne pour l'enseignement du Premier degré»).
78. YENY, M., «A propos de géographie active», *Information géographique*, Paris, mai 1947, vol. 12, n° 5, p. 203-206.

LA GÉOGRAPHIE LOCALE.

79. BERTRAND, A. J. C., *L'étude du milieu: guide à l'usage des éducateurs*, Paris, Scarabée, 1949, 213 pages (Centres d'entraînement aux méthodes d'éducation active).
80. BLANCHARD, Raoul, et FAUCHER, Daniel, *Le cahier de géographie locale cours moyen, classe de fin d'études*, Paris, Gédalge, 1948, 45, fr.
81. CHARTIER-DUPUIS, Marcelle, «En vue de l'étude du mi-

édition Londres, Harrap, 1929, 382 pages, bibliographie, index.

61. INCORPORATED ASSOCIATION OF ASSISTANT MASTERS IN SECONDARY SCHOOLS, *Memorandum on the Teaching of Géography*, Londres, Philip, 1946, 532 pages.
62. LEFÈVRE, Marguerite A., «La géographie à l'université et dans l'enseignement secondaire», *Cahiers de notre enseignement* (Association des femmes universitaires catholiques) Gembloux 1942, n° 5, p. 168-183.
63. MILLER, George J. (sous la direction de), *Géography How to teach it*, Bloomington (Illinois), McKnight & McKnight, 1934, 187 pages, 1,60 dollar («Geographic Education Series»).
64. MOORE, Clyde B., et WILSON, Lillian Alice, *The Teaching of Geography*, New York, American Book Co., 1932, 256 pages, 1,40 dollar («American Education Series»).
65. NATIONAL SOCIETY FOR STUDY OF EDUCATION, *Thirty-second Yearbook, 1933, The Teaching of Géography*, sous la direction de Guy Montrose Whipple, Bloomington (Illinois), Public School Pub. Co., 1933, 618 pages, 4,50 dollars (broche, 3 dollars).
66. SCARFE, N. V. «The Teaching of Géography in Schools», *Géography*, Londres, juin 1949, vol. 34, 2e partie, p. 57-65 [Revue des recherches effectuées en Grande-Bretagne.]
67. SORRE, Max, *Les fondements biologiques de la géographie humaine: essai d'une écologie de l'homme*, Paris, Colin, 1943, 440 pages, 130 fr.
68. TULIPPE, Omer, *méthodologie de la géographie: l'enseignement de la géographie* (programme de l'agrégation), Liège Sciences et Lettres, 1947, 107 pages.
69. WELPTON, W. P., *The Teaching of Géography*, Londres, University Press, 1923, 159 pages.

52. UNITED KINGDOM NATIONAL COMMISSION FOR UNESCO, National Co-operating Body for Education, Standing Committee on Methods and Materials, *Géography Teaching and International Understanding* mémoire rédigé par E. G. Bowen, Londres, Ministry of Education, 3 pages, mimeographié.
 53. UNESCO (ORGANISATION DES NATIONS UNIES POUR L'ÉDUCATION, LA SCIENCE ET LA CULTURE), *Bibliographie choisie* (publication de l'Unesco n° 369), Paris, 1950, 79 pages, 80 fr., Is. 9 d. ou 30 cents («Vers la compréhension internationale», n° III) \
 54. UNESCO (ORGANISATION DES NATIONS UNIES POUR L'ÉDUCATION, LA SCIENCE ET LA CULTURE), *Quelques suggestions concernant l'enseignement relatif aux Nations Unies et aux institutions spécialisées* (publication de l'Unesco n° 419), Paris 1949, 26 pages, 25 fr. («Vers la compréhension internationale», n° 1).
- L'ENSEIGNEMENT DE LA GÉOGRAPHIE.
55. ALLEN, A. M., *A survey of Books and Methods of Teaching Geography*, *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), 1933, vol. 32, p. 1-185.
 56. BARNARD, Howard Clive, *Principles and Practice of Geography Teaching*, 2e édition, Londres, University Tutorial Press, 1948, 235 pages.
 57. BRADFORD, Edouard Jules Gaston. *School Geography: a critical survey of present-day teaching methods*, Londres, Benn, 1925, 104 pages.
 58. *Education* (Géography number), Boston (Massachusetts), sept. 1948, vol. 69, n° 1, 66 pages. [Ce numéro, entièrement consacré à la géographie, comprend onze articles]
 59. FAIREGRIEVE, James, *Géography in School*, 6e édition, Londres, University of London Press, 1949, 443 pages, 14^s.
 60. GARNETT, Olive, *Fundamentals in School Geography*, 2^e

44. QUILLEN, I. James, *Textbook Improvement and International Understanding*, Washington, Council on Education, 1948, 78 pages, 1 dollar. [Il s'agit essentiellement d'un résumé des études entreprises aux États-Unis d'Amérique sur les manuels scolaires].
45. ROBINS, Dorothy B., *Survey on the Teaching of Geography and the Building of International Understanding in the U. S.* [préparé à l'intention de la Fédération mondiale des associations pour les Nations Unies]. New York, American Association for the United Nations, 29 juillet 1949, 4 pages et annexe.
46. ROXBYP, Percy M., «La notion de citoyen du monde et la géographie», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations*, Genève, 1935, n° 2, p. 189-192.
47. ROXBYP, Percy M., «L'enseignement de la géographie en Grande-Bretagne dans ses rapports avec la coopération internationale», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations* Genève, 1936, no 2, p. 199-192.
48. SCHIBSTED, Stein, L'enseignement de la géographie en Norvège», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations* Genève, déc. 1936, n° 3, p. 29-43.
49. SCHMID, E., «Suggestions relatives à l'action du comité consultatif dans le domaine de l'enseignement de la géographie», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations*, Genève, déc. 1936, n° 3, p. 43-45.
50. TAYLOR, Griffith, *Our Evolving Civilization an Introduction to Géopacifics Géographical Aspects of the Path towards World Peace*, Toronto, University of Toronto Press, 1936, 370 pages.
51. THOMAS, Augustus O., «International Understanding through the Teaching of Géography», *Education*, Boston (Massachusetts), janv. 1932, vol. 52, n° 5, 250-254.

39. NATIONAL EDUCATION, ASSOCIATION, *Teaching about the United Nations Charter*, Washington, The National Education Association, 1945, 39 pages, 10 cents. [Cette brochure donne des plans de leçon sur l'importance de la Charte des Nations Unies et sur les principaux organes des des Nations Unies].
40. NATIONAL EDUCATION, Association Department of Elementary School Principals, *Twenty-fifth Yearbook, 1946, «Learning World Goodwill in the Elementary School», National Elementary Principal*, Washington, sept. 1946, vol. 26, no 1, p. 1-280, bibliographie, 2 dollars. [Étude précieuse de la manière dont on peut créer un esprit de bienveillance dans la vie courante d'une école élémentaire, en mettant l'accent sur les rapports entre l'école et le milieu local.]
41. NATIONAL SOCIETY FOR THE STUDY OF EDUCATION, *Thirty-sixth Year Book, 1937 (2e partie), International Understanding Through the Public School Curriculum*, sous la direction de Isaac Léon Kandel et de Guy Montrose Whipple, Bloomington (Illinois), Public School Pub. Co., 1937, 406 pages, bibliographie, 2, 50 dollars (broché, 1,75 dollar).
42. NEW YORK CITY, BOARD OF EDUCATION, *A Better World: a Manual of suggestions for the presentation of the United Nations in elementary and junior high grades*, New York, the Board of Education, 1947, 89 pages *Curriculum Bulletin* série [1946-1947, n° 1).
43. PRESTON, Helen Seaton (sous la direction de), *The Use of Audio-Visual Material toward International Understanding* [rapport d'une conférence réunie les 14 et 15 juin 1946 sous les auspices de l'American Council on Education et du Film Council of America], Washington, American Council on Education 1946, 168 pages, 1, 25 dollar («*Studies séries I. Reports of Committees and Conferences*», vol. 10, n° 25.)

- pour l'élève, plans de leçons pour les divers] niveaux, etc.]
34. KNAPP, Royce Henderson, «The United Nations in the Secondary School Curriculum», *Social Education*, Washington avril 1949, vol. 13, p. 153-156. [Suggestions utiles sur la manière d'incorporer l'enseignement relatif aux Nations Unies dans les programmes de sciences sociales. Des tirages à part sont en vente au National Council for the Social Studies, 1201, 16 St. N. W., Washington 6, D. C., au prix de 10 cents.]
 35. KUSCH, Monica Henrietta, «Objectives of Teaching Geography», *Journal of Geography*, Menasha (Winconsin), mars 1948, vol. 47, n° 7, p. 94-95.
 36. LATHROP, Harry Owen, «Geography as a Basic Factor in Today's», *World*, *Teachers' College Journal*, Terre Haute (Indiana), janv. 1947, vol. 18, p. 80-84.
 37. MAURETTE, F. «L'enseignement de la géographie dans ses rapports avec l'enseignement de la Société des Nations et des principes sur lesquels elle repose», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations*, Genève, déc. 1936, n° 3 p. 35-39.
 38. NATIONAL EDUCATION ASSOCIATION, *Education for International Understanding in American Schools: Suggestions and Recommendations by the Committee on International Relations of the National Education Association, the Association for Supervision and Curriculum Development and the National Council for the Social Studies*, Washington, The National Education Association, 1948, 241 pages, bibliographie, 1 dollar. [Ce rapport donne plus de 100 exemples d'expériences pratiques destinées à favoriser le développement d'un esprit international chez les élèves de l'enseignement du premier et du second degré. Quelques extraits en ont été reproduits dans l'*Education Digest*, Ann Arbor (Michigan), déc. 1948, vol. 14, n° 4, p. 18-21.]

29. GOETZ, Delia, *Developing International Understanding in Elementary Schools* [guide du maître pour le choix et le jugement de la documentation et des sources, avec des suggestions sur la manière d'inclure les relations internationales dans les programmes scolaires], Washington Federal Security Agency Office of Education, nov. 1949.
- 30 GOETZ, Delia, *World Understanding Begins with Children*, Washington, Federal Security Agency Office of Education, 1949, 30 pages (*U S. Office of Education Bulletin*, 1949, n° 17).
31. HATCHER, Halene, *Selected References for the Teaching of Geography and Conservation*, Washington, Federal Security Agency Office of Education, 1949, gratuit (circulaire n° 310): 1. *Philosophy Goals*, 4 pages; 2. *Programs and Procedures*, 4. pages; 3. *Audio-visual Aids*, 4 pages; 4. *Inexpensive Teaching Materials*, 4 pages. [Série de bibliographies: les trois premières présentent la documentation périodique récemment parue sur les objectifs, les méthodes et les techniques de l'enseignement les centres d'intérêt, etc, la quatrième présente la documentation gratuite ou peu coûteuse propre à vivifier l'enseignement de la géographie et de la conservation.]
32. JAMES, Preston Everett, «Social Attitudes and Appreciations Developed through Geographic Education», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), mars 1948, vol. 47, p. 102-103.
33. KANSAS, STATE DEPARTMENT OF EDUCATION, *International Understanding Resource Units for Elementary Teachers* [brochure préparée par un groupe d'études sur la compréhension internationale réuni au cours de l'été 1948 au Kansas State Teachers' College], Emporia, State Department of Education 1948, 92 pages. [Suggestions concrètes de travaux, bibliographies distinctes pour le maître et

19. TAYLOR, Griffith, *Geography in the Twentieth Century*, Londres, Methuen, 1951, 630 pages.
20. VIDAL DE LA BLACHE, Paul Marie Joseph, *Principes de géographie humaine*, Paris, Colin, 1922, 20 pages. (Les pages 3 à 15 présentent un intérêt tout particulier.)
21. WHITAKER, Joe Russel, *Geography in School and College: talks on values and problems*, Nashville (Tennessee), George Peabody College for Teachers, 1948, 116 pages.
22. WOOLDRIDGE, Sidney William, «Geographical Science in Education», *Geographical Journal*, Londres, oct. 1947, vol. 109, n°s 4-6, p. 198-207.
23. WOOLDRIDGE, Sidney William, et EAST, William Gordon, *The Spirit and Purpose of Geography*, Londres, Hutchinson, 1951, 176 pages, bibliographie, 7s. 6d. (Hutchinson's University Library, «Geography Series»).

GÉOGRAPHIE ET COMPRÉHENSION INTERNATIONALE.

24. BARKER, William Henry, *Geography in Education and Citizenship*, Londres, University of London Press, 1927, 203 pages.
25. BARTON, Thomas Frank, «High School Conservation», *Journal of Geography*, Menasha (Wisconsin), sept. 1946, vol. 45, p. 213-220.
26. BENDA, Oskar, «Les idées de la Société des Nations sur l'enseignement de l'histoire et de la géographie», *Bulletin de l'enseignement de la Société des Nations*, Genève, déc. 1936, n° 3, p. 172-2.
27. BEUST, Nora E, *Books to Help Build International Understanding* (liste sélective et annotée d'ouvrages destinés aux enfants et aux jeunes gens et concernant spécialement les Nations Unies), Washington, Federal Security Agency, Office of Education, 1943.
28. FORSAITH, Dorothy Mary (sous la direction de), *Handbook for Geography Teachers*, Londres, Methuen, 1932, 336 pages, 4s. Goldsmith's College Handbooks for Teachers», n° 2).

8. DICKINSON, Robert Eric, et HOWARTH, Osbert John Radclyffe, *The Making of Geography*, Oxford, Clarendon Press, 1933, 264 pages.
9. East William Gordon, *The Geography behind History*, Londres, etc. Nelson, 1938, 198 pages («Discussion Books», n° 12).
10. FLEURE, Herbert John, *The Geographic Background of Modern Problems*, Londres etc. Longmans Green, 1932, 85 pages.
11. GEORGE, Hereford Brooke, *The Relations of Geography and History* (5e édition publiée sous la direction de O. J. R. Howarth, avec un nouveau chapitre de C. B. Fawcett), Oxford, Clarendon Press, 1924, 330 pages.
12. HARTSHORNE, Richard, «The nature of Geography: a critical survey of current thought in the light of the past», *Annals Association of American Geographers*, Lancaster (Pennsylvanie), sept.-déc. 1939, vol. 29, p. 171-658. Existe également en tirage séparé (deux éditions): 1° Lancaster Pennsylvanie), Science Press Printing Co., 1939, 482 pages; 2° Cambridge (Massachusetts), Association of American Geographers, 1940, 482 pages.)
13. JAMES, Preston, Everett, *An Outline of Geography*, New York, Ginn, 1935, 475 pages, 3 dollars.
14. KELTIE, Sir John Scott, et HOWARTH, Osbert John Radclyffe, *The History of Geography*, Londres, Watts, 1913, 154 pages.
15. MACKINDER, Sir Halford J., MYRES, J., et FLEURE, Herbert John, «The Development of Geography», *Geography*, Londres, sept. 1943, vol. 28, 3e partie, p. 69-77.
16. NATIONAL COUNCIL FOR THE SOCIAL STUDIES, *Nineteenth Yearbook*, 1948, *Geographic Approaches to Social Education*, sous la direction de Clyde F. Kohn, Washington, 1948, 299 pages, 3 dollars (broché, 2, 50 dollars).
17. SCARFE, N. V., «Geography and Social Studies in U.S.A.», *Geography*, Londres, juin 1950, vol. 35, 2e partie p. 86-93.
18. SEMPLE, Ellen Churchill, *Influences of Geographical Environment*, Londres, Constable, 1911, 683 pages.

Suisse.

Le département de l'instruction publique de chaque canton.

Office central suisse du tourisme, Lausanne.

Schulwarte, Helvetiaplatz, Berne.

Service de publicité des C.F.F., Mittelstrasse, Berne.

Service de publicité des P. T. T., Direction générale, Berne.

E. Ingold & Co, Schulbilder, Berne.

Turquie.

Basin Yayin ve Turizm Müdürlüğü. (M. le directeur général de la presse et du tourisme, Ankara.)

Le directeur général des publications et impressions, Ankara.

PHILOSOPHIE DE LA GÉOGRAPHIE.

ضمیمه ۵

اینک فهرست کوچک گلچینی از کتابها و رسائل و نشریات دیگر
 بزبان فرانسه و انگلیسی (که دو زبان کاریونسکو و دردوره استاژدرباره
 جغرافیا نیز معمول بوده اند) در اینجا ذکر میکنیم:

1. *Bibliographie géographique internationale*, Paris, Colin, pour l'Association de géographes français, 1912. (Des bibliographies relatives aux années 1891 à 1913-1914 ont été publiées dans les *Annales de géographie*).
2. BOWMAN, Isaiah, *Geography in Relation to Social Sciences*, New York, Scribner, 1934, 227 pages
3. BROWN, Robert Neal Rudmose, HOWARTH, Osbert John Radclyffe, et McFARLANE, J., *The scope of School Geography*, Oxford, Clarendon Press, 1922, 159 pages.
4. CHOLLEY, André, «La géographie et la jeunesse», *Information géographique*, Paris, mars 1945, vol. 10, n° 3, p.56-59.
5. DEBENHAM, Frank, *The Use of Geography*, Cambridge, English Universities Press, 1950, 206 pages.
6. DEMANGEON, Albert, «Du rôle de la géographie dans l'enseignement», *Cahiers de pédagogie moderne pour l'enseignement du premier degré*, Paris, février 1938, vol I, n° I, p 7-10.
7. DEMANGEON, Albert, *Problèmes de géographie humaine*, Paris, Colin, 1942, 405 pages.

Arshak Photographic Shop, Bagdad.

Israel.

Département de géographie et de géologie, Université hébraïque, Jérusalem.

Jewish National Fund, Jérusalem.

JaPon.

Des illustrations géographiques pourront être obtenues dans un proche avenir auprès des éditeurs suivants:

Nippon Map Co., 1 chôme-23, Kanda-Jonbôchô, Chiyoda-Ku, Tokyo.

Kokon Shoin Co., 2 chôme-10, Kanda Surugadai, Chiyoda-Ku, Tokyo.

Norvège.

Norsk Geografisk Selskap, Universitetets Geografiske Institut, Blindern, Oslo.

Bennets, Reisebyra, 35, Karl Johansgte, Oslo.

G. W. Cappelens Forlag, 15, kirkegt, Oslo.

Nouvelle-Zélande.

The Editor, School Publications, Education Department, Wellington.

Pays-Bas

Dr B. G. L. M. Tosseram, Admiraal van Gentsstraat 3, Utrecht. Lichtbeelden Instituut, Keizersgracht, Amsterdam.

Philippines.

Press Relations Office, Office of the President, Republic of the Philippines, Malacanan, Manille.

Ministère des affaires étrangères, Manille.

Ministère de l'éducation, Manille.

Royaume-Uni.

Toutes informations peuvent être obtenues à l'adresse suivante:

The Educational Foundation for Visual Aids, 33 Queen Street, Londres, W.I.

Jonals & Co., 76 Bredgade, Copenhague K.

V. Richter Vesterbrogade 2c, Copenhague.

États-Unis.

National Geographic Society, School Service Department, Washington, D. C. (Des réimpressions d'anciens numéros du *National geographic Magazine* peuvent être obtenues au prix de 1 dollar environ pour 100 illustrations)

U.S. Department of Agriculture, Washington, D.C.

United States Weather Bureau, Washington D. C.

Library of Congress, Washington, D. C.

Des illustrations peuvent être obtenues gratuitement aux adresses suivantes:

International Harvester Company, 180 North Michigan Avenue, Chicago, Illinois.

Santa Fe Railway System, Public Relations Department, 80 East Jackson Boulevard, Chicago 4, Illinois.

United States Bureau of Reclamation, Washington, D. C.

United States National Park Service, Merchandise Mart, Chicago 54, Illinois.

Union Pacific Railroad, Department of Traffic, 1416 Dodge Street, Omaha 2, Nebraska.

France.

Librairie Nathan, 18, rue Monsieur-le-Prince, Paris.

Cholley et Roquebain, *France et colonies* Librairie de l'enseignement, 6, rue de Sèvres, Paris. (Quarante séries, classées par régions.)

La documentation photographique direction de la Documentation française, 14-16, rue Lord-Byron, Paris-8e.

Le Manuel général, Librairie Hachette, 79, boulevard Saint-boulevard Saint-Germain, Paris-6e.

Irak.

El-Dorado Photographic Shop, Rashid Street, Bagdad.

Abboush Photographic Shop, Rashid Street, Bagdad.

Canada.

Geographical Bureau, Department of Mines and Technical Surveys, Ottawa. (Photographies aériennes.)

Dominion Bureau of Statistics, Ottawa.

Canadian Government Travel Bureau, Ottawa.

Service ciné-photographie, Conseil exécutif, Hôtel du gouvernement, Québec.

Canadian National Railways, Public Relations, Montréal.

National Film Board's Photo Services Department, 225 Sparks Street, Ottawa. (Des photographies sur papier glacé, de format 20, 3 × 25, 4 cm, concernant le Canada, sont en vente au prix de 35 cents chacune; les demandes sont reçues par Mlle Dorothy Hall, même adresse.)

Arctic Institute of North America, McGill University, Montréal.

L'office d'information ou de tourisme de chacune des provinces du dominion:

Alberta Travel Bureau, Legislative Buildings, Edmonton.

Government Travel Bureau, Victoria, Colombie britannique.

Bureau of Travel and Publicity, Winnipeg, Manitoba.

Government Bureau of Information and Tourist Travel, Fredericton, Nouveau-Brunswick.

Bureau of Information and Publicity, Halifax, Nouvelle-Écosse.

Department of Travel and Publicity, Parliament Buildings, Toronto, Ontario.

Prince Edward Travel Bureau, Charlottetown, île du Prince-Édouard.

Province of Québec Tourist Bureau, Québec.

Saskatchewan Tourist Bureau, Legislative Buildings, Regina, Saskatchewan.

Danemark.

Institut de géographie, 6 Studiestroede, Copenhague K.

آدرس‌هایی که میتوان با مراجعه به آنها تصاویر و سایر وسائل بصری مربوط به جغرافیا را فراهم آورد.

بیشتر آدرس‌هایی که ذیلاً بنظر میرسد بوسیله اعضاء استاز مطالعات فراهم آمده است. امید است معلمان بتوانند در صورتی که با اشکالات مربوط با اعتبارات مالی و ارزی مواجه نشوند، از این آدرس‌ها برای تهیه عکس‌ها و تصویرهای مورد نیازشان استفاده کنند:

Ajrique du Sud.

Publicity Association, South African Railways, Johannesburg.

Allemagne.

Reichsstelle für Film und Bild, Rotenbaumchaussee, Hambourg.

Geographische Rundschau, Westermann, Braunschweig.

Autriche

Oesterreichische Lichtbildstelle, Vienne.

Oesterreichischer Bundesverlag, Vienne.

Verlag für Jugend und Volk, Vienne.

Belgique.

Office colonial rue des Augustins, Bruxelles.

Fédération belge des géographes, 35, rue Franklin, Bruxelles.

Institut géographique belge, abbaye du Bois-de-la-Cambre, Bruxelles, (Photographies aériennes de la Belgique.)

Office de tourisme belgo-luxembourgeois, place de Broukère, Bruxelles.

Brésil.

Conselho nacional de Geografia, edificio Serrador, praça Mahatma Gandhi, Rio de Janeiro.

Instituto nacional de Cinema educativo, praça da Republica, Rio de Janeiro.

Touring Club do Brasil, praça Maua, Rio de Janeiro.